

SHQIPËRIA

Udhëzues mbi pushtetin lokal te hapur dhe etikën publike

UDHËZUES

Mjët për të promovuar etikën publike,
përgjegjshmërinë, transparencën
dhe pjesëmarrjen qytetare

SHQIPËRIA

Udhëzues mbi pushtetin lokal te
hapur dhe etikën publike

Botimi shqip:

Handbook on Open Local Government and Public Ethics in Albania (English version)

Teksti është krijuar dhe përdorur me lejen e Këshillit të Evropës. Ky dokument është botuar në marrëveshje me Këshillin e Evropës, por është përgjegjësi e vetme e përkthyesve.

Opinionet e shprehura në këtë punim janë përgjegjësi e autorëve dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht politikën zyrtare të Këshillit të Evropës.

Autorizohet riprodhimi i ekstrakteve (deri në 500 fjalë), përveç se për qëllime tregtare për sa kohë që ruhet integriteti i tekstit, fragmenti nuk përdoret jashtë kontekstit, nuk ofron informacion të paplotë ose nuk e çorienton lexuesin për sa i përket natyrës, objektit ose përmbajtjes së tekstit. Teksti burimor duhet të njihet gjithmonë si më poshtë "© Këshilli i Evropës, viti i botimit". Të gjitha kërkesat e tjera në lidhje me riprodhimin/përkthimin e të gjithë ose një pjese të dokumentit, duhet t'i drejtohen Drejtorisë së Komunikimeve, Këshillit të Evropës (F 67075 Strasbourg Cedex ose publishing@coe.int).

Të gjitha kërkesat e tjera në lidhje me këtë botim duhet t'i drejtohen Kongresit të Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës.

Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës
F 67075 Strasbourg Cedex
Francë
E-mail: congress.adm@coe.int

Dizajni dhe përgatitja për shtyp:
RGOLI, ASHA sh.p.k PREMS

© Këshilli i Evropës, Prill 2022
(Botimi i dytë)

FALENDERIME

Ky është botimi i dytë i *Udhëzues mbi Qeverisjen e Hapur Lokale dhe Etikën Publike në Shqipëri*. Edicioni i parë i tij u botua në dhjetor 2018.

Pjesë të edicionit aktual të Udhëzuesit, si konteksti i brendshëm, legjislacioni, udhëzimet, praktikat e mira dhe praktika gjyqësore u përgatitën nga Partners Albania, një organizatë joqeveritare shqiptare dhe Ardjana Shehi, partnere e lartë në AA+ Partners. Konteksti dhe standardet ndërkombëtare u përditësuan nga Jeff Lovitt, ekspert i lartë në qeverisjen e mirë dhe demokracinë. Puna kërkimore dhe hartimi i botimit të mëparshëm u krye nga Partners Albania dhe Tim Hughes, ekspert i lartë në qeverisjen e hapur dhe demokracinë. Koordinimi i përgjithshëm u siguroa nga Divizioni i Bashkëpunimit dhe Marrëdhënieve me Jashtë i Sekretariatit të Kongresit të Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës.

Udhëzuesi është pjesë e serisë së Udhëzuesve të shteteve-specifike që synojnë të ruajnë dhe ndajnë mësimet e nxjerra dhe praktikat më të mira të identifikuara gjatë zbatimit të projekteve të bashkëpunimit. Për më shumë informacion mbi udhëzues të ndryshëm, ju lutemi referojuni mjetit be-Open që është zhvilluar nga Kongresi për të mbështetur të gjithë aktorët e qeverisjes lokale dhe rajonale në përpjekjet e tyre për të përmirësuar cilësinë e demokracisë lokale në fshatrat, qytetet dhe rajonet e tyre, si dhe si çdo qytetar i interesuar për etikën publike, përgjegjshmërinë, transparencën dhe pjesëmarrjen qytetare (<https://www.coe.int/en/web/congress/beopen>).

TABELA E PËRMBAJTJES

FALENDERIME	3
PARATHËNIE	7
QËLLIMI DHE STRUKTURA E UDHËZUESIT	9
KAPITULLI 1. ETIKA PUBLIKE DHE LLOGARIDHËNIA	11
PREZANTIM	11
KONTEKSTI KOMBËTAR	12
1.1. KODI I ETIKËS DHE SJELLJA PROFESIONALE	13
1.2. MEKANIZMI I ANKESAVE	15
1.3. MEKANIZMAT E ZGJIDHJES SË ANKESAVE	17
1.4. MBROJTJA E SINJALIZUESIT	20
1.5. DEKLARIMI I ASETEVE DHE KONFLIKTI I INTERESIT	22
KAPITULLI 2. TRANSPARENCA	25
PREZANTIM	25
2.1. AKSESI NË INFORMACION	27
2.2. TË DHËNA TË HAPURA	29
2.3. PROKURIMI PUBLIK	31
2.4. AUDITIMI I JASHTËM	34
2.5. FINANCIMI I PARTIVE POLITIKE	35
KAPITULLI 3. PJESËMARRJA QYTETARE	39
PREZANTIM	39
KONTEKSTI KOMBËTAR	40
3.1. POLITIKË-BËRJA E HAPUR	41
3.2. BUXHETIMI ME PJESËMARRJE	43
3.3. KONSULTIMI PUBLIK	45
3.4. PETICIONET PUBLIKE	47
3.5. REFERENDUMET LOKALE	48
KAPITULLI 4. FORMAT E KORRUPSIONIT	52
PREZANTIM	52
KONTEKSTI KOMBËTAR	53
4.1. RRYSHFETI	54
4.2. KONFLIKTI I INTERESIT	55
4.3. SHPËRDORIMI I DETYRËS	57
4.4. MASHTRIMI	59

4.5. NEPOTIZMI	60
4.6. SHPËRDORIMI I BURIMEVE SHETËRORE GJATË FUSHATAVE ZGJEDHORE	62
4.7. ZHVATJA	65
4.8. KLIENTELIZMI	67
4.9. PATRONAZHI	68
KONLUZIONE	71
BIBLIOGRAFIA	72

PARATHËNIE

Qeveritë mund të funksionojnë efektivisht vetëm nëse gëzojnë dhe ruajnë besimin e qytetarëve në zotimin e tyre për të ofruar shërbime dhe politika që u shërbejnë qytetarëve. Qeverisja lokale e hapur dhe një nivel i lartë i etikës publike janë çelësi për ndërtimin e besimit në institucionet e qeverisë. Pushteti lokal, komunat dhe shërbyesit e tyre civilë dhe përfaqësuesit e zgjedhur kanë një rol vendimtar në nxitjen dhe mbështetjen e ndërtimit të besimit dhe vendimmarrjes me pjesëmarrje, pasi ato kanë shkallë të caktuar autonomie mbi shpërndarjen e burimeve, luajnë rol ndërmjetës në lidhje me qeveritë qendrore dhe zakonisht përbëjnë ndërlidhjen e parë mes qytetarëve dhe përfaqësuesve të zgjedhur. Profesionalizmi dhe integriteti i zyrtarëve të zgjedhur të pushtetit lokal dhe administratave lokale dhe aftësia e tyre për të funksionuar në mënyrë transparente, të përgjegjshme dhe llogaridhënese janë parakushte për ofrimin e shërbimeve të zgjeruara, të drejta dhe të barabarta për qytetarët. Prandaj, përfaqësuesit e zgjedhur lokalë dhe rajonalë duhet të veprojnë si model në fushat e etikës publike, transparencës, llogaridhënies dhe vendimmarrjes me pjesëmarrje.

Për të përmbushur këtë rol, përfaqësuesit e zgjedhur duhet të jenë të përgatitur mirë në parimet dhe standardet që mbështesin etikën publike. Për më tepër, ata duhet të kuptojnë legjislacionin në fuqi dhe mekanizmat dhe institucionet përmes të cilave ligjet zbatohen në nivel lokal. Autoritetet qeveritare gjithashtu duhet të ndërgjegjësojnë publikun në mënyrë që ata të kuptojnë të drejtat e tyre ligjore dhe të dinë se ku duhet të drejtohen për të bërë një ankesë.

Megjithatë, ne nuk mund të injorojmë faktin se autoritetet lokale, si çdo autoritet publik, janë të ndjeshme ndaj korrupsionit, i cili paraqet kërcënim të madh për legjitimitetin e institucioneve demokratike, si dhe për shkallën e besimit që qytetarët u japin përfaqësuesve të tyre dhe zyrtarëve publikë. Mungesa e transparencës dhe mangësitë në etikën publike janë probleme me të cilat përballen të gjitha nivelet e qeverisjes, përfshirë nivelet lokale dhe rajonale. Ato minojnë ofrimin e shërbimeve ndaj qytetarëve dhe bizneseve njësoj dhe përbëjnë kërcënim për qasjen universale në shërbimet bazë dhe zhvillimin ekonomik të qëndrueshëm lokal. Lufta kundër korrupsionit duhet të jetë prioritet afatgjatë për qeveritë lokale dhe rajonale dhe shoqatat e tyre. Veprimi i përbashkët parandalues dhe monitorimi i rreziqeve të korrupsionit janë të një rëndësie kryesore për të nxitur rritjen ekonomike, për të përmirësuar kushtet e jetesës dhe për të zhvilluar besimin e qytetarëve.

Kur të avancohet decentralizimi i pushtetit dhe i burimeve financiare, cilësia e qeverisjes lokale bëhet edhe më vendimtare. Prandaj, bashkë me futjen dhe zbatimin konsistent të dispozitave të ligjit penal kundër korrupsionit, është thelbësore të promovohet etika publike, transparenca, llogaridhënia dhe vendimmarrja me pjesëmarrje në mënyrë që të zvogëlohet rreziku i korrupsionit dhe të rritet besimi i qytetarëve në autoritetet lokale dhe rajonale.

Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale i Këshillit të Evropës ndërmoi një hap të fuqishëm në promovimin e qeverisjes etike duke miratuar, në vitin 1999, Kodin Evropian të Sjelljes për integritetin politik të përfaqësuesve të zgjedhur lokalë dhe rajonalë. Një grup këshillues rishikoi këtë Kod, i cili pastaj është miratuar si Kodi Evropian i Sjelljes për të gjithë Personat e Përfshirë në Qeverisjen Lokale dhe Rajonale në Nëntor 2018. Teksti i përditësuar adreson sfidat e reja, duke përfshirë format e reja të komunikimit, ndikimin e teknologjisë digjitale dhe nevojën për të respektuar privatësinë e të dhënave dhe zgjeron fushëveprimin e zbatimit të tij për të gjithë aktorët e përfshirë në qeverisjen lokale dhe rajonale, dhe jo vetëm zyrtarët e zgjedhur.

Në prioritetet e tij për 2021-2026¹, Kongresi nënvizon rëndësinë e promovimit të cilësisë së demokracisë lokale dhe rajonale dhe pjesëmarrjes së qytetarëve. Në të njëjtën kohë, Kongresi i kushton vëmendje sfidave që dalin nga pandemia Covid-19 dhe nënvizon nevojën e përshtatjes së punës dhe aktiviteteve në një situatë të re, duke përfshirë ndryshimet përkatëse shoqërore, ekonomike dhe politike. Prioritetet tematike të Kongresit përfshijnë edhe reduktimin e pabarazive sociale, dhe sigurimin që digjitalizimi dhe inteligjenca artificiale të rrisin pjesëmarrjen e qytetarëve. Kongresi nënvizon se autoritetet lokale dhe rajonale duhet të jenë aktorët kryesorë për ndryshimin dhe tregon rëndësinë e luftimit të korrupsionit dhe klientelizmit, si dhe pjesëmarrjen e qytetarëve në proceset vendimmarrëse, për funksionimin e duhur të demokracive lokale dhe rajonale.

Kongresi është i vendosur të mbajë angazhim gjithëpërfshirës, afatgjatë në parandalimin e korrupsionit, dhe në këtë frymë ka krijuar pozitën e Zëdhënësit për Promovimin e Etikës Publike dhe Parandalimin e Korrupsionit në Nivelet Lokale dhe Rajonale. Publikimi i këtij *Doracaku* dhe synimi ynë për të promovuar në mënyrë aktive përdorimin e tij janë demonstrim i mëtejshëm i vendosmërisë sonë për ta bërë këtë një aktivitet prioritar për vitet në vazhdim.

Qëndrimet dhe pritjet e qytetarëve tanë në lidhje me qeverisjen publike po ndryshojnë. Për të ripërtërirë dhe ruajtur besimin në administratën publike, ne duhet të krijojmë mekanizma efektivë për zbatimin dhe pajtueshmërinë me standardet e sjelljes etike. Parandalimi i korrupsionit, zvogëlimi i rreziqeve të tij dhe zhvillimi i institucioneve efektive, llogaridhënese dhe transparente në të gjitha nivelet janë komponentët kryesorë të shoqërive të drejta dhe gjithëpërfshirëse.

Me këtë në mendje, ky *Doracak për qeverisje lokale të hapur dhe etikë publike* është menduar për autoritetet lokale, kryetarët e komunave, këshilltarëve lokalë dhe shërbyesve civilë, për t'i mbështetur ata në përpjekjet e tyre për të përmirësuar cilësinë e qeverisjes lokale në fshatrat dhe qytetet e tyre. *Doracaku* u jep autoriteteve lokale udhëzime praktike për transparencën dhe pjesëmarrjen e qytetarëve, duke identifikuar standardet përkatëse ndërkombëtare dhe legjislativonin vendor, dhe duke ofruar shembuj të praktikës gjyqësore dhe praktikave të mira të cilat mund të zbatohen dhe promovohen nga të gjitha autoritetet lokale.

Andreas Kiefer

Sekretar i Përgjithshëm

Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale

i Këshilli i Evropës

QËLLIMI DHE STRUKTURA E UDHËZUESIT

Transparenca dhe pjesëmarrja e qytetarëve janë koncepte kryesore në zhvillimin e qeverisjes së mirë. Të dyja ndihmojnë në krijimin e kushteve për qytetarët për të kuptuar dhe vlerësuar vendimet që qeveria merr në emër të tyre, si dhe për të siguruar që nevojat dhe pikëpamjet e tyre merren parasysh në procesin e vendimmarrjes.

Aplikimi efektiv i mjeteve për të promovuar transparencën dhe pjesëmarrjen qytetare, i shoqëruar me llogaridhënie më të fortë dhe etikë publike, mund të ndihmojë në largimin e korrupsionit dhe keqpërdorimit të qeverisë. Të dy konceptet gjithashtu shërbejnë për të ndihmuar në gjenerimin e momentumit pozitiv dhe mundësues për të nxitur rritjen e besimit në qeverisjen publike.

Së fundi, ato ndihmojnë qeveritë të mbështeten në shkathtësitë, njohuritë dhe përvojën e qytetarëve për të mundësuar vendimmarrje më të informuar, identifikimin e hershëm të ndikimeve negative të politikave të ardhshme, pronësinë më të madhe të vendimeve që rezultojnë dhe ofrimin e shërbimeve publike më efektive.

Ky *Doracak për qeverisje lokale të hapur dhe etikë publike në Shqipëri* synon të mbështesë autoritetet vendore në përpjekjet e tyre për të përmirësuar cilësinë e qeverisjes vendore në përputhje me parimet e Kartës Evropiane për Vetëqeverisjes Lokale (ETS Nr. 122) dhe Protokollit shtesë të saj mbi të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207). Ai u siguron atyre udhëzime praktike mbi etikën publike dhe llogaridhënien, transparencën, pjesëmarrjen e qytetarëve dhe luftimin e korrupsionit, bazuar në parimet dhe udhëzimet e Këshillit të Evropës, dhe duke u bazuar në standardet ndërkombëtare dhe shembuj të legjislacionit model.

Për të përmbushur qëllimin e vet si udhëzues praktik referimi për të mbështetur autoritetet lokale në punën e tyre të përditshme, *Doracaku për qeverisje lokale të hapur dhe etikë publike në Shqipëri* përfshin informacion specifik në lidhje me legjislacionin vendor kundër korrupsionit, dhe ofron shembuj të mekanizmave dhe mjeteve për ngritjen e standardeve në etikë publike dhe llogaridhënie, transparencë dhe pjesëmarrje të qytetarëve. *Doracaku* ofron vlerësim konciz i rreziqeve më të përhapura të korrupsionit dhe një sërë praktikash të mira për të paraqitur dhe zbatuar etikën publike dhe qeverisjen e hapur.

Zbatimi i mekanizmave të përfshirë në këtë *Doracak* do të ndihmojë autoritetet vendore të kontribuojnë edhe arritjen e Qëllimeve të Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Zhvillim të Qëndrueshëm (QZhQ)² të Agjendës për Zhvillim të Qëndrueshëm 2030,³ përkatësisht qëllimet 5 (barazia gjinore), 11 (qytete dhe komunitete të qëndrueshme), 16 (paqe, drejtësi dhe institucione të forta) dhe 17 (partneritete për qëllimet). Në këtë drejtim, zbatimi i qeverisjes lokale të hapur do të shërbejë si shtytës i fuqishëm për thellimin e angazhimit për qeverisje të mirë në kontekstin e zhvillimit të qëndrueshëm.

Doracaku është strukturuar në katër kapituj kryesorë:

► **Kapitulli 1 - Etika publike dhe llogaridhënia:**

Ky kapitull nxjerr në pah rëndësinë dhe sfidat e etikës publike dhe llogaridhënies në *Shqipëri*. Ai demonstroi rolin thelbësor që luan etika publike dhe llogaridhënia për të sjellë një qeverisje efektive, transparente dhe pjesëmarrëse.

► **Kapitulli 2 – Transparenca:**

Ky kapitull prezanton pesë mekanizma të transparencës, të cilët janë zgjedhur për të përfaqësuar diversitetin e qasjeve ndaj transparencës. Përshkrimi i secilit mekanizëm përfshin një përshkrim hyrës dhe një përvijim të standardeve ndërkombëtare. Kjo pasohet nga katër pjesë që përmbledhin ligjet kryesore vendore dhe paraqesin udhëzime praktike dhe praktikatat më të mira të cilat mund të shërbejnë si shembuj për autoritetet lokale në përpjekjet e tyre për të rritur transparencën.

► **Kapitulli 3 - Pjesëmarrja e qytetarëve:**

Ky kapitull prezanton pesë mekanizma të pjesëmarrjes së qytetarëve, të cilët janë zgjedhur për të përfaqësuar diversitetin e qasjeve ndaj pjesëmarrjes së qytetarëve. Duke ndjekur të njëjtën strukturë si në kapitullin e mëparshëm, përshkrimi hyrës ofrohet për secilin mekanizëm të pasuar me një përvijim të standardeve përkatëse ndërkombëtare. Katër seksionet konkluduese përmbledhin ligjet kryesore vendore dhe paraqesin udhëzime praktike dhe praktikatat më të mira të cilat mund të shërbejnë si shembuj për autoritetet lokale në përpjekjet e tyre për të kultivuar dhe përmirësuar pjesëmarrjen e qytetarëve.

► **Kapitulli 4 - Rreziqet nga korrupsioni:**

Ky kapitull prezanton rreziqet më të zakonshme nga korrupsioni të identifikuara në *Shqipëri* dhe përvijon standardet përkatëse ndërkombëtare kundër korrupsionit, së bashku me korvizën ligjore vendore në lidhje me secilën formë të korrupsionit. Kjo pastaj plotësohet me shembuj të praktikës gjyqësore dhe praktikave të mira që lidhen me secilin lloj korrupsioni.

Kapitulli 1

ETIKA PUBLIKE DHE LLOGARIDHËNIA

PREZANTIM

Etika publike dhe llogaridhënia janë koncepte thelbësore që karakterizojnë një autoritet efektiv lokal ose rajonal. Ato i referohen kulturës, proceseve, strukturave dhe rregullave që sigurojnë që personat në poste publike të veprojnë në interes të gjerë publik, në vend të interesit të tyre vetjak. Ato janë një tipar thelbësor i qeverisjes së mirë dhe është e rëndësishme që ato të respektohen dhe monitorohen nga organizatat përkatëse.

Etika ngërthen rregulla që përcaktojnë sjelljen e zyrtarëve publikë⁴ në mënyrë që të sigurohet që publiku të trajtohet në mënyrë të drejtë dhe të barabartë. Etika u ndihmon zyrtarëve të marrin vendime më të mira në interesin publik dhe të ndihmojnë njerëzit të vlerësojnë vendimet e marra në emër të tyre nga zyrtarët publikë.

Llogaridhënia publike siguron që zyrtarët të përgjigjen hapur për vendimet që po marrin në emër të publikut.

Në mungesë të etikës dhe llogaridhënies publike, korrupsioni dhe keqpërdorimet janë në gjendje të lulëzojnë. Siç është theksuar në kapitullin përfundimtar, korrupsioni është i dëmshëm për individët, shoqërinë, ekonominë dhe qeverinë në një numër aspektesh. Prioritetizimi i etikës publike dhe llogaridhënies mund të ndihmojë në frenimin e teprimeve më të këqija të pushtetit dhe të inkurajojë vendimmarrje më të përgjegjshme dhe më të drejtë nga autoritetet lokale.

Edhe kur korrupsioni nuk është endemik, mungesa e etikës publike dhe llogaridhënies mund të jetë gërryese për besimin e publikut në qeveri, institucione dhe zyrtarë publikë. Ndërsa marrëdhënia midis etikës publike dhe llogaridhënies është komplekse, zbatimi konsistent dhe me kohë i tyre mund të ndihmojë në ndërtimin dhe forcimin e besimit midis publikut dhe qeverisë.

Për më tepër, etika publike dhe llogaridhënia mund të kontribuojnë në një mjedis pozitiv ku pranohet se qytetarët dhe palët e tjera të interesit kontribuojnë në cilësinë e procesit të vendimmarrjes. Të kombinuara me mjetet për pjesëmarrje qytetare, etika publike dhe llogaridhënia mund të ndihmojnë për të siguruar që përvojat personale të qytetarëve, ekspertiza, njohuritë dhe shqyrtimi i shtojnë vlerë dhe forcojnë vendimet e marra nga qeveria dhe zyrtarët publikë.

Përfaqësuesit e zgjedhur duhet të jenë të vetëdijshëm për procesin me të cilin monitorohen deklaratimet e pasurisë dhe nga cili organ, dhe cilat sanksione mund të zbatohen, dhe si, në rast se një zyrtar publik bën një deklaram të rremë ose jo të plotë. Ata duhet të dinë rregullat që rregullojnë sinjalizimin dhe cili zyrtar ose zyrtarë janë përgjegjës për shqyrtimin e ankesave dhe raporteve të sinjalizuesve lidhur me keqbërjet. Autoritetet lokale duhet të sigurojnë trajnim të brendshëm për përfaqësuesit e sapozgjedhur dhe të ofrojnë trajnime të rregullta rifreskuese për të gjithë zyrtarët e zgjedhur. Njohja dhe të kuptuarit e kornizës ligjore dhe institucionale janë thelbësore nëse përfaqësuesit e zgjedhur do të kenë sukses si modele të integritetit politik.

Së fundi, etika publike dhe llogaridhënia janë kryesore për përmirësimin e shërbimeve publike sepse shërbimet publike që janë më të përgjegjshme dhe më llogaridhënese ndaj njerëzve - dhe

përfitojnë nga njohuritë, idetë, energjia dhe shqyrtimi i tyre - do të punojnë më mirë për njerëzit dhe komunitetin në tërësi.

Bashkërisht, etika publike dhe llogaridhënia ndihmojnë për të siguruar që vendimmarrja dhe shpërndarja e burimeve janë të drejta, efkase dhe efektive, gjë që nga ana tjetër ndihmojnë për të mundësuar një demokraci, ekonomi dhe shoqëri prosperuese. Për këtë qëllim, Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale i Këshillit të Evropës miratoi Kodin Evropian të Sjelljes për të gjithë Personat e Përfshirë në Qeverisje Lokale dhe Rajonale,⁵ duke i inkurajuar autoritetet lokale dhe rajonale dhe shoqatat e autoriteteve lokale dhe rajonale që të hartojnë programe të përshatshme arsimore për menaxhimin e integritetit dhe të zbatojnë shërbime këshilluese, për të ndihmuar stafin e tyre që të identifikojë dhe të merret me fushat e mundshme të rrezikut etik dhe situatat e konfliktit të interesit.

Transparenca dhe pjesëmarrja e qytetarëve janë mekanizma të rëndësishëm për promovimin e etikës publike dhe llogaridhënies në qeveri qendrore dhe lokale. Një raport i kohëve të fundit për Komitetin Evropian të Rajoneve për "Parandalimin e Korrupsionit dhe Promovimin e Etikës Publike në Nivelin Lokal dhe Rajonal në Vendet e Partneritetit Lindor" konstatoi se mungesa e transparencës ishte dobësia kryesore në të gjitha rastet e vlerësuara.⁶ Ky doracak përshkruan një sërë mekanizmesh të transparencës dhe pjesëmarrjes së qytetarëve që mund të miratohen nga autoritetet lokale dhe rajonale.

KONTEKSTI KOMBËTAR

Shqipëria ka pësuar ndryshime transformuese përsa i përket sistemit të qeverisjes vendore. Një nga ndryshimet thelbësore ishte reforma administrative dhe territoriale në 2014,⁷ ku numri i njësive të vetëqeverisjes vendore u reduktua nga 373 "bashki" dhe "komuna" në 61 bashki të reja ("komunat" u hoqën si ndarje administrative në Shqipëri). Kështu, Strategjia Ndërsektoriale për Decentralizimin dhe Qeverisjen Vendore 2015-2020⁸ i përshtatet kontekstit të ri të organizimit të qeverisjes vendore dhe paraqet një qasje gjithëpërfshirëse për decentralizimin dhe fuqizimin e qeverisjes vendore, në të njëjtën linjë me principet e Kartës Evropiane të Autonomisë Vendore. E njëjta qasje gjendet edhe në Planin Kombëtar të Veprimit 2020-2022⁹ që vjen si vazhdim i Strategjisë Kombëtare Ndërsektoriale për Decentralizimin dhe Qeverisjen Vendore 2015-2020.

Sipas progres raportit të Komisionit Europian mbi Shqipërinë për vitin 2016, konsolidimi administrativ dhe financiar i bashkive të krijuara ka qenë i ngadaltë, duke paraqitur një sfida shtesë në luftën ndaj korrupsionit.¹⁰ Së fundmi, Shqipëria ka ndërmarrë disa masa që synojnë të parandalojnë korrupsionin, si Strategjia Ndërsektoriale kundër Korrupsionit 2015-2023,¹¹ dhe Plani i Veprimit për 2020-2023,¹² dhe ligji Nr. 9508 "Për Bashkëpunimin e Publikut në Luftën ndaj Korrupsionit".¹³ Në vijim, ligji i ri Nr. 60/2016 "Për Sinjalizimin dhe Mbrojtjen e Sinjalizuesve",¹⁴ i cili synon mbrojtjen dhe parandalimin e korrupsionit në sektorin publik dhe privat, gjen aplikim edhe në qeverisjen vendore.¹⁵

Pavarësisht masava të marra, Shqipëria mbetet e ndjeshme ndaj korrupsionit për shkak të ndërrhyrjeve politike dhe mungesës së pavarësisë së institucioneve kryesore mbikqyrëse.¹⁶ Thuajse 89% e publikut të gjerë mendon se korrupsioni është "i përhapur" ose "disi i përhapur" mes zyrtarëve publik.¹⁷ Përsa i përket nivelit të korrupsionit, perceptimi i qytetarëve mbi korrupsionin në qeverinë vendore kategorizohet si "mesatar".¹⁸

Lidhur me transparencën dhe pjesëmarrjen qytetare, Shqipëria ka miratuar ligjin Nr. 119/2014 "Për të Drejtën e Informimit"¹⁹ dhe ligjin Nr. 146/2014 "Për Njoftimin dhe Konsultimin Publik".²⁰ Megjithatë, ka një mospërputhje të madhe midis standarteve ligjore e strategjive, dhe zbatimit në praktikë të tyre. Vetëm 43% e qytetarëve mendojnë se qeveria vendore është transparente dhe 33% e tyre mendojnë se bashkitë janë të përgjegjshme. Për më tepër, pjesëmarrja qytetare është

dimensioni më i dobët në qeverisjen e bashkive në Shqipëri.²¹ Kjo evidentohet nga 67% e qytetarëve, që mendojnë se nuk kanë mundësi të mjaftueshme për të marrë pjesë në vendimmarrje dhe proceset konsultuese në nivel vendor.²²

Përsa i përket etikës, administrata publike shqiptare ka dështuar në zbatimin e mekanizmave plotësisht efektivë kundër korrupsionit dhe niveli i zbatimit të kodeve të etikës dhe adoptimi i tyre është përgjithësisht i varfër.²³

1.1. KODI I ETIKËS DHE SJELLJA PROFESIONALE

Kodet e etikës përcaktojnë parimet themelore sipas të cilave shërbyesit publikë duhet të respektojnë, siç janë integriteti, vetëmohimi dhe hapja. Kodi i sjelljes bazohet në kodin e etikës për të formuluar standardet dhe praktikat që duhet të zbatohen në rrethanat e veçanta të një institucioni.

Kodi i sjelljes përcakton standarde specifike të sjelljes profesionale që priten në një mori situatash dhe u ofron zyrtarëve publikë udhëzime për trajtimin e tyre. Përveç kësaj, kodet e sjelljes sjellin transparencë dhe llogaridhënie publike në operacionet qeveritare.

Standardet Ndërkombëtare

Kodet e sjelljes dhe kodet e etikës të hartuara mirë ndihmojnë në përmbushjen e pritjeve në rritje nga publiku, drejtuesit e biznesit dhe shoqëria civile për transparencë më të madhe dhe integritet më të lartë në qeveri, dhe vendosin një barrë mbi qeveritë për të siguruar standarde të larta etike midis zyrtarëve publikë dhe përfaqësuesve të zgjedhur. Si të tilla, ato mund të mbështesin zhvillimin e besimit midis publikut dhe institucioneve qeveritare dhe zyrtarëve. Është e rëndësishme që kodet e sjelljes të zbatohen si për shërbyesit civilë ashtu edhe për zyrtarët e zgjedhur, dhe që të ofrohen trajnime dhe udhëzime për të siguruar të kuptuar të plotë të kodeve nga të gjithë zyrtarët publikë. Masat disiplinore dhe sanksionet duhet të përcaktohen qartë dhe të zbatohen në mënyrë të qëndrueshme në rast të mosrespektimit të kodeve.

Konventat dhe standardet ndërkombëtare të mëposhtme lidhen me kodet e etikës dhe sjelljes profesionale:

- ▶ **Rekomandimi për Kodet e Sjelljes për Zyrtarët Publikë²⁴ dhe Kodi Evropian i Sjelljes për të gjithë Personat e Përfshirë në Qeverisjen Lokale dhe Rajonale²⁵ i Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës** janë dokumente referimi për autoritetet lokale dhe rajonale në Evropë për sigurimin e integritetit politik.
- ▶ **Udhëzimet për Etikën Publike të Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës²⁶** konsolidojnë në një dokument të vetëm parimet, standardet dhe rekomandimet kryesore të Këshillit të Evropës në këtë fushë, duke mbuluar të gjitha kategoritë e zyrtarëve publikë, qofshin ata të zgjedhur, të emëruar apo të punësuar. Ato plotësohen me **Udhëzues mbi Etikën Publike: Hapa praktikë për zbatimin e etikës publike në organizatat publike²⁷**, një dokument i gjallë i cili ofron raste studimore dhe shembuj nga shtetet anëtare të Këshillit të Evropës.
- ▶ **Rekomandimi i OBZHE-së për Integritetin Publik²⁸** zhvendos fokusin nga politikat ad hoc të integritetit në një qasje të varur nga konteksti, të sjelljes, të bazuar në rrezik, me theks në kultivimin e një kulture integriteti në të gjithë shoqërinë.
- ▶ **Dokumenti i Transparency International për Zbatimin e Standardeve të Etikës Efektive në Qeverisje dhe Shërbimin Civil²⁹** ofron mekanizma praktikë për institucionalizimin e standardeve të larta të integritetit etik për zyrtarët e zgjedhur dhe shërbyesit civilë.

Konteksti Kombëtar

Etika dhe integriteti në administratën publike është një kusht për një qeveri demokratike, transparente, efektive dhe me një përgjegjshmëri më të madhe ndaj qytetarëve. Në Shqipëri ka mungesë të dhënash për sa i përket zbatimit të kodeve të sjelljes në nivel vendor dhe shumica e normave që ndikojnë në kodet e sjelljes rregullohen nëpërmjet kodeve të etikës, duke krijuar konfuzion ndërmjet tyre. Nga ana tjetër, praktika tregon se shumë institucione publike, si Kontrolli i Lartë i Shtetit (KLSH) dhe njësitë e qeverisjes vendore kanë miratuar kodet e tyre të sjelljes dhe kodet e etikës. Përsa i përket këtyre të fundit, ekziston një konfuzion mbi hierarkinë e legjisllacionit që rregullon etikën dhe kodet e etikës, të cilat shpesh dublikojnë instrumentet ligjore dhe për këtë arsye janë të tepërta ose nuk u japin përgjigje shqetësimeve specifike. Përveç mungesës së të dhënave për zbatimin e kodeve të etikës tregojnë se zbatimi i tyre ka qenë i kufizuar në Shqipëri.³⁰

Legjisllacioni Kombëtar

Normat e sjelljes për zyrtarët publik rregullohen me Ligjin Nr. 9131 “Për rregullat e Etikës në Administratën Publike”.³¹ Siç përcaktohet nga Neni 1 «Ligji ka për qëllim të vendosë rregullat e sjelljes së nëpunësve të administratës publike, sipas standardeve të kërkuara, t’i ndihmojë ata për arritjen e këtyre standardeve dhe të vërë në dijeni publikun për sjelljen që duhet të ketë nëpunësi i administratës publike».

Për më tepër, Ligji Nr. 152/2013 “Për Nëpunësit Civil”³² shërben si bazë për miratimin e rregulloreve më specifike dhe më të hollësishme mbi etikën nga ana e segmenteve të ndryshme të administratës publike. Institucionet publike janë të detyruara të krijojnë një departament të burimeve njerëzore përgjegjës për menaxhimin e zyrtarëve publik të institucionit. Janë përcaktuar masat disiplinore dhe sanksionet në rastet e shkeljes së ligjit.

Kodet ekzistuese të etikës ose kodet e sjelljes dhe dispozitat përkatëse në rregulloret e brendshme të autoriteteve vendore plotësojnë dispozitat ligjore të lartpërmendura.

Udhëzime

Pavarësisht mungesës së udhëzimeve specifike në lidhje me kodet e sjelljes, etika dhe sjellja e zyrtarëve publik rregullohet në nene të ndryshme të kuadrit normativ me qëllim rritjen e transparencës, paanshmërisë dhe mosdiskriminimit të veprimeve dhe sjelljes së nëpunësve publikë në Shqipëri.³³ Instrumentet në vijim përmbajnë dispozita mbi sjelljen e zyrtarëve publik:³⁴

- ▶ Ligji Nr. 7961, datë 1.07.1995 “Kodi i Punës i Republikës së Shqipërisë”, i ndryshuar;
- ▶ Ligji Nr. 9049 datë 10.04.2003 “Ligji për Deklarimin dhe Kontrollin e Pasurive, të Detyrimeve Financiare të të Zgjedhurve dhe të disa Nëpunësve Publikë”, i ndryshuar;
- ▶ Ligji Nr. 9367 datë 7.04.2005 “Për Parandalimin e Konfliktit të Interesave në Ushtrimin e Funksioneve Publike”, i ndryshuar;
- ▶ Ligji Nr. 9643 datë 20.11.2006 “Mbi prokurimin publik”, i ndryshuar;
- ▶ Ligji Nr. 9887 datë 10.03.2008 “Për Mbrojtjen e Të Dhënave Personale”, i ndryshuar;
- ▶ Ligji Nr. 90/2012 datë 27.09.2012 “Për Organizimin dhe Funksionimin e Administratës Shtetërore”;
- ▶ Ligji Nr. 152/2013 datë 30.05.2013 “Për Nëpunësin Civil”;
- ▶ Ligji Nr. 119/2014 datë 18.09.2014 “Për Të Drejtën për Informim”;

- ▶ Ligji Nr. 44/2015 datë 30.04.2015 mbi “Kodi i Procedurave Administrative të Republikës së Shqipërisë”
- ▶ Strategjia ndërsektoriale e reformës në administratën publike 2015-2020.

Pasja e një kodi sjelljeje është e rëndësishme jo vetëm për të nxjerrë në pah, transmetuar dhe mbrojtur vlerën e brendshme të institucionit, por edhe për t’i komunikuar këto vlera tek aktorët e jashtëm. Në këtë drejtim, autoritetet vendore duhet të miratojnë kodin e sjelljes për të vepruar me përgjegjshmëri dhe me sjellje korrekte, i cili të funksionojë si një udhëzues qendror për të trajtuar dilemat etike.

Praktika të mira

Këshilli Bashkiak Shkodër³⁵ ka publikuar një Kod Etik³⁶ i cili në kapitullin e parë përfshin parimet etike, por gjithashtu rregullon sjelljen e zyrtarëve publik. Bazuar në të, punonjësit e Këshillit Bashkiak duhet të sillen në përputhje me parimet etike të përcaktuara në kapitullin e parë të Kodit, i cili në kapitujt vijues rregullon sjelljen e zyrtarëve publik sa i përket burimeve njerëzore; konfliktit të interesit; aksesit në informacion; ndalimit të abuzimit me shpenzimet publike, orarit të punës dhe pozitës; marrjes së dhuratave apo ryshfetit; dhe mbrojtjes së qytetarëve që raportojnë sjelljen e paligjshme të zyrtarëve publik. Së fundmi, Kodi përmban një sërë masash disiplinore për zyrtarët publik që shkelin nenet e Kodit në rastet kur veprimet e tyre nuk përbëjnë vepër penale.

1.2. MEKANIZMI I ANKESAVE

Mekanizmat e ankesave u mundësojnë qytetarëve të japin informata kthyesë tek autoritetet publike për standardet e shërbimeve që marrin. Ata ofrojnë një mekanizëm të rëndësishëm llogaridhënie i cili u mundëson shërbyesve civilë dhe zyrtarëve të zgjedhur të identifikojnë se ku shërbimet publike po ofrohen në mënyrë joefektive, joefikase apo jo të barabartë. Kur mekanizma të tillë rezultojnë në trajtimin e shpejtë dhe efektiv të ankesave, ato mund të ndihmojnë në krijimin e kushteve për rritjen e besimit të qytetarëve në administratën qeveritare.

Standardet Ndërkombëtare

Për të siguruar besimin në mekanizmat, autoritetet lokale duhet të përpiqen të marrin në konsideratë dhe zgjidhin çdo ankesë menjëherë dhe në mënyrë gjithëpërfshirëse. Mekanizmat e ankesave mund të bëhen më të qasshme duke aplikuar një qasje one-stop-shop (pikë për të gjitha shërbimet) në mënyrë që qytetarët të mos kenë nevojë të kërkojnë në zyra dhe uebsajte të ndryshme.

Nëse qeveria ndërmerr një qasje proaktive për të parandaluar përsëritjen e shkaqeve të ngjashme për ankesa, mekanizmat e ankesave gjithashtu mund të ndihmojnë qeveritë të identifikojnë qasje të reja në ofrimin e shërbimeve dhe të rrisin pjesëmarrjen e qytetarëve. Për këtë qëllim, mekanizmat e ankesave duhet të kombinohen me vlerësimet periodike të ofrimit të shërbimeve, duke përfshirë përdorimin e sondazheve të opinionit publik dhe shkëmbimin e përvojës dhe mjeteve me autoritetet e tjera lokale për të inkurajuar miratimin më të gjerë të praktikave të mira dhe mjeteve të provuara.

Nuk ka standarde specifike ndërkombëtare për mekanizmat e ankesave në lidhje me shërbimet publike. Megjithatë, mekanizmat dhe procedurat për përgjigjen ndaj ankesave përfshihen në një

garanci ligjore ndërkombëtare për të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal, dhe ka një numër udhëzimesh dhe doracakësh të dobishëm të shoqërisë civile. Shih për shembull:

- ▶ **Protokolli shtesë i Kartës Evropiane të Vetëqeverisjes Lokale për të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)**³⁷ ofron garanci ligjore ndërkombëtare për këtë të drejtë, përfshirë krijimin e mekanizmave dhe procedurave për trajtimin dhe reagimin ndaj ankesave dhe sugjerimeve të qytetarëve.
- ▶ **Mekanizmat e Ankesave e Transparency International: Udhëzuesi Referues për Praktikë të Mirë**³⁸ përcakton parimet udhëzuese dhe praktikën e mira për krijimin dhe zbatimin e mekanizmave të ankesave që ofrojnë kanale të sigurta për qytetarët për të paralajmëruar një institucion publik ose privat për çdo rrezik apo rast korrupsioni.
- ▶ **Doracak i Mekanizmit të Ankesave**³⁹ i Këshillit Danez për Refugjatë përshkruan se si të ngrihet dhe menaxhohet një mekanizëm ankesash.
- ▶ **Vështrimi i Përgjithshëm i OJQ-së World Vision - Mekanizmat e Ankesave të Komunitetit**, me një pasqyrë të mekanizmave dhe mjeteve të përdorura nga agjencitë e zhvillimit për të marrë ankesa.⁴⁰

Konteksti Kombëtar

Mekanizmat e ankesave në nivel vendor janë të rëndësishme për të adresuar shqetësimet dhe problemet e qytetarëve. Qytetarët mund të paraqesin ankesa përmes zyrave me një ndalesë në njësitë e qeverisjes vendore dhe të adresojnë shqetësimet dhe problemet e tyre nëpërmjet letrave të ankesave ose një numri të dedikuar telefonik të krijuar për këtë qëllim. Njësitë e qeverisjes vendore kanë rregullore të brendshme që përcaktojnë procedurat për adresimin dhe zgjidhjen e ankesave dhe duhet të ofrojnë formularë tip për të lehtësuar informacionin e dhënë nga qytetarët dhe dokumentimin e ankesave të tyre. Përveç kësaj, ekzistojnë mjete online për të paraqitur ankesa, si Stop Korrupsionit (www.stopkorrupsionit.al), Pyet Shtetin (www.pyetshtetin.al) dhe Përmirëso Qytetin (www.permiresoqytetin.al), ndër të tjera. Megjithatë, ka mungesë të dhënash lidhur me shqetësimet e qytetarëve ndaj institucioneve publike në shumicën e këtyre platformave online, veçanërisht ndaj njësitë të qeverisjes vendore. Kjo ndodh për shkak të mungesës së përgjithshme të besimit të qytetarëve në nivel vendor, veçanërisht në luftën kundër korrupsionit.⁴¹

Legjislacioni Kombëtar

Neni 19 i Ligjit Nr. 139/2015 "Për Vetëqeverisjen Vendore"⁴² përcakton që çdo qytetar apo grupe që përfaqësojnë komunitetet kanë të drejtë t'u drejtojnë kërkesa, ankesa apo vërejtje organeve të vetëqeverisjes vendore për çështje që lidhen me funksione dhe kompetenca në juridiksionin e njësisë së vetëqeverisjes vendore. Organet e vetëqeverisjes vendore janë të detyruara t'i marrin në shqyrtim kërkesat, ankesat apo vërejtjet dhe të kthejnë përgjigje brenda afateve të përcaktuara me ligj. Ligji Nr. 44/2015 "Për Kodin e Procedurave Administrative"⁴³ rregullon procedurën për apel administrativ në rastet kur ankesa nuk merret në konsideratë. Parimi i one-stop-shop i parashikuar në këtë Kod është një bazë e mirë ligjore e cila kontribuon në efektivitetin e mekanizmit të ankesave.

Zyra e Komisionerit për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale gjithashtu vlerëson ankesat në rastet kur zbatohet mekanizmi i së drejtës për informim.

Ligje të tjera specifike procedurale ekzistuese që përmbajnë dispozita në lidhje me procedurën përfaqësojnë gjithashtu bazën ligjore për adresimin e kërkesave, ankesave ose kundërshtimeve drejtuar organeve të vetëqeverisjes vendore për çështje të veçanta.

Udhëzime

Përveç procedurave të brendshme nga njësitë e qeverisjes vendore, Zyra e Komisionerit për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale ka krijuar një procedurë për ankesa⁴⁴ dhe ka hartuar një letër të standartizuar për ankesat⁴⁵ në ato raste kur e drejta për informim ende nuk është ushtruar nga njësitë e qeverisjes vendore. Për të përmirësuar efikasitetin e tyre në nivel vendor, autoritetet publike duhet të zhvillojnë dhe zbatojnë një proces të qartë të procedurave ankimore, ku problemet dhe shqetësimet e secilit qytetar të shqyrtohen dhe zgjidhen shpejt.

Praktika të mira

'Përmirëso qytetin' (<http://www.permiresoqytetin.al/>) është një platformë online që u lejon qytetarëve të paraqesin ankesa tek autoritetet vendore të secilës prej bashkive në Shqipëri, dhe të marrin pjesë drejtpërsëdrejti në çështjet e qeverisjes vendore që u intersojnë. Platforma mund të aksesohet online ose përmes aplikacionit në celular, duke rezultuar në një mjet të lehtë përdorimi nga qytetarët që mund të japin mendim rreth çështjeve bashkiake siç janë pastrimi i qytetit, infrastruktura, arsimit, transporti publik, hapësira publike, ndërtimi, kafshët, etj.

Një shembull tjetër është aplikacioni në celular *Tirana Ime*, (www.tirana.al/aplikacioni-tirana-ime), i ngritur nga bashkia e Tiranës në 2015. I disponueshëm për shkarkim pa pagesë nga Apple's Store dhe Google Play Store, aplikacioni përfshin gjashtë kategori kryesore: trafiku, transporti, ndotja, informacione, raporte dhe turizëm. Nën seksionin "*Raporto*", qytetarët e Tiranës mund të paraqesin ankesa në internet dhe raportime të tjera për shërbime të ndryshme të bashkisë.

1.3. MEKANIZMAT E ZGJIDHJES SË ANKESAVE

Mekanizmat e zgjidhjes së ankesave (MZA) janë mjete që shkojnë përtej mekanizmave të ankesave dhe kanaleve të tjera të informatave kthyese pasi qytetarët mund të përdorin një MZA për t'iu drejtuar institucioneve qeveritare dhe komunave me shqetësime në lidhje me ndikimin e politikave dhe zbatimin e tyre tek vetë qytetarët. Kur politika e një agjencie publike prek interesat e qytetarëve, ose vendimi i marrë nga organet e qeverisjes qendrore ose lokale shkakton një ankesë nga ana e qytetarëve, palët e interesuara mund të përdorin sistemin e zgjidhjes të krijuar nga agjencitë qeveritare dhe organet komunale për të paraqitur ankesën e tyre. Një mekanizëm për zgjidhjen e ankesave nuk përdoret për të zëvendësuar gjykatën ose sistemin e auditimit ose hetimin formal; as nuk është mekanizmi i përshtatshëm për ankesat për akte potencialisht kriminale, siç janë rastet e korrupsionit. MZA-të janë krijuar për zgjidhje bashkëpunuese të ankesave.

Standardet ndërkombëtare

Mekanizmat e zgjidhjes shërbejnë si shërbim i vijës së parë që do të përdoret nga qytetarët për të zgjidhur në mënyrë efektive ankesat. Për më tepër, shoqëritë tregtare mund të përdorin MZA-të për të zbutur rreziqet në veprimtaritë e tyre afariste dhe MZA-të mund të bëhen mekanizëm i shpejtë dhe efektiv për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve pa veprim ligjor.

Mekanizmat efektive të zgjidhjes mund të shërbejnë për të identifikuar modelet e korrupsionit dhe keqpërdorimit, si dhe për të krijuar politika të parandalimit të korrupsionit. Për të siguruar qasje më të madhe, është e rëndësishme të rrisni ndërgjegjësimin e publikut në lidhje me MZA-të dhe të siguroni këshilla falas për qytetarët mbi formulimin e kërkesave të ankesave dhe si të veprojnë kur kërkojnë zgjidhje.

Standardet për mekanizmat e zgjidhjes së ankesave janë vendosur kryesisht nga organizatat ndërkombëtare të tilla si Banka Botërore, Banka Aziatike për Zhvillim (BAZh), Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik (OBZHE), Programi i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP) dhe Komisioni Evropian. Këto standarde kryesisht lidhen me përcaktimin e kornizës ligjore për mbrojtjen e të drejtave të qytetarëve. Këto standarde paraqiten në udhëzimet e mëposhtme:

- ▶ **Besueshmëria në shërbime publike: Sigurimi i të drejtave të qytetarëve**⁴⁶ nga OBZHE adreson të drejtat e qytetarëve për t'u dëgjuar duke përdorur kornizën ligjore të krijuar nga institucionet shtetërore.
- ▶ **OBZHE, Rekomandimi i Këshillit për Udhëheqjen dhe Aftësitë e Shërbimit Publik, OECD/LEGAL/0445**⁴⁷ - rekomandimi ka 14 parime dhe përcakton reagimin e shërbimit publik.
- ▶ **Si të bëni një ankesë në nivel të BE-së nga Komisioni Evropian**⁴⁸ është një broshurë që përshkruan mundësinë që qytetarët të kontaktojnë dhe të paraqesin një ankesë në Komisionin Evropian.
- ▶ Udhëzimet e zhvilluara nga institucionet ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të qytetarëve gjatë zbatimit të një projekti biznesi përfshijnë: **Ndërtimin e Kapaciteteve të BAZh-së për Mekanizmat e Zgjidhjes së Ankesave**.⁴⁹

Konteksti Kombëtar

Sipas “Korrupsioni në Shqipëri, Perceptimi dhe Përvoja”, një studim i Institutit për Kërkime dhe Alternativa Zhvillimi (IDRA)⁵⁰ në 2016, publiku e percepton nivelin e reagimit të qeverive vendore për të adresuar kërkesat e qytetarëve në lidhje me projektet vendore dhe çështjet e zhvillimit si ‘të mirë’, por e komenton zgjidhjen e ankesave të qytetarëve si ‘mesatare’. Megjithatë, të dhënat dytësore zbulojnë një skenar relativisht më të mirë për zgjidhjen e ankesave (raporti i ankesave të zgjidhura ndaj totalit të ankesave vjetore).

Bazuar në statistikën komunale, bashkitë tregojnë një nivel përgjithësisht të mirë të ankesave të zgjidhura prej tyre. Vlen gjithashtu të theksohet se një pjesë e mirë e bashkive nuk postojnë statistika të numrave të përgjithshëm vjetor të ankesave të paraqitura nga qytetarët dhe bizneset dhe as të numrave të ankesave të zgjidhura. Kjo tregon se në disa bashki mungon një sistem i integruar për menaxhimin e ankesave dhe bashkitë dështojnë në procesin e përcjelljes së ankesave të paraqitura.⁵¹

Legjislacioni Kombëtar

Në përputhje me Ligjin 119/2014, të gjitha bashkitë kanë krijuar një strukturë e cila merret me ankesat e paraqitura, të njohura si Zyrat e Ankesave, Zyra e e Informimit Publik, Zyra e Apelit ose Zyra e Marrëdhënieve me Publikun, etj., ku qytetarët mund të adresojnë çështjet e tyre dhe të paraqesin ankesat ose kërkesat e tyre. Rrjedha e punës, afatet kohore dhe detaje të tjera që lidhen me përpunimin e ankesave dhe kërkesave përcaktohen në legjislacion. Mekanizma të tjerë që qytetarët mund të përdorin janë ditët e hapura të qytetarëve të organizuara nga bashkitë, sportele të dedikuara në faqen zyrtare të bashkisë dhe numrat e telefonit të bashkisë. Disa bashki të vogla

si, Memaliaj, Këlcyrë dhe Libohovë kanë raportuar se u mungojnë mekanizmat standardë të ankesave dhe/ose që ankesat paraqiten nga qytetarët ose përmes letrave të shkruara me shkrim dore ose përmes komunikimit joformal, gjë që krijon vështirësi në menaxhimin e procesit dhe në ndjekjen formale të çështjes.⁵²

Ligjet e tjera procedurale ekzistuese që përmbajnë dispozita të lidhura me procedurën janë gjithashtu pjesë e bazës ligjore për të zgjidhur ankesat e paraqitura në organet e vetëqeverisjes vendore për çështje të veçanta. Këto dispozita sigurojnë afate ligjore të zbatueshme për mekanizmin e zgjidhjes që disponohet.

Ekzistenca e institucionit të pavarur të Avokatit të Popullit i themeluar me Ligjin Nr. 8454, "Për Avokatin e Popullit",⁵³ i amanduar, paraqet një garanci shtesë për një mekanizëm efektiv të zgjidhjes.

Udhëzime

Një komponent që përmirëson llogaridhënien e departamenteve bashkiake është menaxhimi i ankesave të qytetarëve dhe mekanizmat e zgjidhjes. Komunitat deklarojnë se kanë mekanizma për paraqitjen e ankesave, por mekanizmat e përgjigjes për qytetarët nuk janë efektive.

Sugjerohet që rekomandimet e Kontrollit të Lartë të Shtetit dhe të organeve të auditimit të brendshëm të përdoren si një mekanizëm kontrolli për pothuajse të gjitha Njësitë e Qeverisjes Vendore (NJQV), por, më shumë theks duhet vënë në rritjen e rolit të këshillave bashkiakë, të cilët duhet informohen rregullisht për progresin e arritur dhe problemet e hasura gjatë zbatimit të vendimeve të tyre. Ekziston gjithashtu nevoja për të hapur takimet e këshillit bashkiak për publikun, duke gjetur mënyra që qytetarët të jenë të interesuar të marrin pjesë dhe të kontribuojnë.⁵⁴

Praktika të mira

Disa praktika novatore i janë shtuar mekanizmave të reagimit ndaj qytetarëve, si hapësirat e dedikuara në faqet e uebit zyrtare si www.shqiperiaqeduam.al, www.stopkorrupsionit.al, www.pyetshtetin.al, www.permiresoqytetin.al, opendata.tirana.al, ose aplikacione si "Tirana Ime" ku qytetarët mund të japin një kontribut dhe të kërkojnë përmirësime nga qeverisjes vendore.

Bashkitë e Belshit, Gramshit, Vlorës, Fierit, Patosit dhe Sarandës kanë zhvilluar mjete TI si "Përmirëso Qytetin Tim", duke u mundësuar qytetarëve të japin kontributin e tyre. Një shembull i shkëlqyer është aplikacioni për smartphone "Tirana Ime" që u jep qytetarëve mundësinë të marrin pjesë në përmirësimin e shërbimeve publike në lidhje me infrastrukturën, ndriçimin dhe pastrimin.

Të dhënat tregojnë se zyrtarët e bashkive dhe qytetarët kanë pikëpamje të ndryshme për sa i përket efektivitetit të bashkive në trajtimin e ankesave të qytetarëve ose bizneseve. Qytetarët besojnë se efektiviteti është shumë i ulët, pasi ata janë ende duke pritur që mekanizmi të japë rezultate.

Ekzistojnë praktika novatore për mekanizmat e reagimit ndaj qytetarëve, siç është një hapësirë e dedikuar ("Përmirëso Qytetin Tim") në faqet zyrtare të disa bashkive ose aplikacione si "Tirana ime", ku qytetarët mund të japin një kontribut dhe të kërkojnë përmirësime përmes nga qeverisja vendore.⁵⁵

1.4. MBROJTJA E SINJALIZUESIT

Korrupsioni dhe veprimet e tjera të dëmshme për interesin publik, përfshirë shëndetin publik, janë më të përhapura në organizatat që nuk kanë kulturë transparence dhe mbikëqyrje. Sinjalizues është personi që ekspozon informata për aktivitete të paligjshme ose joetike në një organizatë private ose publike, dhe të drejtat e një sinjalizuesi që zbulon keqbërjet, ose veprimet dhe mosveprimet e dëmshme për interesin publik, duhet të mbrohen me ligjin për "sinjalizuesit". Edhe pse zakonisht punonjësi, sinjalizuesi mund të jetë edhe nën-kontraktues, furnizues, praktikant pa pagesë ose vullnetar. Mbrojtja e sinjalizuesve është e rëndësishme edhe në sektorin privat, jo më pak kur ata mund të zbulojnë rryshfetin ndaj zyrtarëve publikë ose praktikant që dëmtojnë mjedisin ose shëndetin dhe sigurinë publike.

Standardet ndërkombëtare

Shumica e sinjalizuesve ngrenë shqetësimet e tyre brendapërbrenda ose pranë autoriteteve rregullative ose të zbatimit të ligjit në vend që të sinjalizojnë në publik. Mbrojtja e sinjalizuesve dhe një kulturë organizative që i jep përparësi transparencës dhe dialogut, shërben për të promovuar llogaridhënien, ndërton besimin në integritetin e qeverisë dhe inkurajon raportimin e sjelljeve të pahijshme dhe korrupsionit. Mbrojtja e sinjalizuesve mund të motivojë punonjësit të raportojnë keqbërjet pa frikën për hakmarrje, dhe nxit transparencën dhe besimin brenda një organizate si dhe ndaj qytetarëve se etika respektohet dhe sjellja e keqe zbulohet dhe korrigjohet.

Të drejtat e sinjalizuesve mund të forcohen duke përcaktuar procese të qarta dhe duke siguruar kanale të sigurt konfidenciale për zbulimin. Mjetet juridike të qarta, përfshirë dënimet, për të kompensuar për hakmarrjet ndaj sinjalizuesve duhet të prezantohen dhe të zbatohen vazhdimisht. Trajnimi i stafit të burimeve njerëzore në qeverisjen lokale dhe agjencitë qeveritare duhet të plotësohet me ndërgjegjësimin e publikut në mënyrë që qytetarët dhe punonjësit e qeverisë të kuptojnë si rezultatet pozitive nga sinjalizimi sa i përket vlerës së qëndrueshme për para, besimit në autoritetet publike, dhe cilësisë së shërbimeve.

Konventat dhe standardet ndërkombëtare të mëposhtme lidhen me mbrojtjen e sinjalizuesve:

- ▶ Krijimi i mekanizmave gjithëpërfshirës dhe efektivë për të mbrojtur ata që shpërndajnë informacion në interes të publikut është një rekomandim i Organizatës së Kombeve të Bashkuara dhe Këshillit të Evropës,⁵⁶ si dhe Organizatës për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik (OBZHE).⁵⁷
- ▶ **Rezoluta dhe rekomandimi i Kongresit të Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e sinjalizuesve, Sfidat dhe mundësitë për qeverisjen lokale dhe rajonale** u bëjnë thirrje "Autoriteteve lokale dhe rajonale për të krijuar dhe përhapur një politikë sinjalizimi, me kanale të përshtatshme të raportimit të brendshëm dhe anonime dhe për të siguruar që ekzistojnë institucione të pavarura të përcaktuara për të mbikëqyruar dhe përpunuar zbulimin e informacionit."⁵⁸ **Konventa e Organizatës së Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit**⁵⁹ është i vetmi instrument ligjor i detyrueshëm kundër korrupsionit.
- ▶ Mbështetet nga **Udhëzuesi teknik i Konventës**.⁶⁰
- ▶ **Direktiva e BE-së për mbrojtjen e personave që raportojnë shkelje të së drejtës së Unionit** kërkon që qeveritë e BE-së të përmbushin standardet minimale për krijimin e kanaleve të raportimit dhe sigurimin e mbrojtjes ligjore për sinjalizuesit.⁶¹
- ▶ **Konventa e Këshillit të Evropës për të Drejtën Penale për Korrupsionin (ETS Nr. 173)**⁶² synon të koordinojë penalizimin e praktikave korruptive dhe të përmirësojë bashkëpunimin ndërkombëtar në ndjekjen penale të veprave penale.

- ▶ **Konventa e Këshillit të Evropës për të Drejtën Civile për Korrupsionin (ETS Nr. 174)⁶³** përcakton rregullat e përbashkëta ndërkombëtare për mjetet juridike efektive për personat e prekur nga korrupsioni.

Konteksti Kombëtar

Në maj 2014, Koordinatori Kombëtar Kundër Korrupsionit (NCAC) dhe Ministria e Drejtësisë, me ndihmën e qeverisë holandeze që kanalizohet përmes Universitetit të Utrecht-it, nisën hartimin e Ligjit “Për sinjalizuesit dhe mbrojtjen e sinjalizuesve”. Ky ligj shërben për të arritur transparencë më të madhe në institucionet publike dhe private duke krijuar mjedis më të mirë për punonjësit që të mundësohet reagimi dhe denoncimi ndaj rasteve të korrupsionit. Ligji përcakton veprat penale të lidhura me korrupsionin, përcakton kompetencat e mekanizmave të brendshëm dhe se cili organ duhet të shërbejë si mekanizëm i jashtëm raportimi dhe përcakton se si duhet të sigurohet mbrojtja e sinjalizuesve. Për më tepër, ligji duhet të zbatohet si në sektorin publik ashtu edhe në atë privat. Ai u miratua në Parlament më 2 qershor 2016. Me Dekret Nr. 9647 të Presidentit të Republikës, ligji hyri në fuqi më 8 korrik 2016. Efektet e tij ligjore nisën nga 1 tetori 2016, me përjashtim të efekteve ligjore për sinjalizimin e brendshëm për subjektet private, i cili nisi më 1 korrik 2017. Ky ishte një angazhim i Planeve të dyta dhe të treta të Veprimit Kombëtar 2014-2016 dhe 2016-2018,⁶⁴ dhe vazhdon të jetë një angazhim i Planit Kombëtar të Veprimit të 2020-2022.⁶⁵

Legjislacioni Kombëtar

Bazuar në Kodin Penal, Ligji për Mbrojtjen e Sinjalizimit dhe Sinjalizuesit konsideron si vepra penale të raportueshme të korrupsionit të gjitha veprimet ose mosveprimet e paligjshme, sipas legjislacionit penal në fuqi, të lidhura me çdo dhe të gjitha format e korrupsionit aktiv dhe pasiv, abuzimi i detyrës ose pushtetit, ushtrimi i ndikimit të paligjshëm në kryerjen e detyrave ose marrjes së vendimeve, keqpërdorimi i të ardhurave të buxhetit të shtetit, fitime të paligjshme, ryshfet ose marrje ryshfeti, si dhe çdo veprim tjetër të ngjashëm me sa më sipër.

Ligji siguron tre elementë të një ligji gjithëpërfshirës për sinjalizimin:

- ▶ Mekanizmat për raportimin e akteve të korrupsionit;
- ▶ Mekanizmat për hetimin e sinjalizimit të raportuar; dhe
- ▶ Mekanizmat për mbrojtjen e sinjalizuesve nga hakmarrja.

Ligji zbatohet për të gjithë njerëzit që punojnë në sektorin publik dhe privat dhe përfshin disa nga praktikat më të mira ndërkombëtare për mbrojtjen e sinjalizuesve, si:

- ▶ Mbrojtje e besueshme e konfidencialitetit;
- ▶ Mbrojtja nga ngacmimet që synojnë krijimin e një mjedisi të rënduar për sinjalizuesin;
- ▶ Ndalimi i marrëveshjeve kontraktuale në bazë të cilave përjashtohen ose kufizohen të drejtat dhe mbrojtja e sinjalizuesit;
- ▶ Mundësia e transferimit në rast se sinjalizuesi zgjedh të mos kthehet në të njëjtin vend pune dhe të zhvendoset në një vend tjetër për t’u mbrojtur nga reagimet e ashpra; dhe
- ▶ Ngarkimi me përgjegjësi personale për hakmarrje ndaj sinjalizuesit.⁶⁶

Udhëzime

Megjithëse institucionet shtetërore dhe aktorët e tjerë janë përqendruar më së shumti në infrastrukturën ligjore dhe institucionale për zbatimin e kërkesave ligjore, viti 2017 shënoi rezultatet e para të zbatimit të legjislacioneve për mbrojtjen e sinjalizuesve. Pra, tetë raste të raportimeve

në institucionet shtetërore janë administruar nga ILDKPKI në vitin 2017, gjë që tregon ndryshime marginale në praktikën e qeverisë për pjesëmarrjen qytetare në raportimin e shkeljeve në institucionet që i nënshtrohen këtij ligji.

Përkundër rëndësisë së këtij angazhimi në krijimin e një kuadri formal për të forcuar luftën kundër korrupsionit dhe adresimin e keqpërdorimeve të tjera, zbatimi i tij ende nuk ka rezultuar në ndryshime të dukshme për rritjen e aksesit të publikut ndaj informacionit mbi rastet e raportuara ose praktika të ndryshuara të llogaridhënies publike.⁶⁷

Praktika të mira

Gjatë monitorimit, të kryer në vitin 2020 nga Komiteti Shqiptar i Helsinkit, në 10 bashkitë kryesore të Shqipërisë, u identifikua se ishte regjistruar vetëm një sinjalizim i brendshëm (në Bashkinë e Tiranës). Duke respektuar konfidencialitetin e sinjalizuesit, sinjalizimi i depozituar nga një sinjalizues i identifikuar fillimisht iu drejtua zyrës së informacionit e cila e përcolli sinjalizimin në Drejtorinë e Burimeve Njerëzore. Kjo e fundit e përcolli sinjalin tek Njësia Përgjegjëse. U mor një vendim për fillimin e hetimit administrativ nga Njësia Përgjegjëse, ndërsa sinjalizuesi mori pjesë në seancë, e cila u dokumentua përmes një procesverballi. Disa ditë më vonë, sinjalizuesi u thirr përsëri nga Njësia Përgjegjëse dhe atij/asaj iu kërkua të paraqiste disa dokumente si dëshmi shtesë; këto dokumente shtesë nuk janë depozituar nga sinjalizuesi. Njësia Përgjegjëse e ngritur pranë Bashkisë së Tiranës ka kryer një verifikim në terren në Drejtorinë ku u identifikua sinjalizimi. Verifikimet e kryera nuk zbuluan asnjë dyshim për ndonjë akt korruptiv, prandaj, kjo procedurë sinjalizimi u mbyll.⁶⁸

Në vitin 2014, zyrtari i policisë së Fierit D.Z. sinjalizoi përfshirjen e kushërinjve të Ministrit të Brendshëm të atëhershëm S.T. në trafikimin e drogës. D.Z. tha se udhëheqësi i rrjetit të drogës M.H. dhe anëtarët e rrjetit të tij përdornin një makinë private të blerë nga S.T. për të shitur drogë. Për një periudhë të gjatë, prokuroria shqiptare nuk i mori parasysh pretendimet e D.Z. Përkundrazi, D.Z. - sinjalizuesi - u arrestua dhe u largua në Zvicër ku iu dha azil politik.

Vetëm në vitin 2018 M.H. dhe anëtarët e bandës së tij u arrestuan nga autoritetet italiane. Një vit më vonë S.T. u shpall fajtor dhe u dënua me pesë vjet burg për shpërdorim detyre. Dënimi u reduktua në 3.4 vjet dhe më pas u ndryshua në tre vjet liri me kusht. Autoritetet shqiptare ende nuk e kanë pranuar kontributin e D.Z. për këtë çështje, dhe ai mbetet në listën e personave në kërkim.⁶⁹

Në shtator, Gjykata e Krimeve të Rënda liroi ish-ministrin e brendshëm S.T. nga akuzat e trafikimit të drogës por e shpalli fajtor për shpërdorim detyre dhe e dënoi me tre vjet liri me kusht.⁷⁰

1.5. DEKLARIMI I ASETVE DHE KONFLIKTI I INTERESIT

Zbulimi është akti i publikimit dhe përditësimit në mënyrë rutinore të llojeve të veçanta të informacionit, ndonjëherë të kërkuara me ligj, siç janë interesat financiare të zyrtarëve publikë. Mund të mbështesë masat kundër korrupsionit duke kërkuar publikimin zakonisht të pasurive dhe interesave që mund të përbëjnë konflikt të interesit. Konflikti i interesit lind, ose mund të perceptohet se lind kur pasuritë private ose interesat e zyrtarëve publikë mund të ndikojnë në mënyrë jo të duhur në politikat dhe vendimet e marra gjatë ushtrimit të detyrave të tyre zyrtare.

Standardet Ndërkombëtare

Kërkesat për zbulim mund të ndërtojnë besimin e qytetarëve në transparencën dhe integritetin e vendimmarrjes lokale. Ato gjithashtu ndihmojnë zyrtarët publikë që të kenë informacion të përditësuar rregullisht që parandalon konfliktin e interesit që lind midis punonjësve. Zbulimi i pasurive financiare siguron gjithashtu informacione të rëndësishme për të ndihmuar në sqarimin nëse zyrtarët e zgjedhur ose shërbyesit civilë nuk kanë pasuri që është disproporcionale me të ardhurat e tyre, ose duke i mbrojtur ata nga akuzat e rreme ose duke shërbyer si dëshmi në rastin e pasurimit të dyshuar të paligjshëm.

Ofrimi i shërbimeve në nivelin e qeverisjes lokale, qofshin ato ndërtim ose tenderim i shërbimeve të menaxhimit të mbeturinave, shpesh i nënshtrohet konfliktit të interesit për shkak të afërsisë së ndërmarrësve lokalë me zyrtarët qeveritarë. Besimi i publikut dhe biznesit se konkurrenca për tenderët e pushtetit lokal, për shembull, është e hapur për të gjithë pa diskriminim do të jetë shumë më i madh nëse zyrtarët e zgjedhur dhe shërbyesit civilë të përfshirë në hartimin e tenderëve dhe vlerësimin e paraqitjeve të tenderëve kanë përfunduar deklaratimet e pasurisë dhe interesat (përfshirë anëtarët e ngushtë të familjes).

Është e rëndësishme që institucioneve përgjegjëse për mbledhjen dhe monitorimin e deklaratimeve t'u sigurohet mbrojtje kundër ndërhyrjeve politike ose të tjera në punën e tyre, për shembull përmes mbikëqyrjes nga komitetet e pavarura të etikës. Gjithashtu, zyrtarëve të qeverisjes lokale duhet t'u sigurohet udhëzim i qartë se çfarë të deklarohet, si dhe legjislacioni mbizotërues kundër korrupsionit. Një sistem i zbatuar mirë dhe i përditësuar rregullisht dhe i monitoruar rregullisht i deklaratimit të pasurisë mund të plotësojë punën e një shërbimi efektiv prokurorial.

Shpalosja e informacionit është një element i rëndësishëm në konventat dhe standardet kundër korrupsionit të listuara diku tjetër në këtë doracak. Me rëndësi të veçantë janë:

- ▶ **Rekomandimi për Kodet e Sjelljes për Zyrtarët Publikë⁷¹ dhe Kodi Evropian i Sjelljes për të gjithë Personat e Përfshirë në Qeverisjen Lokale dhe Rajonale⁷²** i Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës kërkojnë që interesat private të deklarohen, të bëhen publike dhe të monitorohen.
- ▶ **Rezoluta dhe Rekomandimi i Kongresit të Këshillit të Evropës për Konfliktet e Interesit në nivel lokal dhe rajonal⁷³** u bëjnë thirrje autoriteteve lokale dhe rajonale që të promovojnë zbulimin proaktiv të deklaratimeve të interesit para kërkesës publike dhe të sigurojnë që politikat e zbulimit të shoqërohen me masa të përshtatshme për zgjidhjen e konfliktit të interesit.
- ▶ **Menaxhimi i konfliktit të interesit në shërbimin publik i OBZHE-së: Udhëzimet dhe përvojat e vendit⁷⁴** siguron instrumente praktike për modernizimin e politikave të konfliktit të interesit.
- ▶ **Deklarimet e Pasurisë së Zyrtarëve Publikë e OBZHE-së: Mjet për të parandaluar korrupsionin⁷⁵** identifikon elementet kryesore të sistemeve të deklaratimit të pasurisë.
- ▶ **Konsultimi, pjesëmarrja dhe zbulimi i informacionit**, Banka Ndërkombëtare për Rindërtim dhe Zhvillim / Banka Botërore⁷⁶

Konteksti Kombëtar

Sistemi i deklaratimit të pasurive dhe detyrimeve financiare ka qenë një nga hapat legjislativë më të rëndësishëm në Shqipëri, duke reflektuar kërkesat kryesore të Konventës së OKB-së kundër Korrupsionit. Megjithatë, legjislacioni mbi konfliktin e interesit dhe zbatimin e tij është penguar nga një numër faktorësh prandaj zbatimin e tij ka qenë i pjesshëm dhe i fragmentuar. Një nga pengesat kryesore është hendeuku midis fushëveprimit të gjerë të ligjit dhe aftësive të pamjaftueshme për të siguruar zbatimin efektiv të tij.⁷⁷

Legjislacioni Kombëtar

Ligji Nr 9049 “Për Deklarimin dhe Kontrollin e pasurive, të Detyrimeve Financiare të të Zgjedhurve dhe të disa Nëpunësve Publikë”⁷⁸ përcakton rregullat për deklarimin dhe kontrollin e pasurisë, të legjitimitetit të burimeve të krijimit të saj, detyrimeve financiare për të zgjedhurit, nëpunësit publikë, për familjarët e tyre dhe për personat e lidhur me ta. Sipas nenit 40, çdo shkelje e detyrimeve të përcaktuara në këtë ligj, mund të përbëjë një vepër penale ose kundërvajtje administrative dhe dënohet me gjobë, bazuar në natyrën dhe masën e shkallës së kundërvajtjes administrative.

Inspektoriati i Lartë i Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesave (ILDKPKI) administron deklarimin e pasurive dhe detyrimeve financiare, si dhe auditimin e kësaj deklaratë, sipas specifikimeve të përshkruara në ligjet e deklarimit dhe konfliktit të interesave.⁷⁹ Për më tepër, bazuar në Ligjin Nr. 9367 “Për parandalimin e konfliktit të Interesave në ushtrimin e funksioneve publike”,⁸⁰ ILDKPKI, në cilësinë e autoritetit qëndror përgjegjës për zbatimin e ligjit në fjalë, manaxhon dhe përmirëson politikat dhe mekanizmat në lidhje me parandalimin e konfliktit të interesit; ofron asistencë teknike dhe mbështetje për iniciativat ligjore të ndërmarra nga institucionet publike për parandalimin e konfliktit të interesit; monitoron, kontrollon dhe vlerëson zbatimin e këtij ligji, midis funksioneve kryesore të tij.⁸¹

Udhëzime

Në mbështetje të përpjekjeve anti-korrupsion të qeverisë vendore, ILDKPKI ka zhvilluar dhe vënë në dispozicion Udhëzuesin për Parandalimin e Konfliktit të Interesit në Qeverisjen Vendore⁸² së bashku me Manualin E Tij Shpjegues.⁸³ Udhëzuesi jep informacion për:

- ▶ Çfarë është konflikti i interesit në qeverisjen vendore (përkufizimi, llojet e konfliktit të interesit, kush përfshihet në konfliktin e interesit);
- ▶ Parandalimi i konfliktit të interesit;
- ▶ Kufizimet e zyrtarëve të qeverisjes vendore për parandalimin e konfliktit të interesit;
- ▶ Masat themelore për trajtimin dhe zgjidhjen e konfliktit të interesit;
- ▶ Sanksionet;
- ▶ Shembuj ilustrues për administrimin dhe zgjidhjen e rasteve të konfliktit të interesit.

Manuali Shpjegues për Parandalimin e Konfliktit të Interesit në Qeverisjen Vendore

synon krijimin e standarteve dhe unifikimin e praktikave në administrimin dhe zgjidhjen e konflikteve të interesit në nivel vendor. Në mënyrë që të rritet dhënia e informacionit dhe parandalimi i konfliktit të interesit, autoritetet publike duhet të veprojnë në përputhje me Udhëzuesin e sipërpërmendur të miratuar nga ILDKPKI dhe Manualin e tij Shpjegues.

Praktika të mira

Këshilli Bashkiak i Tiranës ka publikuar rregulloren e brendshme⁸⁴ e cila përcakton rregullat dhe procedurat e Këshillit Bashkiak. Neni 12 i rregullores parashikon që këshilltarët nuk duhet të marrin pjesë në shqyrtimin dhe miratimin e projekt-akteve të këshillit kur ata ose bashkëshortët, prindërit, fëmijët, vëllezërit e motrat, prindërit e bashkëshortit/es ose partnerët e tyre janë në konflikt interesi lidhur me çështjen që diskutohet në Këshillin Bashkiak.

Kapitulli 2

TRANSPARENCA

PREZANTIM

Parimi i transparencës zbatohet për të siguruar që të prekurit nga vendimet administrative të kenë informacion gjithëpërfshirës për rezultatet dhe implikimet e politikave dhe për procesin e vendimmarrjes. Informacioni në dispozicion të publikut në lidhje me politikat, programet dhe aktivitetet e qeverisë u mundëson qytetarëve dhe komuniteteve lokale të kuptojnë më qartë veprimet e qeverisë, të bëjnë zgjedhje të informuara dhe të marrin pjesë në proceset vendimmarrëse lokale. Ai gjithashtu u mundëson zyrtarëve të zgjedhur, atyre në qeveri dhe atyre në opozitë, të marrin vendime të informuara dhe të ushtrojnë një kontroll efektiv dhe ta mbajnë ekzekutivin përgjegjës për veprimet e tyre. Për më tepër, qasja në informacion është thelbësore për gazetarët dhe përfaqësuesit e shoqërisë civile për të kryer në mënyrë efektive funksionet e tyre mbikëqyrëse dhe për të mbajtur qeverinë përgjegjëse.

Pushteti lokal duhet t'i bëjë publike të dhënat në një format të qasshëm dhe ta bëjë këtë në kohën e duhur. Kjo u mundëson qytetarëve dhe palëve të interesit të marrin pjesë në proceset e vendimmarrjes nga një perspektivë e informuar, dhe të monitorojnë dhe vlerësojnë zbatimin e politikave dhe vendimeve nga qeveria, në mënyrë që të mbajnë përgjegjës zyrtarët publikë për veprimet e tyre. Transparenca arrihet përmes një sërë mekanizmesh, duke u bazuar në të drejtën e qytetarëve për të pasur informacion. Këto përfshijnë zbulimin e pasurive financiare dhe interesave të zyrtarëve të lartë publikë dhe zyrtarëve publikë të zgjedhur, dhe publikimin e informacionit në formate të qasshme, të kërkueshme brendapërbrenda të dhënave të hapura.

Sipas përkufizimit të Fondacionit Open Knowledge, "të dhënat e hapura janë të dhëna që mund të përdoren lirshëm, të ripërdoren dhe rishpërndahen nga kushdo-duke iu nënshtruar vetëm, më së shumti, kërkesës për t'u atribuar dhe ndarë njëlloj."⁸⁵ Prandaj, koncepti i të dhënave të hapura shkon përtej disponueshmërisë së informacionit publik dhe fokusohet në përdorimin e tij, nga i cili gjenerohen përfitime shtesë ekonomike, sociale dhe politike.⁸⁶ Për ta realizuar atë, të dhënat e publikuara duhet të jenë të plota, të përhershme, jo ekskluzive, jodiskriminuese dhe jo pronësore, si dhe të sigurohen nga burimet parësore, në kohën e duhur dhe në formate të lexueshme nga makina.⁸⁷

Qasja e kufizuar në informacionin publik ndikon negativisht në besimin e publikut ndaj institucioneve publike, rrit rreziqet e mundshme të korrupsionit dhe kufizon mundësitë për palët e ndryshme të interesit për të monitoruar performancën e qeverisë. Ajo gjithashtu pengon përpjekjet e qytetarëve dhe palëve të interesit për të marrë pjesë në hartimin e politikave dhe për të hartuar rekomandime të politikave të bazuara në dëshmi për ndryshime pozitive. Praktika tregon se qasja në legjislacionin e informacionit dhe masat e duhura të zbatimit janë një pjesë thelbësore e mjedisit të përshtatshëm për qasjen e qytetarëve në informacion.

Prokurimi publik konsiderohet të jetë një nga fushat kryesore të ndjeshme ndaj korrupsionit. Ai përbën rreth 12 për qind të bruto produktit vendor global,⁸⁸ dhe në shumicën e ekonomive me të ardhura të larta blerja e mallrave dhe shërbimeve përbën një të tretën e shpenzimeve publike totale. Me pak fjalë, prokurimi publik është një fushë e rëndësishme për korrupsion të mundshëm, bashkëpunim dhe praktika të tjera të paligjshme. Për të shmangur rreziqet e korrupsionit të lidhura me prokurimet publike, mjetet dhe platformat elektronike që veprojnë përmes zgjidhjeve të të

dhënave të hapura janë gjithnjë e më të disponueshme dhe përdoren nga autoritetet qeveritare për të reformuar procedurat e tenderimit të prokurimit shtetëror. Kombinuar me kontraktimin e hapur (ku ofertat dhe kontratat bëhen publike), rritja e proceseve të prokurimit plotësisht të qasshme dhe të publikuara mirë hap tenderimin për më shumë ofertues dhe zvogëlon hapësirën për praktika kundër konkurrues dhe rryshfet.

Një komponent tjetër i rëndësishëm i parimeve të transparencës është hapja e financimit të subjekteve politike dhe fushatave zgjedhore, pasi është e rëndësishme që elektorati të dijë burimet e financimit dhe mënyrën e shpenzimit të parave, në mënyrë që të marrë vendime të informuara dhe të kuptojë se cilat interesa financiare, politike ose të tjera janë duke mbështetur kandidatë ose parti të veçanta. Transparenca e donacioneve politike është një masë parandaluese kundër përdorimit të parave që burojnë nga burime të paligjshme dhe kriminale në politikë dhe zgjedhje.

Së fundi, për të siguruar që burimet shtetërore të përdoren në mënyrë ekonomike, efikase dhe efektive, duhet të sigurohet pavarësia dhe kapaciteti institucional i organit përgjegjës për auditimin e jashtëm. Anëtarët e publikut të gjerë duhet të kenë mundësinë të njihen me raportet dhe rekomandimet kryesore të dhëna nga auditori. Auditimi i jashtëm është i rëndësishëm për të identifikuar sfidat kryesore në sektorin publik, për të përmirësuar transparencën dhe performancën e institucioneve publike dhe për të hartuar politika të bazuara në dëshmi.

Konteksti Kombëtar

Në vitin 2019, zhvillimet e vogla pozitive në qeverisjen demokratike vendore në Shqipëri u mbivendosën nga kontrolli njëpartiak i pothuajse të gjitha bashkive pas zgjedhjeve vendore të qershorit. Kjo situatë e që nuk kishte ndodhur ndonjëherë më parë ngriti shqetësime serioze mbi qeverisjen e mirë për shkak të mungesës së zërave të opozitës në mandatin aktual.

Në vitin e katërt të zbatimit, procesi i reformës territoriale dhe administrative (TAR) po tregon nevojën për konsolidim. Raporti i titulluar “Funksionimi i bashkive në kuadrin e TAR”, kryer nga Institucioni i Kontrollit të Lartë të Shtetit Shqiptar (KLSH) në 2018, bëri zbulime shqetësuese në lidhje me financat vendore, autonominë fiskale, përafrimin e ligjeve të tjera me Ligjin Nr. 139/2015 mbi “Vetëqeverisjen vendore”, dhe paqartësitë ligjore që mund të keqpërdoren për të shkelur autonominë e qeverisjes vendore.

Raporti i Progresit 2019 i Komisionit Evropian për Shqipërinë⁸⁹ përsërit sfida të ngjashme dhe gjithashtu tregon shqetësimet mbi shërbimin civil në nivel vendor. Transferrat kombëtare ende përbëjnë 73 përqind të buxheteve të NJQV-ve, të cilat kryesisht mbeten joefektive në mbledhjen e të ardhurave dhe ofrimin cilësor të shërbimeve publike.

Studimet e fundit tregojnë se niveli mesatar i transparencës në lidhje me aksesin ndaj informacionit nga qeveritë vendore në Shqipëri është 57%⁹⁰ dhe afërsisht gjysma e 61 bashkive kanë miratuar një program transparence.⁹¹

Ngërçi politik i vendit pati një mundësi në janar 2020, kur shumica qeverisëse dhe opozita parlamentare dhe jashtë parlamentare arritën në një marrëveshje për të çuar përpara reformën zgjedhore, për të zbatuar rekomandimet e Zyrës për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut në Organizatën e Sigurisë dhe Bashkëpunimit në Evropë (OSBE/ODIHR), duke siguruar financimin transparent të partive politike dhe fushatave elektorale.⁹²

Nuk është zbatuar në mënyrën më të mirë një ligj i fortë për aksesin ndaj informacionit. Proceset e prokurimit publik dhe financat publike janë shpesh të padepërtueshme, megjithëse procedurat parlamentare janë më të hapura dhe më të arritshme.⁹³

2.1. AKSESI NË INFORMACION

Qasja në informacion është e drejtë ligjore për qytetarët që të kërkojnë dhe marrin informacion nga autoritetet publike. Shpesh miratohet nga legjislati për Lirinë e Informacionit. Si pjesë përbërëse e së drejtës së lirisë së shprehjes, qasja në informacion është e drejtë e njeriut⁹⁴ dhe secili duhet të ketë të drejtën të ketë qasje në informacione nga organet publike dhe agjencitë publike në përputhje me parimin e zbulimit maksimal, duke iu nënshtruar vetëm një grupi përjashtimesh të ngushta, të përcaktuara qartë, proporcionale me interesin që i justifikon ato (p.sh. bazat e sigurisë ose privatësisë së të dhënave).

Standardet Ndërkombëtare

Qasja në informacion mbështet llogaridhënien, mbikëqyrjen e qeverisë dhe monitorimin e korrupsionit. Ajo është edhe kritike ndaj pjesëmarrjes së qytetarëve të informuar në vendimmarrje, dhe për këtë arsye është themelore për funksionimin efektiv të demokracive. Qasja e lirë në informacion fuqizon shoqërinë civile për të monitoruar dhe kontrolluar veprimet e autoriteteve lokale, ajo shërben për të parandaluar abuzimin e pushtetit nga zyrtarët publikë dhe siguron të dhëna për debat publik të informuar.

Publikimi proaktiv i sasisë maksimale të informacionit në formatet më të qasshme shërben për të zvogëluar nevojën që qytetarët dhe palët e interesit të paraqesin kërkesa individuale për lëshimin e informacionit. Përveç sigurimit të sasisë maksimale të informacionit në mënyrë elektronike, autoritetet lokale duhet t'i japin përparësi përcaktimit të zyrtarëve të Lirisë së Informimit në komunat e tyre. Zyrtarë të tillë duhet të përgatisin dhe publikojnë rekomandime të hollësishme si për qytetarët ashtu edhe për autoritetet lokale, dhe të japin udhëzime të qarta mbi procesin e apelimit në rast se nuk pranohet ndonjë kërkesë për informacion. Është gjithashtu e rëndësishme të analizohen kërkesat për informacion nga qytetarët dhe grupet e interesit, në veçanti trendet dhe dyfishimi, në mënyrë që autoritetet të mund të publikojnë më pas informata të tilla në mënyrë proaktive.

Qasja në informacion është komponent themelor i një numri konventash dhe standardesh kundër korrupsionit të listuara diku tjetër në këtë doracak. Ajo gjithashtu mbështet një numër dokumentesh kryesore të OKB-së për të drejtat e njeriut. Në vijim veçanërisht ka të bëjë me Qasjen në Informacion:

- ▶ **Konventa e Këshillit të Evropës për Qasjen në Dokumente Zyrtare (CETS Nr. 205)**⁹⁵ pohon një të drejtë të zbatueshme për informacion.
- ▶ **Rezoluta dhe Rekomandimi i Kongresit të Këshillit të Evropës për Transparencën dhe qeverisjen e hapur**⁹⁶ u bëjnë thirrje autoriteteve lokale dhe rajonale që të rrisin përdorimin e të dhënave të hapura dhe menaxhimin të regjistrave nga administratat e tyre, dhe t'i publikojnë ato në mënyra gjithëpërfshirëse, të qasshme dhe të përdorshme.
- ▶ **Konventa e Aarhus-it**⁹⁷ jep të drejta, përfshirë qasjen në informacion, në vendimet që kanë të bëjnë me mjedisin.
- ▶ **Rekomandimi i Këshillit për Qeverisje të Hapur, OBZHE**⁹⁸ identifikon ofrimin e informacionit me kërkesë dhe masat proaktive nga qeveria për të shpërndarë informacionin si një nivel fillestar i pjesëmarrjes së qytetarëve.
- ▶ **Rezoluta 59 e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së** miratuar në vitin 1946, thotë se "liria e informacionit është e drejtë themelore e njeriut", dhe Neni 19 i Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut (1948) thotë se e drejta themelore e lirisë së shprehjes përfshin

lirinë për “të kërkuar, marrë dhe dhënë informacion dhe ide përmes çdo mediumi dhe pavarësisht nga kufijtë”.⁹⁹

- ▶ **Direktiva 2003/98/EC mbi ripërdorimin e informacionit të sektorit publik, e quajtur në ditët e sotme Direktiva e të Dhënave të Hapura,**¹⁰⁰ e njohur më parë si Direktiva PSI, inkurajon shtetet anëtare të BE-së që të vënë në dispozicion sa më shumë informata të sektorit publik për ripërdorim.

Konteksti Kombëtar

Aksesi në informacion është një mekanizëm i rëndësishëm për të rritur transparencën dhe përgjegjshmërinë. Studimet e fundit tregojnë që niveli mesatar i transparencës sa i përket aksesit në informacion nga njësitet e qeverisjes vendore në Shqipëri është 57%¹⁰¹ dhe rreth gjysma e 61 Bashkive kanë miratuar një program transparence.¹⁰²

Legjislacioni Kombëtar

Neni 15 i Ligjit Nr. 139/2015 “Për Vetëqeverisjen Vendore”¹⁰³ dhe ligji Nr. 119/2014 “Për të Drejtën e Informimit”¹⁰⁴ përcakton që njësitet e vetëqeverisjes vendore janë të detyruara të sigurojnë që çdo akt dhe informacion të jetë i aksesueshëm nga qytetarët. Ato duhet të publikohen në faqen zyrtare të internetit të njësisë vendore dhe të afishohen në vendet e caktuara për njoftimet publike brenda njësisë. Çdo njësi e vetëqeverisjes vendore është e detyruar të miratojë programin e transparencës dhe të caktojë koordinatorin për të drejtën e informimit, duke siguruar akses në informacion për të gjithë

Gjithashtu, neni 18 i ligjit Nr. 119/2014 “Për të Drejtën e Informimit” përcakton kundravajtjet administrative për ata që nuk zbatojnë dispozitat e këtij ligji dhe vendos sanksione financiare sipas shkallës së shkeljes. Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale ka të drejtë të mbikqyrë dhe monitorojë zbatimin e ligjit, të kryejë hetime administrative dhe të propozojë masa disiplinore për kundravajtësit.

Për më tepër, Ligji Nr. 44/2015 “Për Kodin e Procedurave Administrative”¹⁰⁵ rregullon procedurën për akses në administratën publike, të drejtën për kërkesa administrative, peticione, etj., që mund t’u drejtohen autoriteteve të administratës publike. Parimi i one-stop-shop në këtë Kod është një bazë e mirë ligjore për aksesin ndaj informacionit.

Udhëzime

Për të rritur aksesin në informacion në nivel vendor, veçanërisht për komunitetet më të varfra, autoritetet vendore duhet të adoptojnë dhe të përditësojnë Programin e Transparencës, i cili duhet të përgatitet sipas formatit standart të aprovuar nga Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale.¹⁰⁶ Me anë të Programit të Transparencës, autoritetet vendore duhet të marrin në konsideratë interesin më të lartë të komunitetit, veçanërisht për të siguruar akses maksimal në informacionin në dispozicion të publikut, dhe të bëjnë publik sa më shumë informacion që të jetë e mundur, në mënyrë që të zvogëlohet nevoja për kërkesa individuale për informacion.

Gjithashtu, organet vendore duhet të krijojnë, mbajnë dhe bëjnë publik një regjistër të posaçëm, ku pasqyrohen të gjitha kërkesat për informim dhe informacionet e dhëna në përgjigje të tyre. Regjistri i kërkesave dhe përgjigjeve duhet të krijohet në përputhje me Nenin 8 të ligjit Nr. 119/2014 “Për të Drejtën e Informimit” dhe siç përcaktohet në Programin e Transparencës, si dhe në përputhje me formatin e regjistrit të aprovuar nga Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale.¹⁰⁷

Praktika të mira

Bashkia e Korçës 108 dallohet për zbatimin korrekt të rregulloreve ligjore lidhur me aksesin në informacion. Sipas raportit të vitit 2017 të Qendrës për Çështje të Informimit Publik (INFOÇIP), Bashkia Korçë ka rezultuar bashkia më transparente në Shqipëri bazuar në pesë tregues:

- ▶ Pasja e një faqe interneti zyrtare;
- ▶ Regjistri i pyetjeve dhe përgjigjeve;
- ▶ Koordinatorin për të drejtën e informimit;
- ▶ Publikimi i vendimeve të këshillit bashkiak;
- ▶ Hartimi dhe publikimi i programit të transparencës.

Gjithashtu, sipas një monitorimi online të faqeve të internetit të Bashkive shqiptare të kryer nga Rrjeti Ballkanik i Gazetarisë Investigative në vitin 2017, Bashkia e Korçës renditet e para ndër të gjitha Bashkitë për vitin 2017, me një nivel të transparencës prej 69%.¹⁰⁹ Kategoritë më transparente në Bashkinë e Korçës janë transparenca financiare, zbatimi i së drejtës për informim dhe publikimi i mbledhjeve dhe vendimeve të këshillit bashkiak.

2.2. TË DHËNA TË HAPURA

Të dhënat e hapura do të thotë publikimi i të dhënave dhe informacionit në një format që mund të përdoret, modifikohet dhe shpërndahet lirshëm. OBZHE-ja thotë se të dhënat e hapura janë *“një grup politikash që promovojnë transparencën, llogaridhënien dhe krijimin e vlerës duke i vënë të dhënat e qeverisë në dispozicion për të gjithë”*. Duke i vënë në dispozicion të dhënat e krijuara përmes aktiviteteve të organeve publike, qeveria bëhet më transparente dhe llogaridhënëse ndaj qytetarëve. Ajo gjithashtu mbështet rritjen e biznesit dhe zhvillimin e shërbimeve të përqendruara tek qytetarët, dhe siguron të dhëna të rëndësishme për kërkimin dhe inovacionin nga organet publike, sektori privat, shoqëria civile dhe palët e interesit.

Standardet Ndërkombëtare

Promovimi i të dhënave të hapura përmes portaleve me një ndalesë mund të rrisë më tej hapësirën për ndërveprimin e grupeve të të dhënave në drejtim të kërkimit dhe analizës. Rezultatet mund të përmirësojnë efikasitetin dhe arritjen e ofrimit të shërbimeve dhe të zvogëlojnë korrupsionin. Rritja e ndërgjegjësimit midis grupeve të interesit, mediave, bizneseve dhe publikut të gjerë mund të rezultojë në një bashkëpunim efektiv midis palëve të ndryshme të interesit dhe përmirësime në zgjidhjet në transport, ambientet rekreative, zonat e parkimit, shërbimet shëndetësore dhe shumë më tepër.

Është e rëndësishme të miratohen standarde të qëndrueshme të të dhënave të hapura për të gjitha të dhënat e hapura për të siguruar ndërveprimin dhe kërkueshmërinë maksimale të të dhënave. Autoritetet lokale gjithashtu duhet të sigurojnë që stafi i kualifikuar të menaxhojë publikimin e të dhënave të hapura të komunës dhe të trajtojë punonjësit përkatës në standardet e të dhënave të hapura.

Të dhënat e hapura janë fenomen relativisht i ri pa standarde të miratuara zyrtarisht. Sidoqoftë, ekziston një numër udhëzimesh të dobishme:

- ▶ **Rezoluta dhe Rekomandimi i Kongresit të Këshillit të Evropës për të Dhëna të Hapura për shërbime më të mira publike**¹¹⁰ shpjegojnë rëndësinë e vet për përmirësimin e demokracisë lokale.

- ▶ **Rezoluta dhe Rekomandimi i Kongresit të Këshillit të Evropës për Transparencën dhe qeverisjen e hapur**¹¹¹ u bëjnë thirrje autoriteteve lokale dhe rajonale që të rrisin përdorimin e të dhënave të hapura dhe menaxhimit të regjistrave nga administratat e tyre.
- ▶ **Udhëzimet e Organizatës së Kombeve të Bashkuara mbi të dhënat për qeverisje të hapur për angazhimin qytetar**¹¹² ofrojnë udhëzime të politikave dhe rekomandime për praktika të mira.
- ▶ **Kjo Pako mjetesh e Bankës Botërore**¹¹³ fillon nga bazat, deri tek planifikimi dhe zbatimi, si dhe shmangia e grackave të zakonshme.
- ▶ **Skema e Vendosjes Pesë Yje për të Dhëna të Hapura**¹¹⁴ siguron pesë hapa për hapjen e plotë të të dhënave, duke shpjeguar kostot dhe përfitimet e secilit.
- ▶ **Karta Ndërkombëtare e të Dhënave të Hapura**¹¹⁵ përcakton gjashtë parime për të dhëna të hapura, në kohë dhe ndërvepruese të qeverisë.
- ▶ **Rekomandimi i Këshillit për Qeverisje të Hapur, OBZHE**¹¹⁶ identifikon ofrimin e informacionit me kërkesë dhe masat proaktive nga qeveria për të shpërndarë informacionin si një nivel fillestar i pjesëmarrjes së qytetarëve.

Konteksti Kombëtar

Përsa i përket situatës së të dhënave të hapura të qeverisë, Shqipëria renditet e 37-ta në Indeksin Global për të Dhëna të Hapura për vitin 2015.¹¹⁷ Sa i përket kuadrit ligjor, ligjet, aktet e botuara dhe legjislati i azhurnuar janë të disponueshme online përmes Qendrës së Botimeve Zyrtare Shqiptare.¹¹⁸ Megjithatë, 59% e organizatave të shoqërisë civile të anketuara nuk janë plotësisht dakord që projektligjet, politikat dhe ligjet vendosen në dispozicion të publikut, dhe 54% e tyre nuk janë plotësisht dakord që projektligjet, politikat dhe ligjet publikohen në kohën e duhur.¹¹⁹

Mungesa e ndërgjegjësimit dhe të kuptuarit e të dhënave të hapura vazhdon të mbetet problematike si në institucionet qeveritare e zyrtarët publik, ashtu edhe ndërmjet qytetarëve.¹²⁰ Nisur nga kjo, kanë filluar të ndërmerren nisma për të adresuar këtë situatë, siç është promovimi i vlerave të Partneritetit për Qeverisje të Hapur (PQH) tek autoritetet vendore. Ky ishte edhe një nga angazhimet e arritura pjesërisht të Planit të dytë Kombëtar të Veprimit për Qeverisjen e Hapur për Shqipërinë 2014-2016.¹²¹

Legjislati Kombëtar

Më datë 18 Shkurt 2015, Këshilli i Ministrave miratoi vendimin Nr.147 "Për miratimin e dokumentit të politikave për zbatimin e të dhënave të hapura publike dhe krijimin e portalit të të dhënave të hapura".¹²² Plani i tretë i Veprimit për Shqipërinë 2016-2018 i Partneritetit për Qeverisje të Hapur (PQH)¹²³ parashikon katër aksione të mëdha dhe 17 angazhime për të promovuar transparencën dhe të dhënat e hapura. Rritja e aksesit në informacion dhe modernizimi i shërbimeve publike janë dy aksionet kryesore që duhet të adresohen nga autoritet vendore. Një platformë për transparencën dhe inovacionin e quajtur OpenAlb¹²⁴ është krijuar për të siguruar zbatimin e suksesshëm të angazhimeve të Partneritetit për Qeverisjen e Hapur në vend.

Udhëzime

Në mënyrë që të rrisin transparencën dhe qeverisjen e hapur në nivel vendor, organet vendore në Shqipëri duhet të angazhohen tërësisht në zhvillimin e mjeteve të hapura të të dhënave në përputhje me Standardet Teknike për Publikimin e të Dhënave të Hapura,¹²⁵ që do të përmirësojë aksesin e publikut në informacion dhe rrisë nivelin e pjesëmarrjes qytetare. Koordinimi ndërmjet organeve vendore dhe organizatave të shoqërisë civile, bizneseve, think tank dhe aktorëve të tjerë

është i rëndësishëm për të rritur ndërgjegjësimin dhe të kuptuarit e të dhënave të hapura si një mekanizëm transparence për forcimin e qeverisjes vendore.

Praktika të mira

I konceptuar në vitin 2013 si një qendër online me një ndalesë, e-Albania¹²⁶ është portali qeveritar ku qytetarët mund të marrin informacion të detajuar mbi shërbimet publike dhe dokumentet zyrtare në mënyrë elektronike. Portali administrohet nga Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit¹²⁷ dhe synon të përmirësojë ofrimin e shërbimeve, të zvogëlojë kohën e ofrimit të shërbimeve, të shmangë burokracitë dhe të ulë korrupsionin e institucioneve publike, përfshirë edhe organet e vetëqeverisjes vendore. Të 500 shërbimet elektronike të ofruara në portal janë të dedikuara për një gamë të gjerë perdoruesish, si qytetarë të papunë, biznese, pronarë, studentë, të moshuar, shqiptarë që jetojnë jashtë vendit, nëpunës civilë etj. Këto shërbime klasifikohen sipas kategorive dhe institucioneve. Sipas informacionit që gjendet në portal, shërbimet e certifikimit, të administruara nga organet e vetëqeverisjes vendore, janë shërbimet elektronike më të përdorura në portalin e-Albania.

2.3. PROKURIMI PUBLIK

Prokurimi publik i referohet procesit me të cilin autoritetet publike, përfshirë autoritetet lokale, blejnë punë, mallra ose shërbime. Ai është një pjesë thelbësore e ofrimit të shërbimit publik për autoritetet lokale dhe rajonale; prokurimi efikas dhe me kosto efektive është thelbësor për qeverisjen e mirë.

Standardet Ndërkombëtare

Pasi që prokurimi publik përfshin një pjesë të madhe të shpenzimeve publike dhe transferimin e burimeve publike tek sektori privat ose tek organizatat jofitimprurëse, ai është veçanërisht i ndjeshëm ndaj korrupsionit. Autoritetet publike duhet të vendosin teknologji të reja për të rritur transparencën mbi prokurimet publike dhe për të inkurajuar aktorët e rinj ekonomikë që të hyjnë në proceset e ofertimit me besimin se konkurrenca e lirë dhe e ndershme zbatohet. Duke postuar të gjithë tenderët në një platformë të përbashkët online, shfaqja e tenderëve të pabotuar dhe shpërblimeve direkte do të minimizohet. Përdorimi i kontratave të hapura dhe zgjidhjeve të hapura të ofertave gjithashtu mundësojnë një kontroll më të madh të procesit, duke zvogëluar më tej hapësirën për praktika korruptive. Sistemet e hapura të kontraktimit përfshijnë një efekt parandalues, sepse zyrtarët do të përmbahen nga manipulimi i procesit të kontraktimit nëse e dinë që shpalosja gjithëpërfshirëse e proceseve të ofertimit dhe kontraktimit do të zbulohen.

Autoritetet vendore duhet të sigurojnë që ekziston një sistem gjithëpërfshirës për të monitoruar pajtueshmërinë me legjislacionin e prokurimit publik dhe se ekziston një mekanizëm i përgjegjshëm për shqyrtimin e ankesave, përfshirë përgjigjet e shpejta dhe gjithëpërfshirëse. Autoritetet gjithashtu duhet të monitorojnë zbatimin e kontratës, në veçanti kohëzgjatjen dhe rritjen e koston, për të siguruar që përfitimet në lidhje me vlerën për para dhe cilësinë e dorëzimit të mos rrezikohen gjatë zbatimit të kontratës.

Konventat dhe standardet ndërkombëtare të mëposhtme lidhen me prokurimin publik:

- ▶ **Rezoluta dhe Rekomandimi i Kongresit të Këshillit të Evropës për bërjen transparente të prokurimit publik në nivele lokale dhe rajonale**¹²⁸ dhe **Lista kontrolluese e OBZHE-së për**

Rritjen e Integritetit në Prokurimin Publik¹²⁹ ofrojnë udhëzime për rritjen e transparencës dhe promovimin e integritetit në prokurim.

- ▶ **Rekomandimi i Këshillit për Prokurimin Publik, OBZHE**¹³⁰ promovon një përdorim strategjik dhe tërësor të sistemeve të prokurimit publik në të gjitha nivelet e qeverisë dhe ndërmarrjeve shtetërore. **Kutia e veglave e Prokurimit Publik**¹³¹ në internet siguron mjete politike, shembuj të veçantë të vendeve si dhe tregues për të matur çdo sistem të prokurimit publik.
- ▶ **Marrëveshja e OBT-së për Prokurimin Qeveritar**¹³² vendos rregulla që kërkojnë që në prokurimet qeveritare të sigurohen kushte të hapura, të drejta dhe transparente të konkurrencës.
- ▶ **Direktiva e BE-së për Prokurimin Publik**¹³³ siguron vlerën më të mirë për paratë për blerjet publike dhe garanton respektimin e parimeve të BE -së për transparencën dhe konkurrencën.
- ▶ **Ligji Model UNCITRAL për Prokurimin Publik**¹³⁴ është një shabllon ligjor në dispozicion të qeverive që kërkojnë të prezantojnë ose reformojnë legjislacionin e prokurimit publik për tregun e tyre të brendshëm.
- ▶ **Udhëzues i Bankës Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim (BERZH) për Reformën e Prokurimit Elektronik**¹³⁵ siguron informacion dhe ndihmë në hartimin dhe zbatimin e reformave vendore të prokurimit elektronik.
- ▶ **Standardi i të Dhënave të Kontraktimit të Hapur (OCDS)**,¹³⁶ siguron informacionin e strukturuar në të gjitha fazat e një procesi kontraktimi: nga planifikimi deri në zbatim.
- ▶ **Udhëzues i UNODC (Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogën dhe Krimin) mbi anti-korrupsionin në prokurimet publike dhe menaxhimin e financave publike**,¹³⁷ i cili ofron praktika të mira në sigurimin e pajtueshmërisë me nenin 9 të Konventës së Organizatës së Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit.
- ▶ **Raportet Vjetore të Bankës Botërore**¹³⁸ - Krahasimi i Prokurimeve Publike, të cilat kanë vlerësuar sistemet rregullative të prokurimit publik në vende të ndryshme

Konteksti Kombëtar

Shqipëria po ecën mesatarisht mirë në prokurimet publike. Disa përparime janë bërë gjatë vitit të kaluar, veçanërisht duke amenduar ligjin për koncesionet dhe partneritetet publiko-private (PPP) për të hequr bonusin për propozimin e pakërkuar në përputhje me rekomandimet e Komisionit Evropian dhe miratimin e ligjit të ri për mbrojtjen dhe sigurinë prokurimit. Nevojiten përpjekje të mëtejshme për të përmirësuar pajtueshmërinë me procedurat dhe për të parandaluar korrupsionin në ciklin e prokurimit.¹³⁹

Në kuadër të masave drejt rritjes së transparencës dhe luftës kundër korrupsionit, nga viti 2009 të gjitha procedurat e prokurimit publik në Shqipëri kryhen përmes një platforme elektronike. Aplikimi i sistemit të prokurimit elektronik ka qenë një sfidë e madhe dhe një arritje e madhe në të njëjtën kohë, për sistemin shqiptar të prokurimit publik, në krahasim me modelin e bazuar në letër.

Bazuar në analizën e të dhënave, dhe vlerësimet e bëra pas një eksperience disa vjeçare me platformën e prokurimit elektronik, janë bërë përmirësime në vitin 2016, duke synuar rritjen e mëtejshme të transparencës në sistemin e prokurimit.

Përmirësimi dhe përdorimi i sistemit të prokurimit elektronik, si një mjet për të rritur transparencën dhe luftuar korrupsionin, ndihmoi shumë në përmirësimin e performancës së sistemit të prokurimit në Shqipëri. Elementi më të rëndësishme për të shfaqur ndikimin është reduktimi i numrit të shpërblimeve të drejtpërdrejta të tenderëve të pabotuar i cili u ul nga 30% të numrit të përgjithshëm të procedurave të prokurimit (që përfaqëson mesataren gjatë periudhës 2009-2017) në 2.5% në 2019.¹⁴⁰

Legjislacioni Kombëtar

Legjislacioni bazë aktual në fushën e prokurimit publik përbëhet nga Ligji Nr. 9643, "Për Prokurimin Publik", i amenduar, dhe Vendimi i Këshillit të Ministrave nr. 914/2014 "Për miratimin e rregullave të prokurimit publik", i amenduar. Këto instrumente ligjore bazohen në Direktivën 2004/18/KE mbi koordinimin e procedurave të prokurimit për dhënien e kontratave të punimeve publike, kontratave të furnizimeve publike dhe kontratave të shërbimeve publike "(Direktiva e Sektorit Publik), Direktiva 2004/17/KE që koordinon subjektet e procedurave të prokurimit që funksionojnë në sektorin e ujit, energjisë, transportit dhe shërbimeve postare" (Direktiva e Shërbimeve Komunale), të cilat tashmë janë shfuqizuar nga Direktivat e reja të vitit 2014, si dhe në Direktivën 2007/66/KE të Parlamentit dhe Këshillit Evropian të datës 11 dhjetor 2007 që ndryshon Direktivat 89/665/KE dhe 92/13/KE në lidhje me rritjen e efikasitetit për procedurat e rishikimit të kontratave publike.

Gjithashtu, legjislacioni në fushën e prokurimit publik përmban dy vendime të Këshillit të Ministrave, të cilat rregullojnë më tej prokurimin e përqendruar në nivel qeveritar, përkatësisht VKM-ja nr. 81/2018 "Për krijimin, organizimin dhe funksionimin e Agjencisë së Blerjeve të Përqendruara" dhe VKM-ja nr. 82/2018 "Për ngarkimin e Agjencisë së Blerjeve të Përqendruara për kryerjen e procedurave të prokurimit publik, në emër dhe për llogari të Kryeministrit, ministrive dhe institucioneve të varësisë, për disa mallra dhe shërbime".

Në fushën e prokurimit publik, legjislacioni shqiptar përfshin koncesionet dhe PPP-të, të cilat rregullohen nga Ligji 125/2013 "Për koncesionet dhe partneritetin publik-privat", i amenduar, bazuar në Direktivën 2014/23/BE mbi dhënien e kontratave të koncesionit. Ky ligj mbështetet gjithashtu nga tre akte nënligjore, përkatësisht: VKM-ja nr. 280/2020 "Për miratimin e rregullores për mënyrën e funksionimit të komitetit përzgjedhës së projekteve të koncesionit/PPP dhe kriteret për vlerësimin e kërkesave të autoriteteve kontraktuese për mbështetje me ekspertizë të specializuar", VKM-ja Nr. 285/2020 "Për organizimin dhe funksionimin e Agjencisë së Trajtit të Koncesioneve (ATRAKO)".

Dispozitat ligjore në lidhje me Avokatin e Popullit për Prokurimet përbëjnë një garanci shtesë për qytetarët dhe subjektet private.

Udhëzime

Shqipëria ka një portal elektronik qendror për prokurimet publike të administruar nga Agjencia e Prokurimit Publik, ku publikohen njoftimet për tender dhe kontrata, si dhe informacione dhe udhëzime të tjera të rëndësishme. Përdorimi i portalit është i detyrueshëm, duke përfshirë edhe prokurimet me vlerë të ulët. Dokumentet standarde për tender për çdo lloj procedure dhe kontrate publikohen në faqen e internetit të APP-së, dhe regjistri i parashikimeve të prokurimeve publike përgatitet dhe publikohet në internet.

Deri në fund të vitit 2019, regjistri i koncesioneve përmbante informacion për 224 PPP, pesë prej të cilave ishin nënshkruar në vitin 2019. Edhe pse kërkohet me ligj, analiza plotë e vlerës për para ende nuk realizohet në mënyrë sistematike para miratimit të të gjitha PPP-ve. Ministria e Financave dhe Ekonomisë bëri përpjekjet fillestare për të vendosur monitorimin dhe raportimin e rregullt mbi PPP-të. Aftësitë teknike dhe kapaciteti për të hartuar dhe vlerësuar koncesionet dhe PPP-të kërkojnë zhvillim të mëtejshëm.

APP kohët e fundit ka përforcuar për rolin e saj monitorues dhe aplikon një sistem monitorimi për të vlerësuar performancën e prokurimit, pajtueshmërinë e prokurimit dhe, prej vitit 2019, zbatimin e kontratave, me informacion në dispozicion për 1,006 kontrata. Sistemi i monitorimit bazohet në një sërë treguesish të performancës. Ende ka nevojë për: (i) mbështetje të mëtejshme për autoritetet kontraktore; (ii) forcimin e sistemit të prokurimit elektronik; (iii) monitorimin e zbatimit të kontratës; dhe (iv) analizën e trendeve të tregut në prokurimin publik.¹⁴¹

Praktika të mira

Në vitin 2015, Agjencia e Prokurimit Publik së bashku me Komisionin e Prokurimit Publik dhe Institucionin e Kontrollit të Lartë të Shtetit (KLSH) ishin përfutuesit e projektit të Bankës Botërore "Përmirësimi i monitorimit të përputhshmërisë dhe rritja e transparencës në prokurimet publike në Shqipëri", i cili filloi të zbatohet në 2016.

Qëllimi i këtij projekti është të mbështesë Qeverinë e Shqipërisë për të përmirësuar dhe forcuar më tej sistemin e monitorimit të përputhshmërisë me ligjin e prokurimit publik, përmirësimin e mekanizmave të shqyrtimit të ankesave, ngritjen e kapaciteteve të KLSH në lidhje me kontrollin e kontratave të prokurimit publik në Shqipëri, krijimin e Arkivimit e Procedurave të Prokurimit Elektronik.¹⁴²

APP ka vazhduar të forcojë kapacitetet e stafit teknik në aktivitetet operacionale dhe ka zhvilluar seanca online dhe informative mbi kuadrin ligjor përkatës.¹⁴³

Më tej, zhvillimi i qeverisjes elektronike u fokusua për të bërë një ndryshim në nivelin qendror dhe kryesisht në shërbimin publik qeveri-biznes (Qeveri-Biznes-G2B) dhe G2G (Qeveri-Qeveri). Krijimi i Qendrës Kombëtare të Licencimit, Qendrës Kombëtare të Regjistrimit, zgjerimi i infrastrukturës GovNET (G2G), krijimi i infrastrukturës për ndërveprim, taksat elektronike, prokurimet elektronike, dogana elektronike, patentat elektronike, shërbimet elektronike të gjobave, Regjistri Kombëtar i Gjendjes Civile, lëshimi i dokumentit biometrik, etj., janë disa nga zhvillimet kryesore që mund të konsiderohen si praktika të mira në lidhje me prokurimin.¹⁴⁴

2.4. AUDITIMI I JASHTËM

Auditimi i jashtëm është një kontroll i rregullt, i pavarur i llogarive dhe informacioneve financiare për të siguruar që paratë publike të përdoren në mënyrë të përshtatshme dhe efektive. Auditimet e jashtme ndërmerren në përputhje me ligjet dhe rregullat përkatëse për të mbështetur ata që janë jashtë qeverisë për ta mbajtur atë përgjegjës. Përveç auditimit të pasqyrave financiare të institucioneve buxhetore lokale, auditimi i jashtëm mund të shikojë përtej financave për të vlerësuar performancën e qeverisë kundrejt objektivave të saj, ose në ofrimin e programeve dhe shërbimeve.

Standardet Ndërkombëtare

- ▶ **Standardet Ndërkombëtare të Kontabilitetit të Sektorit Publik**¹⁴⁵ përqendrohen në nevojat e kontabilitetit, auditimit dhe raportimit financiar të qeverive qendrore, rajonale dhe lokale, agjencive qeveritare të ndërlidhura dhe zonat zgjedhore të cilave u shërbejnë.
- ▶ **Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit**¹⁴⁶ uebfaqja përmban një koleksion të plotë të standardeve profesionale dhe udhëzimeve për praktikat më të mira për auditorët e sektorit publik.
- ▶ Një numër i konventave dhe standardeve për luftimin e korrupsionit përfshijnë dispozita dhe klauzola në lidhje me auditimin e jashtëm.

Konteksti Kombëtar

Në Shqipëri është i kufizuar auditimi i jashtëm. Për shembull, në vitin 2013, vetëm 8% e subjekteve publike (që përbëjnë 40% të shpenzimeve buxhetore) janë audituar. Kontrolli i Lartë i Shtetit si

insitucion pavarur publikon një raport vjetor mbi zbatimin e buxhetit. Megjithatë, aktualisht nuk ka ndonjë certifikim apo opinion auditit mbi pasqyrat financiare individuale të institucioneve buxhetore qendrore apo vendore, ose mbi deklaratën e konsoliduar fiskale.¹⁴⁷

Legjislacioni Kombëtar

Neni 13 i Ligjit Nr. 139/2015 "Për vetëqeverisjen vendore"¹⁴⁸ përcakton që "njësitë e vetëqeverisjes vendore i nënshtrohen kontrollit të jashtëm financiar nga organet e qeverisjes qendrore për përdorimin e fondeve të kushtëzuara dhe/ose të deleguara që financohen nga Buxheti i Shtetit dhe/ose fondet e ndihmës së huaj, të alokuara tek njësitë e vetëqeverisjes vendore, sipas marrëveshjeve të nënshkruara nga qeverisja qendrore". Për më tepër, sipas nenit 43 të të njëjtit ligj, çdo njësi e vetëqeverisjes vendore i nënshtrohet auditimit të jashtëm nga Kontrolli i Lartë i Shtetit dhe çdo raport auditimi duhet t'i vihet në dispozicion publikut. Në rrethana të jashtëzakonshme, organet ekzekutive vendore mund t'i nënshtrohen auditimeve të kryera nga kompani të specializuara auditimi.

K Kontrolli i Lartë i Shtetit (KLSH) është institucioni më i lartë i auditimit të jashtëm në Shqipëri.¹⁴⁹ Në përputhje me funksionet, të drejtat dhe detyrat e tij, përveç rolit të auditimit, KLSH mund t'u drejtohet organeve të ndjekjes penale në rastet kur ndjekja e mëtejshme e zbulimeve nga auditimi është kompetencë e tyre, dhe t'u drejtohet organeve më të larta shtetërore të kompetencës në rast të moszbatimeve të rekomandimeve të dhëna prej tij, siç përcaktohet në nenin 15 të Ligjit Nr.154/2014 "Për organizimin dhe funksionimin e Kontrollit të Lartë të Shtetit".¹⁵⁰

Udhëzime

Për të rritur transparencën lidhur me standardet e llogaridhënies dhe pasqyrat financiare, autoritetet publike duhet të krijojnë një regjim të konsoliduar të kontrollit të brendshëm buxhetor, të prodhojnë raporte vjetore publike dhe të kryejnë një auditim të jashtëm të këtyre raporteve vjetore. Autoritetet vendore këshillohen që të bëjnë publike raportet e auditimit të jashtëm, dhe të ndjekin Guidën mbi Raportimin e Auditimit¹⁵¹ të publikuar nga Kontrolli i Lartë i Shtetit.

Praktika të mira

Bashkia Fier është një ndër bashkitë më të mëdha në Shqipëri.¹⁵² Me mbështetjen e projektit të USAID për planifikimin dhe qeverisjen vendore, në vitin 2016 Bashkia iu nënshtroi një vlerësimi të jashtëm mbi shpenzimet publike bazuar në metodologjinë e Shpenzimeve Publike dhe Përgjegjshmërisë Financiare, me qëllim mundësimin e një analize të pikave të forta dhe të dobëta të sistemit të manaxhimit të financave publike.¹⁵³

Pikat e dobta të përmendura në vlerësimin e PEFA përfshijnë sfidat në përdorimin e efikas të burimeve dhe ofrimin e shërbimeve. Këto dobësi adresohen nga raportet e auditimit të jashtëm të përgatitura nga Kontrolli i Lartë i Shtetit (KLSH) të cilat përgatiten çdo dy vjet. Këto raporte të KLSH-së kanë shërbyer si hapa që ndihmojnë për të korrigjuar këto dobësi.¹⁵⁴

2.5. FINANCIMI I PARTIVE POLITIKE

Financimi i subjekteve politike dhe fushatave zgjedhore është një komponent i domosdoshëm i procesit demokratik. Ai mundëson shprehjen e mbështetjes politike dhe konkurrencës në zgjedhje. Parimet që qeverisin financimin e subjekteve politike duhet të përfshijnë drejtësinë në shpërndarjen e fondeve shtetërore, rregulla strikte në lidhje me transparencën dhe kufijtë

e madhësisë së donacioneve private, kufijtë e shpenzimeve të fushatës, transparencën e plotë të financimit dhe shpenzimeve, komisionet e pavarura zgjedhore, auditimin e pavarur të financimit të fushatës, dhe vendosjen e vazhdueshme të sanksioneve proporcionale ndaj kandidatëve dhe partive politike që shkelin rregullat (të tilla si gjobat ose zvogëlimi i kontributeve shtetërore në fushatat e ardhshme zgjedhore).

Standardet Ndërkombëtare

Rregullat e qarta dhe raportimi transparent i financimit dhe shpenzimeve të fushatës politike janë thelbësore për të ruajtur besimin tek kandidatët politikë, subjektet politike dhe institucionet qeveritare. Një çekuilibër në financimin e subjekteve politike mund të rezultojë në një avantazh të padrejtë, duke i dhënë ndikim të panevojshëm interesave të ngushta të fuqishme, duke rrezikuar që politikatat të "kapen" nga interesa të ngushta private, duke u shërbyer qëllimeve të tyre mbi interesin publik.¹⁵⁵

Mekanizmat dhe rregullat për kufizimet në financimin politik të partive, dhe në financimin shtetëror të fushatave politike, duhet të hartohen në atë mënyrë që të sigurojë një fushë të barabartë loje për kandidatët e ndryshëm politikë dhe partitë që konkurrojnë në zgjedhje dhe shërben për të ruajtur pavarësinë e forcave politike nga mbështetësit financiarë.

Konventat dhe standardet ndërkombëtare të mëposhtme lidhen me financimin e subjekteve politike:

- ▶ **Rezoluta 402 e Kongresit (2016) mbi "Shpërdorimin e burimeve administrative gjatë proceseve zgjedhore";**¹⁵⁶
- ▶ **Udhëzime dhe raport mbi financimin e subjekteve politike** (Këshilli i Evropës, Komisioni i Venecias, 2001);¹⁵⁷
- ▶ **Përmbledhje e Opinioneve dhe Raporteve të Komisionit të Venecias në lidhje me subjektet politike** (Këshilli i Evropës, Komisioni i Venecias, 2013);¹⁵⁸
- ▶ **Rekomandimi Rec(2003)4 i Komitetit të Ministrave për shtetet anëtare mbi rregullat e përbashkëta kundër korrupsionit në financimin e subjekteve politike dhe fushatave elektorale.**¹⁵⁹

Konteksti Kombëtar

Në vitin 2020, Shqipëria adresoi një pjesë të rekomandimeve të OSBE për përmirësimin e organizimit të zgjedhjeve. Miratimi i reformës zgjedhore, edhe pse pjesërisht pozitiv, përfshiu edhe ndryshime që u shtuan pa pëlqimin e opozitës. Konkluzionet nga takimi i Këshillit të Bashkimit Evropian në Mars përcaktojnë se para konferencës së parë ndërqeveritare për hapjen e negociatave midis Shqipërisë dhe Bashkimit Evropian, "Shqipëria duhet të miratojë reformën zgjedhore plotësisht në përputhje me rekomandimet e OSBE/ODHIR, duke siguruar financim transparent të partive politike dhe fushatave elektorale". Për më tepër, kuadri i negociatave, i cili duhej të miratohej nga Këshilli, duhet të pasqyrojë se Shqipëria ka zbatuar reformën zgjedhore sipas marrëveshjes dhe se Gjykata Kushtetuese ka nxjerrë një vendim përfundimtar mbi ligjshmërinë e zgjedhjeve vendore të qershorit 2019.¹⁶⁰

Legjislacioni Kombëtar

Financimi i partive politike rregullohet me Ligjin Nr. 8580 "Për Partitë Politike"¹⁶¹ dhe me Kodin Zgjedhor të Shqipërisë të miratuar me Ligjin Nr. 10019, të amenduar.

Paragrafi 2 i nenit 15/1 i ligjit të lartpërmendur përcakton se «Financimi i partive politike udhëhiqet nga parimi i transparencës. Të dhënat për burimet financiare të palëve, si dhe për shpenzimet e tyre publikohen kurdoherë”.

Ky ligj i jep të drejtë Komisionit Qendror Zgjedhor (KQZ) si organi përgjegjës për monitorimin dhe mbikëqyrjen e financimit të partive politike, duke siguruar që ai është në përputhje me rregullat e përcaktuara, dhe për ta bërë këtë, partitë politike janë të detyruara t'i paraqesin raportet financiare një herë në vit KQZ. Më tej, KQZ ka të drejtë të vendosë shumat specifike të financimit publik që do të marrë secila parti në formën e financimit financiar vjetor të parashikuar nga ligji, duke ndjekur udhëzimet e përcaktuara nga neni 19 i këtij ligji “Për Partitë Politike”.

Neni 23/1 i Ligjit Nr. 8580 “Për Partitë Politike” përcakton se «1. Çdo parti politike duhet të regjistrojë në një regjistër të posaçëm, sipas formatit të miratuar nga Komisioni Qendror i Zgjedhjeve, shumën e fondeve të përfituara nga çdo person fizik ose juridik, si dhe të dhëna që lidhen me identifikimin e qartë të dhuruesit. Në çdo rast, dhuruesi, në kohën e dhurimit, nënshkruan detyrimisht një deklaratë dhurimi, sipas formatit të miratuar nga Komisioni Qendror i Zgjedhjeve. Lista e personave, që dhurojnë shuma jo më pak se 100 mijë lekë, si dhe vlera përkatëse, duhet të bëhen kurdoherë publike.

2. Dhurimi i fondeve jopublike, me vlerë më të madhe se 100 mijë lekë, duhet të bëhet vetëm në një llogari të posaçme, të hapur në një bankë nga partia politike. Personi përgjegjës për financat në partinë politike, brenda tre muajve nga krijimi i partisë politike, deklaron pranë Komisionit Qendror të Zgjedhjeve numrin e llogarisë bankare, të hapur për këtë qëllim. Numri i llogarisë bankare për çdo subjekt politik publikohet në faqen zyrtare të internetit të Komisionit Qendror të Zgjedhjeve.

3. Ndalohet përfitimi i fondeve jopublike, kryer nga subjekte që nuk deklarojnë identitetin e tyre apo identiteti i të cilëve është i papërcaktuar qartë nga partia politike përfituese e fondit jopublik.

4. Çdo shpenzim i kryer nga partia politike kryhet dhe dokumentohet duke respektuar legjislacionin tatimor në fuqi.

Ky nen është shumë i rëndësishëm në garantimin e transparencës për financimin e partive politike.

Kapitulli III/ 1 i ligjit “Për Partitë Politike” i quajtur “Fondet financiare dhe shpenzimet e partive politike gjatë fushatës zgjedhore” u shfuqizua me ligjin nr. 135/2020.

Sipas nenit 3, paragrafi 5/1 të Kodit Zgjedhor¹⁶² pranohet gjithashtu rëndësia e transparencës në “...Subjektet zgjedhore bartin detyrimin për transparencë dhe publikim të të ardhurave dhe shpenzimeve në zgjedhje kundrejt KQZ, personave të ngarkuar për kontrollim apo monitorimin dhe publikun”.

Neni 86 i këtij Kodi shpreh burimet e financimit të fushatës zgjedhore “Burimet e financimit të fushatës për subjektet zgjedhore janë:

- a) fondet e dhëna paradhënie nga Buxheti i Shtetit për partitë politike të regjistruara si subjekte zgjedhore;
- b) të ardhurat e vetë subjektit zgjedhor të krijuara sipas ligjit;
- c) dhuratat për subjektin zgjedhor dhe kandidatët e tij, në vlerë monetare, natyrë ose shërbime të dhëna, sipas nenit 92/1 të këtij ligji;
- ç) huat ose kreditë e marra nga partitë politike ose kandidatët e tyre sipas ligjit. Në asnjë rast vlera e një huaje ose kredie nuk duhet të kalojë shumën e fondeve, sipas pikës 2 të nenit 92/1 të këtij ligji.”

Partitë politike të regjistruara në zgjedhje kanë përgjegjësi ligjore për të raportuar të ardhurat dhe shpenzimet e kandidatëve të tyre, dhe kandidatët gjithashtu duhet të respektojnë rregullimet në kufirin e lejueshëm të dhurimit. Edhe kandidatët e listës shumë emërore duhet t'i regjistrojnë të

gjitha donacionet e marra, të sigurohen që donacionet në natyrë vlerësohen dhe regjistrohen si duhet dhe të mbajnë 1 (një) kopje të deklaratës që firmos dhuruesi. Kandidatët mund të pranojnë donacione mbi 50,000 lekë vetëm nëpërmjet një llogarie të posaçme bankare, edhe nëse donacionet janë më të vogla se 50,000 lekë por kryhen me anë të bankës. Këto dhurime duhet të derdhen në llogarinë e posaçme të deklaruar në momentin e regjistrimit. Nëse kandidati vendos të mos pranojë dhurime të tilla (p.sh. kandidati vendos që donacionet të dërgohen tek llogaria e posaçme e partisë për fushatën), atëherë kandidati nuk e ka të detyrueshme të hapi një llogari bankare të posaçme.

Është e kundërligjshme nëse një subjekt zgjedhor apo edhe një kandidat pranon një dhurim nga një person fizik ose juridik që nuk deklaron identitetin e tij, apo identiteti i të cilit është i paqartë.¹⁶³

Udhëzime

Me qëllim rritjen e transparencës dhe sigurimin e pajtueshmërisë me rregullat e financimit të fushatës, Komisioni Qendror i Zgjedhjeve (KQZ) është i autorizuar të emërojë persona që kanë për detyrë të monitorojnë dhe ndjekin fushatën zgjedhore, përfshirë respektimin e ndalimeve për forma të caktuara të fushatës. Përveç kësaj, KQZ do të krijojë dhe mbajë një mjet në internet për qytetarët për të raportuar shkeljet e mundshme të rregullave dhe financimit të fushatës.¹⁶⁴

Ligji përcakton kufij për dhurimet dhe shpenzimet për financimin e fushatës dhe siguron kërkesa kryerjen e raportimit. Audituesit e zgjedhur nga KQZ mbikëqyrin respektimin e rregullave të financimit të fushatës para dhe pas ditës së zgjedhjeve. Rezultatet e auditimit do të publikohen nga KQZ e cila mund të vendosë sanksione për shkeljet financiare. Disa raporte të ODIHR për Misionin e Vlerësimit të Nevojave, bashkëbiseduesit ngritën shqetësime mbi transparencën e pamjaftueshme të financimit të fushatës.

Ndryshimet në Kodin Zgjedhor që lidhen me strukturën e KQZ, kishin për qëllim adresimin e rekomandimeve të mëparshme të ODIHR në lidhje me financimin publik dhe privat të fushatave dhe mbikëqyrjen e tij, transparencën e verifikimit të dokumenteve të nominimit të kandidatëve, përdorimin e burimeve publike për qëllime elektorale, mbrojtjen ligjore të njerëzve që raportojnë keqpërdorimin e burimeve administrative, mekanizmin e zgjidhjes së mosmarrëveshjeve zgjedhore, etj.¹⁶⁵

Praktika të mira

Nuk ka shembuj të veçantë të praktikave të mira në Shqipëri lidhur me financimin e partive politike.

Kapitulli 3

PJESËMARRJA QYTETARE

PREZANTIM

“E drejta e qytetarëve që të marrin pjesë në udhëheqjen e çështjeve publike”, përfshirë në nivelin lokal, është e qartë në Kartën Evropiane të Vetëqeverisjes Lokale,¹⁶⁶ dhe Protokollin Shtesë në të cilin thuhet se “e drejta për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal nënkupton të drejtën për të kërkuar të përcaktojë ose të ndikojë në ushtrimin e kompetencave dhe përgjegjësisë të një autoriteti lokal”.¹⁶⁷ Kur autoritetet lokale konsultojnë dhe angazhojnë qytetarët për hartimin dhe vlerësimin e shërbimeve publike, ata hapin rrugën për rezultate më të mira të politikave dhe gjithashtu për besim më të madh reciprok midis qytetarëve dhe qeverisë.

Pjesëmarrja e qytetarëve përfshin arritjen tek një sërë palësh lokale të interesit, siç janë aktivistët e shoqërisë civile, gazetarët, anëtarët e akademisë, përfaqësuesit e biznesit, komunitetet lokale dhe qytetarët aktivë. Është e rëndësishme që ajo të jetë gjithëpërfshirëse, duke marrë parasysh pikëpamjet e publikut më të gjerë, aktorët ekspertë dhe grupet përfaqësuese, duke përfshirë të cenuarit dhe të margjinalizuarit. Për më tepër, angazhimi i palëve të interesit duhet të përfshijë arritjen tek ata, jeta dhe interesat e të cilëve do të preken nga zbatimi i vendimeve në shqyrtim. Për të siguruar që palët e interesit janë identifikuar, konsultimet publike duhet të fillojnë para se të jetë bërë një angazhim për veprim ose para se të jetë paraqitur një projektvendim. Një proces konsultativ më i hapur së pari fton palët e interesit të diskutojnë dhe identifikojnë problemet, sfidat dhe mundësitë, pastaj shqyrton skenarët e ndryshëm të politikave, para se të hartohen vendimet.

Mekanizmat pjesëmarrës mund të grupohen në kategoritë e mëposhtme që pasqyrojnë nivele të ndryshme angazhimi:

- ▶ informimi i publikut për përparësitë vendore, programet dhe planet qeveritare;
- ▶ mbajtja e konsultimeve me publikun dhe/ose grupet e veçanta të njerëzve në lidhje me politikën publike dhe mbledhjen e përvojës ose ekspertizës së tyre;
- ▶ bashkëpunimi me publikun dhe/ose grupe të veçanta njerëzish për të zhvilluar zgjidhje për problemet lokale (përfshirë proceset e bashkë-krijimit të tilla si në formulimin e angazhimeve të Planit të Veprimit të Partneritetit për Qeverisje të Hapur (PQV));
- ▶ angazhimi i komuniteteve lokale në proceset e vendimmarrjes përmes proceseve diskutuese, votimit (siç është buxhetimi me pjesëmarrje dhe referendumet), dhe mjete të tjera vendimmarrëse.

Sipas Protokollit Shtesë, “ligji siguron mjete për lehtësimin e ushtrimit” të së drejtës së qytetarëve për të marrë pjesë. Për të siguruar që format e sipërpërmendura të pjesëmarrjes janë angazhim i vërtetë dhe jo ushtrime simbolike, procesi i konsultimit rreth formimit të politikave dhe legjislatcionit të ri duhet të mbështetet me ligje, rregullore dhe udhëzime, si dhe me vullnet të fortë politik.

Politikëbërja përfshirëse duhet në të njëjtën kohë të jetë efektive, dhe publiku duhet të jetë i informuar mirë për të drejtat, mundësitë dhe mënyrat se si mund të marrë pjesë në vendimmarrjen lokale. Proceset e hartimit të politikave duhet të deklarohen qartë paraprakisht për t’i mundësuar qytetarëve dhe grupeve të interesit të përgatisin parashtrësit dhe ndërhyrjet e tyre. Afatet kohore

me pika të qarta hyrëse për angazhimin e qytetarëve duhet të publikohen për të siguruar që pjesëmarrja e qytetarëve është një ushtrim kuptimplotë dhe autoritetet lokale duhet të japin informata kthyesë për ata që bëjnë propozime ose rekomandime politike. Autoriteti lokal duhet të sigurojë që pikëpamjet dhe pozicionet e palëve të interesit të pasqyrohen dhe të merren parasysh gjatë miratimit të politikave, dhe informatat kthyesë duhet të ofrojnë arsye të përcaktuara qartë për vendimet për miratimin e propozimeve, ose mos miratimin e tyre. Kjo qasje gjithëpërfshirëse siguron që politikat të jenë relevante, të bazuara në dëshmi, të plotësojnë nevojat ndërlidhëse dhe t'u përgjigjen kërkesave të publikut.

Autoritetet lokale gjithashtu duhet të punësojnë zyrtarë të trajnuar në menaxhimin e konsultimeve publike dhe të sigurojnë që informatat kthyesë ndaj qytetarëve të jenë të shpejta dhe gjithëpërfshirëse.

Qasje të tilla gjithëpërfshirëse sigurojnë që autoritetet lokale të marrin vendime më të mira dhe më të rëndësishme që pasqyrojnë interesat publike dhe kuptohen mirë nga të gjithë qytetarët. Së bashku, komunitetet lokale mund të zhvillojnë një kapacitet të qëndrueshëm për të shprehur shqetësimet e tyre, për të hartuar zgjidhje dhe për të monitoruar zbatimin e tyre të duhur, duke rezultuar në përmirësimin e besimit të publikut ndaj ofrimit të shërbimeve lokale.

KONTEKSTI KOMBËTAR

Njësitë e Qeverisjes Vendore në Shqipëri përparuan në përmirësimin e transparencës, pjesëmarrjes së publikut dhe buxhetimit me pjesëmarrje. Në të gjitha 61 bashkitë e vendit është në zbatim modeli i programit të transparencës për Njësitë e Pushtetit Vendor i zhvilluar nga projekti i UNDP STAR II dhe Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim (IDM) dhe i miratuar nga Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjes e të Dhënave Personale. Si rezultat i këtij projekti, të gjitha bashkitë publikojnë rregullisht vendimet e marra nga këshillat e tyre bashkiak në internet në "Vendime.al", një portal i zhvilluar nga platforma InfoChip- one-stop-shop për ofrimin e shërbimeve publike në nivel vendor. Projekti po përparon pa probleme që nga fillimi i tij në vitin 2019 me qëllim përmbushjen e objektivit të zyrave funksionale bashkiake në mbarë vendin.

Bashkitë kanë përparuar më tej në pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrjen lokale, veçanërisht në fushën e buxhetimit me pjesëmarrje. Megjithatë, kuadri institucional për pjesëmarrje efektive dhe gjithëpërfshirëse ka nevojë për fuqizim të mëtejshëm. Zbatimi i ligjit për konsultimin publik në nivel vendor është i pakënaqshëm. Një numër në rritje i bashkive raportojnë informacionin publik, ku 61 bashki kanë caktuar një koordinator lokal për të drejtën e informimit.

Ligji i 2014 për konsultimin publik, që përcakton normat procedurale për transparencën dhe pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrje, është përgjithësisht në përputhje me standardet evropiane. Sidoqoftë, fusha e zbatimit të ligjit duhet të vlejë për vendimet e qeverisë. Kjo kërkon raportim se si kontributet merren parasysh nga organizatat e shoqërisë civile (OSHC), por ka pak të dhëna për përdorimin dhe efektivitetin e mekanizmave të reagimit. Nuk është bërë asnjë përparim për konsultimin publik në miratimin e akteve nënligjore dhe zbatimin e ligjeve për vullnetarizmin dhe aktivizimin shoqëror.¹⁶⁸

Në përgjithësi, Shqipëria ka një legjislacion adekuat dhe modern në shumicën e fushave, por procesi i hartimit të politikave kryhet përmes politikave me dyer të mbyllura dhe i kufizuar në një grup të ngushtë aktorësh.¹⁶⁹ Procesi i digjitalizimit të shërbimeve për të përmirësuar transparencën, llogaridhënien dhe për t'i sjellë qytetarët më pranë qeverisë, fatkeqësisht shoqërohet me mungesë shifrash dhe dokumentacion të pamjaftueshëm. Në lidhje me hartimin e politikave të hapura në nivel vendor, marrëdhënia midis qytetarëve dhe zyrtarëve publikë është pothuajse inekzistente.

Transparenca buxhetore mbetet e kënaqshme me publikimin e dokumenteve kryesore buxhetore. Është publikuar buxheti vjetor, buxheti i qytetarëve dhe lista e investimeve publike (përfshirë PPP-të sipas programit buxhetor afatmesëm). Megjithatë, afati kohor i raporteve të zbatimit të buxhetit, në veçanti raportimi i borxheve të prapambetura, duhet të përmirësohet. Gjithashtu, informacioni mbi aktivitetet shtetërore të përfshira në këtë raport nuk lejon një krahasim të plotë me buxhetin fillestar. Pjesëmarrja e publikut në procesin e buxhetit duhet të forcohet më shumë.¹⁷⁰

Raporti i Komisionit Evropian 2019 për Shqipërinë nënvizon shqetësimet me qasjen e qeverisë ndaj pjesëmarrjes së qytetarëve në vendimmarrje dhe konsultime publike, të tilla si nevoja për bashkëpunim më kuptimplotë me shoqërinë civile, reagime gjithëpërfshirëse dhe mekanizma të mëtejshëm. Raporti gjithashtu nxjerr në pah përdorimin e kufizuar të portalit të konsultimeve publike të qeverisë dhe konsultimet joefektive në sektorin privat.¹⁷¹

3.1. POLITIKË-BËRJA E HAPUR

Politikë-bërja e hapur është një term i gjerë që përshkruan zhvillimin e politikave i cili është transparent dhe pjesëmarrës. Ai përshkruan një mënyrë të politikë-bërjes dhe vendim-marrjes që mbështeten në mjetet më të fundit ndërvepruese që hapin politikë-bërje për aktorë të ndryshëm në një botë gjithnjë e më digjitale. Nuk ka asnjë mënyrë për të bërë politikë-bërje të hapur: vendime të ndryshme të politikave do të kenë nevojë për qasje të ndryshme.

Standardet Ndërkombëtare

Qasjet e politikë-bërjes së hapur u mundësojnë qeverive të arrijnë rezultate më të informuara dhe të dizajnuara më mirë të politikave përmes qasjeve bashkëpunuese që mbështeten në një larmi perspektivash dhe ekspertize. Mjete të ndryshme digjitale dhe teknika analitike janë vendosur në mënyrë që politika të jetë më e bazuar në dëshmi dhe më e drejtuar nga të dhënat. Modelet e angazhimit mund të përfshijnë një panel përfaqësues të qytetarëve, një mbledhje e gjerë e ideve të politikave, ose përdorimin e inteligjencës kolektive për të mbështetur në njohuritë dhe ekspertizën e një publiku të larmishëm.

Me përdorimin e të dhënave të hapura dhe angazhimit të qytetarëve, mund të arrihen vendime më të informuara, gjithëpërfshirëse, dhe më shumë risi të zbatohen si në procesin e politikëbërjes ashtu edhe në vendimet e politikave që rezultojnë. Për të maksimizuar përfitimet e mundshme të politikë-bërjes së hapur, autoritetet lokale mund të krijojnë një ekip për politikë-bërje të hapur që publikon të dhënat e përdorura për të informuar dhe formësuar vendimet e politikave dhe trajnon zyrtarët publikë në punën me të dhënat për të informuar politikëbërjen.

Megjithëse nuk ka standarde specifike të politikë-bërjes së hapur, këto në vijim janë pika referimi të dobishme:

- ▶ **Protokolli shtesë i Kartës Evropiane të Vetëqeverisjes Lokale për të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)**¹⁷² ofron garanci ligjore ndërkombëtare për këtë të drejtë, përfshirë krijimin e masave për të siguruar pjesëmarrjen e qytetarëve.
- ▶ **Udhëzimet e Këshillit të Evropës për pjesëmarrjen civile në vendimmarrjen politike**¹⁷³ përcaktojnë standardet për t'u aplikuar me qytetarët dhe shoqërinë civile.
- ▶ **Rekomandimi për pjesëmarrjen e qytetarëve në jetën publike lokale i Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës.**¹⁷⁴

- ▶ **Rezoluta dhe Rekomandimi i Kongresit të Këshillit të Evropës për Transparencën dhe qeverisjen e hapur**¹⁷⁵ sigurojnë standarde dhe mekanizma për të rritur transparencën dhe promovuar përfshirjen dhe pjesëmarrjen e qytetarëve në jetën publike lokale.
- ▶ **Kodi i praktikës së mirë për pjesëmarrjen civile në procesin e vendimmarrjes**, i miratuar nga Konferenca e OJQ-ve ndërkombëtare e Këshillit të Evropës.¹⁷⁶
- ▶ **Pjesëmarrja Civile në Proceset e Vendimmarrjes. Përmbledhje e standardeve dhe praktikeve në shtetet anëtare të Këshillit të Evropës**, Qendra Evropiane për Ligjin Jofitimprurës (ECNL) për Komitetin Evropian për Demokraci dhe Qeverisje.¹⁷⁷
- ▶ **Rekomandimi i OBZHE-së për Qeverisje të Hapur**¹⁷⁸ ndihmon në hartimin dhe zbatimin e strategjive dhe nismave të suksesshme për qeverisje të hapur.
- ▶ **Parimet udhëzuese të OBZHE-së**¹⁷⁹ mbështesin zhvillimin e një kulture të hapjes.
- ▶ **Fokusi në qytetarë i OBZHE-së: Angazhimi Publik për Politika dhe Shërbime më të Mira**¹⁸⁰ eksploron se si të zbatohet politikëbërja e hapur në praktikë.
- ▶ **Observatori i Inovacionit në Sektorin Publik i OBZHE-së**¹⁸¹ liston pakot e mjeteve dhe burimet e dobishme.
- ▶ **Udhëzues**¹⁸² **partneritetesh dhe kuti veglash**¹⁸³ **për qeverisje të hapur** ofrojnë një gamë të gjerë mbështetjeje.
- ▶ **Dokumenti i historikut i OBZHE-së për konsultimin publik**¹⁸⁴ përcakton konsultimin dhe siguron një përmbledhje të mjeteve për konsultim.
- ▶ **Australia**¹⁸⁵ **dhe MB-ja**¹⁸⁶ kanë prodhuar **pako mjete** të dobishme.
- ▶ Shoqëria Mbretërore e Arteve, Mbretëria e Bashkuar dhe Forumi për IA Etike adresuan disa nga sfidat e IA-së të paraqitura nga teknologjia e re në **Demokratizimi i vendimeve në lidhje me teknologjinë. Pako mjete**.¹⁸⁷

Konteksti Kombëtar

Transparenca, llogaridhënia dhe qasja në drejtësi janë parimet kryesore operacionale të njohura për qeverisje të mirë, që përbëjnë kështu shtyllat kryesore të demokracisë.

Korrupsioni dobëson besimin e publikut në qeveri, pengon aktivitetin e ligjshëm ekonomik, kërcënon burimet dhe të ardhurat publike, dhe ndikon negativisht në administratën publike dhe ofrimin e shërbimeve, pra paraqet kështu rreziqe serioze dhe të mëdha për zhvillimin e vendit. Në vitin 2019, Shqipëria u rendit e 106/180 vendet në Indeksin për Perceptimin e Korrupsionit në Transparencën Ndërkombëtare. Për më tepër, sipas Sondazhit të opinionit publik 2019 Besimi në Qeveri, nga 2500 Shqiptarët e anketuar, 87% e perceptuan korrupsionin e vogël ose të përhapur ose shumë të përhapur, ndërkohë që 85% perceptuan korrupsionin e madh ose të përhapur ose shumë të përhapur. Si e tillë, adresimi i korrupsionit paraqet një sfidë të rëndësishme që kërkon masa në të gjitha nivelet e administratës publike.¹⁸⁸

Qeveria shqiptare ka mbështetur nismën shumëpalëshe të ndërmarrë, siç është Partneriteti i Qeverisë së Hapur, si një nga mjetet e rëndësishme që bashkon reformatorët e qeverisë dhe drejtuesit e shoqërisë civile për të promovuar rritjen e qasjes në drejtësi, shërbime publike dhe rritjen e llogaridhënies përmes qasjeve të arritshme, në mënyrë që përmirësojnë cilësinë e informacionit për publikun.¹⁸⁹

Legjislacioni Kombëtar

Iniciativa qytetare është një e drejtë ligjore e parashikuar në nenin 20 të Ligjit Nr. 139/2015 “Për vetëqeverisjen vendore”.¹⁹⁰ Bazuar në të, secili komunitet, nëpërmjet përfaqësuesve të tij të

autorizuar, ose jo më pak se 1% të banorëve të komunës, ka të drejtë të propozojë nisma të qytetarëve në këshillin bashkiak, për çështje që janë në juridiksionin e njësisë së vetëqeverisjes vendore. Në rastet kur propozimet që i paraqiten këshillit bashkiak si iniciativa qytetare kanë ndikim financiar në buxhetin bashkiak, ato shqyrtohen nga këshilli sipas rendit të ditës dhe nuk miratohen pa marrë mendimin e titullarit të vetëqeverisjes vendore.

Udhëzime

Neni 20, paragrafi 1, i Ligjit Nr. 139/2015 “Për vetëqeverisjen vendore” përcakton se mënyrat dhe format e paraqitjes së iniciativave të qytetarëve, shqyrtimi i tyre dhe procedurat e miratimit përcaktohen në statutin e organizimit dhe funksionimit të këshillit bashkiak. Për të përmirësuar politikëbërjen, autoritetet vendore duhet të hartojnë dhe zbatojnë plane vendore veprimi për të sjellë ide të reja, perspektivën dhe ekspertizën e aktorëve lokalë (qytetarë, organizata të shoqërisë civile, biznese, etj.). Kjo do t’u mundësojë qeverive vendore që të lidhin më mirë politikëbërjen me nevojat aktuale dhe shqetësimet e popullsisë, dhe në këtë mënyrë zbatimin më të mirë të politikave vendore dhe planeve të veprimit.

Praktika të mira

Një nismë vendore shumë e suksesshme ishte themelimi në vitin 2012 i Komisionit Këshillimor Qytetar Vendor në bashkinë e Durrësit, i cili përbëhet nga anëtarë të organizatave lokale të shoqërisë civile, bizneseve, të rinjve, grave dhe grupeve të nënpërfaqësuar. Ai shërben si një organ këshillimor i pavarur për bashkinë e Durrësit, duke forcuar pjesëmarrjen e qytetarëve dhe duke mbështetur punën e bashkisë drejt decentralizimit.¹⁹¹ Komisioni Këshillimor Qytetar Vendor mbledhet rregullisht për të diskutuar çështjet lidhur me buxhetimin, paketën fiskale vjetore, cilësinë dhe shpërndarjen e shërbimeve vendore, planifikimin e territorit dhe prioritetet e projektet e bashkisë.¹⁹²

3.2. BUXHETIMI ME Pjesëmarrje

Një nga format e mbledhjes së gjerë të pjesëmarrjes së qytetarëve, buxhetimi me pjesëmarrje fton qytetarët dhe grupet e komunitetit të propozojnë nisma të reja ose përmirësime të shërbimeve publike që duhet të financohen nga autoritetet lokale. Modele të ndryshme përfshijnë votimin nga qytetarët, shpesh online, për projekte të ndryshme. Ai siguron një mënyrë që anëtarët e komunitetit të kenë një zë të drejtpërdrejtë se si duhet të shpenzohen paratë publike. Krijon mundësi për angazhimin, edukimin dhe fuqizimin e qytetarëve. Ai gjithashtu mund të promovojë transparencën, e cila nga ana tjetër mund të ndihmojë në zvogëlimin e joefikasitetit dhe korrupsionit.

Standardet Ndërkombëtare

Buxhetimi me pjesëmarrje filloi në Porto Alegre, Brazil në fund të viteve 1980-ta dhe është përhapur në të gjithë botën. Për të siguruar që buxhetimi me pjesëmarrje është gjithëpërfshirës dhe arrin tek grupet e ndryshme, përfshirë grupet e pakicave dhe të pafavorizuarit, ngjarjet e informacionit në internet dhe personalisht duhet të organizohen, si dhe të ofrohet mbështetje për qytetarët dhe grupet e ndryshme të komunitetit dhe palët e interesuara se si të përgatisin një propozim për shqyrtim. Futja e buxhetimit me pjesëmarrje të ndjeshme ndaj gjinisë mund të rrisë shtrirjen dhe qasjen dhe mund të planifikohet në bashkëpunim të ngushtë me grupet qytetare lokale me fokus përfshirjen.

Edhe pse nuk ka standarde specifike për zbatimin e buxhetimit me pjesëmarrje, pikat në vijim shërbejnë si materiale të rëndësishme referimi:

- ▶ **Protokolli shtesë i Kartës Evropiane të Vetëqeverisjes Lokale për të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)**¹⁹³ ofron garanci ligjore ndërkombëtare për këtë të drejtë, përfshirë zbatimin e masave që do të lehtësonte ushtrimin e tyre.
- ▶ **Rezoluta e Kongresit të Këshillit të Evropës për buxhetimin gjinor**¹⁹⁴ rekomandon aplikimin e metodave të buxhetimit gjinor në buxhetet vjetore në nivel lokal dhe rajonal.
- ▶ **Përmbledhje politikash e OBZHE-së Nr. 22**¹⁹⁵ siguron një sërë rekomandimesh të politikave se si palët kryesore të interesit mund të kontribuojnë në buxhetimin me sukses pjesëmarrës.
- ▶ **Libri i Bankës Botërore *Buxhetimi me Pjesëmarrje***¹⁹⁶ siguron një përmbledhje të parimeve themelore, analizon praktikën aktuale dhe përfshin shtatë raste studimore të thella.
- ▶ **72 Pyetje të Shpeshta të Habitatit të OKB-së për Buxhetimin me Pjesëmarrje**¹⁹⁷ eksploron mënyrën e zbatimit të buxhetimit me pjesëmarrje.
- ▶ **Atlasi Botëror i Buxhetimit me pjesëmarrje**¹⁹⁸ paraqet përmbledhjen më të gjerë të të dhënave mbi gjendjen e këtyre proceseve në mbarë botën.
- ▶ **Njësia e Buxhetimit me Pjesëmarrje në MB ka një listë të dobishme të burimeve dhe pakove të mjeteve.**¹⁹⁹
- ▶ **Pyetësori i anketës për buxhet të hapur nënkombëtar**²⁰⁰ i Partneritetit Buxhetor Ndërkombëtar përcakton një sërë matricash për matjen e hapjes së buxheteve të pushtetit lokal.
- ▶ **Parimet e pjesëmarrjes së publikut në politikën fiskale**²⁰¹ të Nismës Globale për Transparencë Fiskale.

Konteksti Kombëtar

Buxhetimi me pjesëmarrje është një proces që i sjell komunitetet vendore më afër vendimmarrjes për ndarjen e buxhetit bashkiak ose publik. Në vitet e fundit, një nga mekanizmat më efektivë të zbatuar nga bashkitë është buxhetimi me pjesëmarrje.²⁰² Sipas indeksit të Anketës së Buxhetit të Hapur 2019²⁰³, Qeveria e Shqipërisë vuri në dispozicion të publikut tetë nga tetë dokumentet kryesore të buxhetit në krahasim me indeksin e Anketës së vitit 2017,²⁰⁴ ku Qeveria vuri shtatë nga tetë dokumentet kryesore të buxhetit në dispozicion të publikut në internet.

Me disa përjashtime, zyrtarët publik vendor ose nuk janë shumë të mësuar për t'u angazhuar me qytetarët në planifikimin dhe buxhetimin teknik, ose i shikojnë ata si të paaftë për ta bërë këtë, ose thjesht nuk e vlerësojnë rëndësinë e zërit të popullit.²⁰⁵

Legjislacioni Kombëtar

Nenet 155 deri 160 të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë²⁰⁶ dhe neni 20 paragrafi 2 i Ligjit Nr. 139/2015 "Për vetëqeverisjen vendore" theksojnë se propozimet që vijnë në këshill si nismë qytetare kur ato kanë ndikim financiar në buxhetin e njësive të vetëqeverisjes vendore janë shqyrtuar nga këshilli në rendin e ditës dhe nuk mund të miratohen pa mendimin e kryetarit të njësive të vetëqeverisjes vendore. Njësitë e qeverisjes vendore janë përgjegjëse për të siguruar që buxhetimi me pjesëmarrje të realizohet në përputhje me ligjin.

Udhëzime

Edhe pse ka një trend pozitiv në bashkitë shqiptare drejt zbatimit të buxhetimit me pjesëmarrje në nivel vendor, zbatimi më i mirë dhe harmonizimi me *Udhëzuesin e Buxhetimit me Pjesëmarrje për Qeveritë Vendore në Shqipëri*²⁰⁷ do të mundësonte qeveri vendore më transparente dhe të

përgjegjshme. Përveç kësaj, ky set instrumentash, i cili bazohet në praktikat ndërkombëtare dhe metodologjitë e testuara të buxhetimit me pjesëmarrje, ofron mekanizma të përshtatur sipas legjislacionit dhe praktikave buxhetore të qeverisjes vendore në Shqipëri.

Praktika të mira

Bashkia e Elbasanit është një nga bashkitë e para që kanë zbatuar buxhetimin me pjesëmarrje që nga viti 2004. Duke qenë të vetëdijshëm për nivelin e ulët të pjesëmarrjes së grave në procesin e buxhetimit me pjesëmarrje në vitin 2012, bashkia filloi të prezantojë buxhetim me pjesëmarrje me balancë gjinore në bashkëpunim me dy organizata lokale të shoqërisë civile.²⁰⁸ Duke marrë parasysh disbalancën gjinore në procesin e buxhetimit me pjesëmarrje, bashkia ka bashkëpunoi ngushtë me median dhe organizatat lokale të shoqërisë civile për të diskutuar dhe theksuar rëndësinë e pjesëmarrjes së barabartë të grave dhe burrave në proces. Përveç kësaj, u organizuan kurse trajnimi për rritjen e aftësive lehtësuese me zyrtarët publik në bashki për të përmirësuar marrjen e feedback nga gratë. Aktualisht, procesi i buxhetimit vazhdon përmes takimeve konsultuese të organizuara në lagjet e qytetit dhe fshatrat e Elbasanit, duke marrë në konsideratë pikëpamjet e grave dhe burrave.

3.3. KONSULTIMI PUBLIK

Konsultimi publik është një proces formal, shpesh i kërkuar ligjërisht, për qytetarët dhe palët e tjera të interesit për të dhënë pikëpamjet e tyre në fazat kryesore të procesit të politikave. Mund të jetë online dhe offline, ose një përzierje e të dyjave. Qëllimet e tij kryesore janë të përmirësojnë efikasitetin, transparencën dhe përfshirjen e publikut në vendime të rëndësishme. Bërë në kohën e duhur dhe efektive, konsultimi publik mund të rrisë cilësinë e vendimmarrjes, mund të përmirësojë efektivitetin e kostos, mund të bëjë zgjidhje më të qëndrueshme të politikave, dhe mund të gjenerojë besimin më të madh të publikut në vendimmarrje.

Standardet Ndërkombëtare

Format e ndryshme të konsultimit variojnë nga informimi dhe konsultimi i qytetarëve deri te mbledhja e gjerë e ideve për politika, debatet diskutuese dhe asamblatë ku qytetarët mund të zhvillojnë zgjidhje të mundshme të politikave për të informuar vendimmarrjen dhe bashkëpunim ku ndërmarrjet sociale, organizatat e shoqërisë civile ose grupet e ekspertëve ose marrin pjesë në hartimin ose ofrimin e shërbimeve.

Për të përmirësuar përfshirjen dhe efikasitetin e konsultimeve publike, çdo autoritet lokal duhet të synojë të ketë një njësi që merr përgjegjësinë për koordinimin e udhëzimeve dhe procedurave për zbatimin e konsultimeve publike, dhe për të siguruar që ato janë në përputhje me legjislacionin në fuqi. Një njësi e tillë gjithashtu mund të trajnojë zyrtarë në departamente të ndryshme për udhëheqjen e konsultimeve publike. Në rastin e autoriteteve më të vogla lokale me burime më të kufizuara, një njësi në ministrinë përgjegjëse të qeverisë qendrore, siç është ministria e zhvillimit rajonal, mund të sigurojë një trajnim dhe mbështetje të tillë në bashkërendimin dhe përditësimin e udhëzimeve dhe procedurave për konsultimet publike në nivel lokal.

Edhe pse nuk ka standarde specifike për zbatimin e konsultimeve publike, pikat në vijim ofrojnë materiale të dobishme referimi:

- ▶ **Protokolli shtesë i Kartës Evropiane të Vetëqeverisjes Lokale për të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)**²⁰⁹ ofron garanci ligjore ndërkombëtare

për këtë të drejtë, përfshirë krijimin e masave për të siguruar pjesëmarrjen e qytetarëve, siç janë proceset konsultative dhe referendimet lokale.

- ▶ **Dokumenti i historikut i OBZHE-së për konsultimin publik**²¹⁰ përcakton konsultimin dhe siguron një përmbledhje të mjeteve për konsultim.
- ▶ **Udhëzimet e Këshillit të Evropës për pjesëmarrjen civile në vendimmarrjen politike**²¹¹ përcaktojnë llojet e ndryshme të pjesëmarrjes qytetare në vendimmarrje.
- ▶ **Rekomandimi për pjesëmarrjen e qytetarëve në jetën publike lokale i Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës.**²¹²
- ▶ **Rekomandimi i Këshillit për Qeverisje të Hapur, OBZHE**²¹³ mbështet nismat për hartimin dhe ofrimin e politikave dhe shërbimeve publike, në një mënyrë të hapur dhe gjithëpërfshirëse.
- ▶ **Arritja: Udhëzime mbi Konsultimet për Organet e Sektorit Publik** përcakton praktikën e mira në Republikën e Irlandës.²¹⁴

Konteksti Kombëtar

Një studim i kohëve të fundit nga qendra “Res Publica” mbi konsultimet publike tregon se ka një numër shumë të kufizuar të projekt-akteve të publikuara në faqen zyrtare të institucioneve publike.²¹⁵ Në raport, thuhet gjithashtu se vetëm 18% e institucioneve të monitoruara kanë një regjistër për publikimin e projekt-akteve, në përputhje me Ligjin Nr.146/2014 “Për Njoftimin dhe Konsultimin Publik”.²¹⁶ Kjo përforcohet nga përvoja e organizatave të shoqërisë civile, ku më shumë se gjysma e tyre nuk pajtohen plotësisht se projektligjet, ligjet dhe politikat e miratuara vendosen në dispozicion të publikut (59%) dhe se projektligjet, politikat dhe ligjet publikohen në kohën e duhur (54%).²¹⁷ Dy shqetësimet kryesore të ngritura nga organizatat e shoqërisë civile kanë të bëjnë me cilësinë e vetë proceseve të konsultimit. Së pari, institucionet nuk marrin parasysh rekomandimet e ofruara nga organizatat e shoqërisë civile, dhe së dyti, mungon një argumentim lidhur me këtë çështje. Përveç kësaj, kjo e fundit është në kundërshtim me Ligjin Nr. 146/2014 “Për Njoftimin dhe Konsultimin Publik”.

Legjislacioni Kombëtar

Strategjia Kombëtare Ndërsektoriale për Decentralizimin dhe Qeverisjen Vendore

2015-2020²¹⁸ përcakton që të gjitha vendimet në nivel vendor do të synohet të merren me pjesëmarrjen e qytetarëve dhe duke ndjekur parimet e barazisë, gjithëpërfshirjes dhe transparencës. Përveç kësaj, Ligji Nr. 146/2014 “Për Njoftimin dhe Konsultimin Publik” specifikon që autoritetet vendore duhet të marrin të gjitha masat e nevojshme për të lehtësuar konsultimin publik, duke përfshirë:

- ▶ Publikimin e projekt-aktit, njoftimin e konsultimit dhe informacionin lidhur me konsultimin mbi projekt-aktin në regjistrin elektronik;
- ▶ Publikimin në programin e transparencës të planit vjetor lidhur me hartimin e politikave, në përputhje me Ligjin Nr. 119/014 “Për të drejtën e informimit”;
- ▶ Sigurimin e informacionit lidhur me të gjitha fazat e njoftimit dhe procesin e konsultimit publik, duke filluar me publikimin e projekt-aktit dhe duke vazhduar me shqyrtimin e komenteve dhe rekomandimeve për përmirësimin e tij, organizimin e debateve publike dhe miratimin e aktit.

I njëjti ligj obligon institucionet publike që të publikojnë të gjitha draftet dhe ligjet e miratuara dhe dokumentet e politikave. Për këtë qëllim, një regjistër elektronik (www.konsultimipublik.gov.al) lejon qytetarët dhe ekspertët që të konsultohen me projektligjet dhe të japin rekomandimet

e tyre. Kërkesat e ligjit garantojnë kohë të mjaftueshme (20 ditë) për organizatat e shoqërisë civile për të dhënë mendimin e tyre mbi projektligjet dhe politikat. Gjithashtu, ligji parashikon që një përmbledhje e opinionëve të mbledhura duhet të bëhet publike dhe të jetë pjesë e paketës së projektligjit për miratim. Përkundrazi, nëse rekomandimet nuk pranohen, një përmbledhje e arsyeve për mospranim duhet të bëhet publike.

Për më tepër, ky ligj ofron mundësi për ankesa në rastet kur dispozitat për konsultime nuk respektohen, bazuar në pretendimet e grupeve të interesit. Megjithatë, ligji nuk parashikon ndonjë sanksion administrativ kundër institucionit publik ose personit përgjegjës për njoftim dhe konsultim publik; dhe nuk parashikon ndonjë procedurë për apelimin e vendimit të autoritetit publik.

Udhëzime

Për të rritur në mënyrë domethënëse pjesëmarrjen e qytetarëve në nivel vendor, autoritetet vendore duhet të zhvillojnë një proces të qartë të njoftimit dhe konsultimit publik në përputhje me Ligjin Nr. 146/2014 "Për Njoftimin dhe Konsultimin Publik", duke përfshirë rishikimin dhe shqyrtimin e rekomandimeve të ofruara nga qytetarët dhe arsyet përse ndonjë nga rekomandimet është hedhur poshtë.

Praktika të mira

Në lidhje me njoftimin dhe konsultimin publik, bashkia e Vaut të Dejës është një nga bashkitë të cilat e kanë përmirësuar ndjeshëm këtë mekanizëm. Dëshmitë tregojnë se konsultimi publik për projekt-aktet në bashkinë e Vaut të Dejës është rritur ndjeshëm nga 9% në 2016 në 86% në 2017, duke qenë një nga bashkitë e para për zbatimin e këtij mekanizmi të pjesëmarrjes së qytetarëve në mënyrë efikase.²¹⁹

3.4. PETICIONET PUBLIKE

Peticionet publike u mundësojnë qytetarëve të ngrenë çështje me autoritetet publike. Numri i nënshkrimeve të mbledhura mund të tregojë nivelin e mbështetjes për çështjet e ngritura. Ato synojnë ose të ngrenë profilin e çështjes, ose edhe të kërkojnë që të ndërmerren veprime specifike. Peticionet shpesh frymëzohen nga aktiviteti i shoqërisë civile, por ato gjithnjë e më shumë dorëzohen përmes platformave zyrtare, shpesh online, ku petitionet me një numër të caktuar nënshkrimesh do të marrin një përgjigje zyrtare.

Standardet Ndërkombëtare

Është e rëndësishme që përgjigja zyrtare të jepet menjëherë dhe që të jepen arsye të qarta dhe të argumentuara për vendimet e marra ose të pa marra në përgjigje të një peticioni publik.

Që petitionet publike të bëhen mjet që rezonon në publikun e gjerë, autoritetet lokale dhe organizatat e shoqërisë civile duhet të rrisin ndërgjegjësimin për natyrën e peticioneve dhe procedurat për mbledhjen e nënshkrimeve dhe parashtrësive të peticioneve në komunat e tyre. Gjithashtu duhet dhënë qartësi mbi statusin e nënshkrimeve elektronike për të siguruar që ka transparencë të plotë në lidhje me kushtet që duhet të plotësojë peticioni publik për të marrë përgjigje zyrtare.

Konventat dhe standardet ndërkombëtare të mëposhtme lidhen me petitionet publike:

- ▶ **Protokolli shtesë i Kartës Evropiane të Vetëqeverisjes Lokale për të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)**²²⁰ ofron bazë ligjore ndërkombëtare për këtë të drejtë, përfshirë krijimin e masave për të siguruar pjesëmarrjen e qytetarëve, siç janë petitionet publike.
- ▶ **Premtimi dhe problemet e e-Demokracisë e OBZHE-së**²²¹ jep informacion mbi vlerën dhe sfidat e krijimit të një platforme online peticioni.

Konteksti Kombëtar

Petitionet publike janë një mekanizëm i rëndësishëm për autoritetet publike për tu angazhuar me njerëzit të cilëve u shërbejnë e për të mbrojtur interesin publik, si dhe për qytetarët që të marrin pjesë në procesin demokratik dhe të ndikojnë në debatin dhe vendimet politike. Megjithatë, ndërsa petitionet publike janë të përhapura në nivel qendror, nuk ka të dhëna zyrtare rreth petitioneve publike në nivel vendor.

Legjislacioni Kombëtar

Neni 104 i Rregullores së Kuvendit ²²² përcakton të drejtën e individëve dhe grupeve për t'ju drejtuar qeverisë me një peticion. Jo më vonë se 45 ditë nga data e marrjes së peticionit, kryetari i komisionit të autoriteteve publike paraqet peticionin në komision, gjithashtu propozon alternativa ligjore dhe mënyra për zgjidhjen ose refuzimin e tij. Dërguesit e peticionit njoftohen për hapat e ndërmarrë dhe zgjidhjen e çështjes/ve të peticionit.

Udhëzime

Me qëllim rritjen dhe mbështetjen e reformave në nivel vendor, por në të njëjtën kohë ballafaqimin me shqetësimet e qytetarëve, autoritetet vendore duhet të zhvillojnë dhe zbatojnë një proces gjithëpërfshirës mbi mënyrën e paraqitjes dhe trajtimit të petitioneve publike në përputhje me Ligjin Nr. 44/2015 "Për Kodin e Procedurave Administrative".²²³ Procedura e peticionit duhet të jetë e aksesueshme për publikun.

Praktika të mira

Më 3 dhjetor 2016, në Ditën Ndërkombëtare të Personave me Aftësi të Kufizuara, një grup organizatash të shoqërisë civile organizuan një demonstrim dhe nënshkruan një peticion për Bashkinë e Tiranës. Ata kërkuan nga autoritetet vendore që të respektojnë të drejtat e njeriut dhe mirëqenien e personave me aftësi të kufizuara dhe të zbatojnë më mirë shërbimet sociale për këtë grup njerëzish.²²⁴ Zëvendëskryetari i atëhershëm i Bashkisë së Tiranës theksoi se bashkia do të mbështesë kërkesat e tyre.

3.5. REFERENDUMET LOKALE

Referendimet lokale, të cilat janë të përhapura në shtetet anëtare të Këshillit të Evropës, ofrojnë një mekanizëm për autoritetet lokale për të shprehur vullnetin e qytetarëve për çështje konkrete që ndikojnë drejtpërdrejt në jetën e tyre të përditshme ose që qytetarët të propozojnë një iniciativë që ata do të donin ta shihnin të zbatuar, apo edhe për të bllokuar një vendim të planifikuar.²²⁵

Standardet Ndërkombëtare

Kur iniciohet nga qytetarët ose grupet e palëve të interesit, referendumi mund të jetë pjesë e një fushate kundër një ndikimi të perceptuar të dëmshëm në jetesën e tyre ose mjedisin natyror, siç është plani për park të ri industrial, tuneli për të drejtuar përsëri makinat nën një lumë ose ndonjë zhvillim tjetër urban.

Aty ku ekziston si legjislacioni që parashikon referendume lokale, ashtu edhe udhëzime se si të mbahen referendumet, zakonisht ekziston një përqindje minimale e popullsisë me të drejtë vote, nënshkrimet e së cilës kërkohen për të iniciuar një referendum. Në disa raste, kryetari i komunës ose këshilli i zgjedhur gjithashtu mund të vendosë për të formuluar një pyetje për një referendum lokal. Në varësi të kornizës legjislative, referendumet mund të jenë detyruese për qeverisjen lokale ose konsultative, ku vendimi përfundimtar i takon këshillit të zgjedhur.

Është e rëndësishme që legjislacioni dhe procedurat të jenë të qarta, në mënyrë që qytetarët të dinë kornizën brenda të cilit do të veprojnë rezultatet e një referendumi dhe çfarë përgjigje kërkohet nga këshilli ekzekutiv ose i zgjedhur i autoritetit lokal. Ashtu si me peticionet publike, është e rëndësishme të rrisni ndërgjegjësimin për procedurat për mbledhjen e nënshkrimeve dhe statusin e nënshkrimeve elektronike për të siguruar që ka transparencë të plotë në lidhje me kushtet që duhet të përmbushen para se të mbahet referendumi. Transparenca në financimin e partive politike duhet të zbatohet edhe për financimin e një fushate referendumi, duke përfshirë kufijtë e shpenzimeve dhe një auditim të pavarur të financimit dhe shpenzimeve.

Konventat dhe standardet ndërkombëtare të mëposhtme lidhen me referendume:

- ▶ **Komisioni Evropian për Demokraci përmes ligjit (Komisioni i Venecias), kodi i praktikës së mirë në referendume**²²⁶ - siguron parimet e mbajtjes së referendumeve dhe këshilla praktike se si të zbatohen ato parime.
- ▶ **Deklarata e Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës mbi Kodin e Praktikës së Mirë për Referendume**²²⁷ - fton autoritetet publike në shtetet anëtare që të udhëhiqen nga Kodi i Praktikës së Mirë për Referendume.
- ▶ **Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale, Rezoluta 472 (2021) mbi Mbajtjen e referendumeve në nivel lokal**²²⁸ - siguron udhëzime për shtetet anëtare që të përdorin referendumet lokale me përgjegjësi dhe sipas standardeve të Këshillit të Evropës,
- ▶ **Qëllimi i Zhvillimit të Qëndrueshëm 16 i OKB-së: Paqe, Drejtësi dhe Institucione të Forta; Synimi 16.7**:²²⁹ Siguroni vendimmarrje të përgjegjshme, gjithëpërfshirëse, pjesëmarrëse dhe përfaqësuese në të gjitha nivelet.

Konteksti Kombëtar

Ideja e zhvillimit të referendumeve në Shqipëri, është bërë objekt kryesor i debateve politike, veçanërisht kur trajtimi i mosmarrëveshjeve politike dhe debateve politike nuk arrijnë të gjejnë konsensus. Edhe pse çdo debat politik përmend idenë e një referendumi, sapo të arrihet konsensusi politik ideja e një referendumi hidhet poshtë.

Ndryshe nga shumë vende të tjera të botës, ku organizimi dhe zhvillimi i referendumeve është një gjë e zakonshme, Shqipëria ka parë vetëm tre referendume që nga fundi i diktaturës.

E para u mbajt në 1994 me qëllim miratimin e Kushtetutës së re Shqiptare. E dyta u organizua më 29 qershor 1997, së bashku me zgjedhjet për parlamentin e ri, ku qytetarët votuan nëse Shqipëria duhet të jetë monarki apo republikë. Në 1998, u organizua referendumi i tretë për të votuar Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë.²³⁰

Edhe pse referendumeve vendore janë një nga format e shprehjes së demokracisë së drejtpërdrejt në qeverisjen vendore ku qytetarët vendosin për çështje me rëndësi për komunitetin, nuk ka asnjë rast konkret të ndonjë referendumi vendor të mbajtur në Shqipëri.

Legjislacioni Kombëtar

Neni 108, paragrafi 4, i Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë përcakton se “vetëqeverisja në njësitë vendore ushtrohet nëpërmjet organeve të tyre përfaqësuese dhe referendumeve vendore. Parimet dhe procedurat për zhvillimin e referendumit vendor parashikohen me ligj në përputhje edhe me nenin 151 paragrafi 2”.²³¹

Ligji 139/2015 “Për Vetëqeverisjen Lokale”, njeh të drejtën për të mbajtur një referendum vendor. Në mënyrë të veçantë, neni 18, paragrafi 2, i këtij ligji parashikon, ndër të tjera, që “këshillimi me publikun bëhet përmes marrjes së nismës për organizimin e referendumeve vendore”.²³²

Në Kodin Zgjedhor, termi referendum nënkupton ushtrimin e drejtpërdrejtë të sovranitetit të popullit, përmes votimit, për një çështje ose ligj të caktuar.

Grupi i rregullave për referendumeve daton në vitin 2003, kur u parashikua për herë të parë nga Kodi Zgjedhor, i cili i është nënshtruar disa ndryshimeve në kuadër të reformave të diskutueshme zgjedhore, megjithatë, dispozitat për referendumin janë përjashtuar gjithmonë nga të qenit pjesë e këtij procesi.

Sipas nenit 132 të Ligjit Nr.9087, datë 19.6.2003 Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë, nisma për referendum vendor mbi një çështje të qeverisjes vendore mund të ushtrohet nga:

- 10 për qind e zgjedhësve të regjistruar në listat e zgjedhësve të komunës ose bashkisë ose 20 mijë prej tyre, cilado shifër të jetë më e vogël, kanë të drejtën e referendumit vendor për një çështje të qeverisjes vendore në bashkinë ose komunën përkatëse.
- Një numër këshillash bashkiakë ose komunalë, që përfaqësojnë jo më pak se një të tretën e popullsisë së një qarku, kanë të drejtë të kërkojnë zhvillimin e një referendumi për një çështje të qeverisjes vendore në nivel qarku.²³³

Referendumi vendor mund të mbahet për një çështje të qeverisjes vendore që është gjithashtu një çështje me rëndësi të veçantë. Një referendum për të njëjtën çështje nuk mund të mbahet me të njëjtën njësi të qeverisjes vendore pa kaluar tre vjet nga referendumi paraprak.

Referendumeve vendore nuk mund të mbahen më vonë se tre muaj nga përfundimi i mandatit të organeve të qeverisjes vendore, as më herët se tre muaj pas takimit të parë të këshillave vendorë. Nëse njoftohen zgjedhjet e parakohshme në një njësi të qeverisjes vendore, Kodi Zgjedhor kërkon që procedura për zhvillimin e një referendumi vendor në atë njësi të pezullohet deri në tre muaj pas fillimit të mandatit të organit të qeverisjes vendore. Një kusht tjetër për kërkesat për referendum është fakti që ato kërkesa nëse nuk kalojnë të gjitha procedurat e përcaktuara në Kodin Zgjedhor, deri më 15 mars të çdo viti, pavarësisht se kur janë paraqitur, shtyhen për vitin pasardhës.

Për administrimin e referendumeve vendore, Kodi Zgjedhor i beson Komisionit Qendror Zgjedhor (KQZ), organi i cili e kryen këtë detyrë përmes Komisionit Zgjedhor të Pushtetit Vendor (KQZ). KQZ administron referendumin vendor në përputhje me procedurat e parashikuara për zhvillimin e zgjedhjeve vendore, duke theksuar se kjo detyrë duhet të realizohet për aq sa është e mundur ose e nevojshme.

Udhëzime

Sipas llojit të aktit ose çështjes së ngritur, Kushtetuta Shqiptare parashikon tre lloje të referendumeve: kushtetuese, legjislativë dhe referendum për një çështje me rëndësi të veçantë. Neni 150

paragrafi 3 deklaron se: "parimet dhe procedurat për zhvillimin e një referendumi, dhe vlefshmëria e tij, parashikohen me ligj".

Bazuar në këtë dispozitë kushtetuese, Kuvendi i Shqipërisë miratoi Kodin Zgjedhor, ligjin nr. 8609/2000. Çështjet e referendumit trajtohen në nenet 114-128 të këtij Kodi. Këto dispozita, me ndryshime të vogla dhe jo thelbësore, u përfshinë gjithashtu në Kodin Zgjedhor të miratuar me ligjin nr. 9087/2003. Reformat legjislativë të Kodit Zgjedhor të zbatuara deri në vitin 2008, nuk trajtuan, në asnjë rast, çështjen e referendumeve. Ligji nr.10019/2008 "Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë", i amenduar nuk përmban dispozita për referendumet, por një dispozitë kalimtare, neni 185, ku thuhet se "dispozita për referendumet (Pjesa IX e ligjit nr.9087/2003) si dhe çdo pjesë e dispozitave të tij që ka lidhje me të mbetet në fuqi deri në miratimin e ligjit të ri për referendumet e përgjithshme dhe vendore.

Administrimi i procesit të referendumeve dhe nxjerrja e rezultatit të tyre bëhen në përputhje me këtë Kod. Edhe pse Kodi Zgjedhor i miratuar me ligjin nr. 9087/2003, u shfuqizua, pjesa e nëntë e tij "Referendumet" u la në fuqi. Ligji për referendumet nuk është miratuar deri më sot.

Analiza e dispozitave të Kodit Zgjedhor në lidhje me referendumet tregon mangësi, pasiguri dhe papajtueshmëri me Kushtetutën në disa raste. Kjo dëshmohet nga gjetjet e Komisionit të Venecias dhe OSBE / ODIHR.²³⁴

Kodi nuk trajton çështjet e financimit të fushatës së referendumit në lidhje me burimin e fondeve dhe përdorimin e tyre, transparencën, raportimin dhe auditimin e këtyre shpenzimeve.

Praktika të mira

Një nga praktikat e mira është nisma Localgate.al (www.portavendore.al), e cila funksionon si një platformë në mbështetje të demokracisë lokale.²³⁵ Kjo është një nismë e Fondacionit Shoqëria e Hapur për Shqipërinë (OSFA) dhe 'Lëviz Shqipëri' ('Move Albania'), e zbatuar me mbështetjen e Agjencisë Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim, e cila synon të ofrojë informacion për qytetarët dhe organizatat e shoqërisë civile në lidhje me funksionin, kompetencat dhe specifikat e njësive të vetëqeverisjes vendore.

Platforma synon të promovojë referendumet si forma të demokracisë lokale dhe siguron informacion të thjeshtuar se si të zhvillohen referendumet (përfshirë ato lokale).²³⁶

Kapitulli 4

FORMAT E KORRUPSIONIT

PREZANTIM

Në mungesë të etikës dhe llogaridhënies publike, lulëzojnë korrupsioni dhe keqpërdorimet, gjë që minon themelet e një shoqërie paqësore, të begatë dhe të drejtë.

Korrupsioni është një sfidë e madhe për demokracinë dhe sundimin e ligjit. Ai rezulton në vendime dhe shpërndarje të burimeve që nuk pasqyrojnë interesat e publikut dhe përqendrojnë fuqinë politike në duart e pak personave. Kjo nga ana tjetër bën që udhëheqësit dhe institucionet politike të humbasin legjitimitetin dhe besimin publik, gjë që zvogëlon aftësinë e tyre për të qeverisur.

Korrupsioni paraqet një kërcënim të madh për zhvillimin e qëndrueshëm, rritjen e varfërisë dhe pabarazisë. Rrjedhimisht, forcimi i vetëqeverisjes lokale dhe pjesëmarrja e tyre aktive në luftën kundër korrupsionit është një nga parakushtet thelbësore për zhvillimin demokratik. Korrupsioni në nivel lokal është fenomen specifik dhe kërkon një qasje specifike të përshtatur për komunat.

Korrupsioni gjithashtu bën që autoritetet lokale dhe rajonale të jenë joefikase dhe joefektive në ushtrimin e detyrave të tyre. Ai rezulton që vendimet të merren jo në bazë të asaj që është në interesin e shoqërisë në përgjithësi, por atë që është në interesat vetjake të vendimmarrësit dhe bashkëpunëtorëve të tyre. Ai çon në shpërdorimin e parasë publike, me dhënien e kontratave për ofruesit inferiorë dhe shpërndarjen e gabuar të buxheteve. Në rastin më të keq, korrupsioni u mundëson zyrtarëve publikë të përvetësojnë para dhe burime, duke përdorur pozitën e tyre për t'u pasuruar në kurriz të atyre që kanë për detyrë t'u shërbejnë.

Një nga sfidat kryesore për shoqëritë në mbarë botën është zhvillimi i sistemeve të përgjegjshme dhe transparente që ofrojnë shërbime publike efektive. Për shkak të afërsisë së tyre me publikun, pushtetet lokale janë të pozicionuara mirë për t'u marrë me këtë sfidë dhe për të luftuar dhe parandaluar korrupsionin në nivel lokal.

Nën trendin aktual të decentralizimit, autoriteteve lokale u jepen jo vetëm burime, por edhe fuqi diskrecionale për t'i përdorur ato burime. Kështu, pushtetet lokale kanë potencialin ose të ulin korrupsionin dhe të përmirësojnë shërbimet publike në nivel lokal ose, anasjelltas, të rrisin korrupsionin dhe të përkeqësojnë cilësinë e ofrimit të shërbimeve.

Korrupsioni gjithashtu mund të rezultojë në emërimin e zyrtarëve publik në bazë të favorizimit dhe jo meritës, që do të thotë se autoritetet lokale dhe rajonale nuk kanë qasje në talentin më të ndritshëm dhe më të mirë. Kjo nga ana tjetër krijon një mjedis pjellor për korrupsion të mëtejshëm dhe zvogëlon edhe më shumë efikasitetin dhe efektivitetin e administratës.

Organizatrat joefikase dhe joefektive, të punësuar me individë të cilët e kanë fituar pozitën e tyre në bazë të kriterëve të tjera por jo me meritë, rezultojnë në shërbime dhe infrastrukturë publike me cilësi të dobët, duke gërryer kështu besimin publik dhe legjitimitetin e institucioneve publike. Sidoqoftë, më e rëndësishmja, ata rezultojnë në kosto të konsiderueshme njerëzore, përfshirë varfërinë, vdekjet, sëmundjet dhe mundësitë e kufizuara të jetës.

Së fundi, korrupsioni dëmton zhvillimin ekonomik. Ai drejton paratë publike në biznese jokonkurruese, në vend të atyre që ofrojnë produkte dhe shërbime më inovative ose më të lira. Tregjet jokonkurruese, të shoqëruara me ndikimin negativ të korrupsionit në cilësinë e shërbimeve dhe infrastrukturës publike lokale, do të thotë që bizneset nuk kanë bazë solide (të stafit, sigurisë, investimeve, etj.)

mbi të cilat të ndërtohen. Në fund, kjo mund të bëjë që investitorët privatë dhe ndërkombëtarë të shmangin investimet në një zonë.

KONTEKSTI KOMBËTAR

Sipas Raportit të Progresit të Komisionit Evropian 2020 për Shqipërinë (që mbulon periudhën kohore maj 2019 - tetor 2020), vendi ka përparuar mjaft mirë në luftën kundër korrupsionit. Autoritetet shqiptare përforcuan kapacitetet operacionale, koordinuese dhe monitoruese në luftën kundër korrupsionit, duke plotësuar kështu kushtin për Konferencën e parë Ndërqeveritare.²³⁷

Shqipëria ka vazhduar përpjekjet për krijimin e historikut të plotë në hetimin, ndjekjen dhe gjykimin e rasteve të korrupsionit. Megjithëse vetingu i anëtarëve të gjyqësorit është proces administrativ, është e rëndësishme të vlerësohen rezultatet konkrete të Shqipërisë për të luftuar korrupsionin. Këto rezultate përfshijnë shkarkimin nga detyra të disa gjyqtarëve të lartë në Gjykatën Kushtetuese dhe në Gjykatën e Lartë. Në vitin 2019, u morën dy dënime përfundimtare për korrupsion pasiv të gjyqtarëve, prokurorëve dhe zyrtarëve të tjerë të gjyqësorit.

Në vitin 2019, u morën 262 dënime të shkallës së parë që përfshinin zyrtarë të nivelit të ulët ose të mesëm, krahasuar me 294 dënime të shkallës së parë në 2018. Në vitin 2019, u morën 246 dënime përfundimtare në shkallën e apelit, të cilat përfshinin zyrtarë të nivelit të ulët ose të mesëm, krahasuar me 289 dënimet përfundimtare në 2018. Janë bërë përpjekje të mëtejshme për krijimin e një historiku të qëndrueshëm në luftën kundër korrupsionit, ndonëse mbetet një objektiv afatgjatë që vazhdon të kërkojë përpjekje të mëtejshme të strukturuar dhe të qëndrueshme. Ndërkohë që numri i hetimeve në vazhdim mbetet i lartë, deri më sot, dënimet përfundimtare në çështjet që përfshijnë zyrtarët e lartë mbeten ende të kufizuara. Organet e sapokrijuara të specializuara kundër korrupsionit (SPAK²³⁸- Struktura e Posaçme Kundër Korrupsionit dhe Krimin të Organizuar dhe Gjykata e Posaçme Kundër Korrupsionit dhe Krimin të Organizuar) priten të forcojnë ndjeshëm kapacitetin e përgjithshëm për të hetuar dhe ndjekur penalisht rastet korrupsionit.²³⁹

Krijimi i Prokurorisë së Posaçme për Korrupsionin dhe Krimin e Organizuar në dhjetor 2019, një nga dy subjektet që përbëjnë Strukturën e Posaçme Kundër Korrupsionit dhe Krimin të Organizuar, solli 327 hetime të reja penale dhe 65 kërkesa të dërguara në gjykatë që nga nëntori 2020. Ndërsa prokurorët bënë përparim të rëndësishëm në ndjekjen e rasteve të nivelit të ulët të korrupsionit publik, përfshirë prokurorë dhe gjyqtarë të korruptuar, ndjekja penale e të dyshuarve të nivelit më të lartë mbeti e ulët për shkak të frikës së hetuesve nga ndëshkimi, mungesa e burimeve dhe korrupsioni brenda gjyqësorit. Në shtator, gjykata e apelit ktheu dënimin për rigjykim të një ish -ministri të brendshëm. Në nëntor, Zyra e Prokurorisë së Posaçme ngriti akuza kundër një ish -prokurori të përgjithshëm për fshehjen e pasurive dhe në dhjetor sekuestroi disa prej këtyre pasurive.²⁴⁰

Në Ligjin për Organizimin dhe Funkcionimin e Institucioneve për Luftimin e Korrupsionit dhe Krimin të Organizuar²⁴¹, Prokuroria e Posaçme kryen ndjekjen penale dhe përfaqëson akuzën në emër të shtetit në Gjykatën e Shkallës së Parë dhe në Gjykatën e Apelit kundër korrupsionit dhe krimin të organizuar, dhe gjithashtu në Gjykatën e Lartë, merr masa dhe mbikëqyr ekzekutimin e vendimeve penale, si dhe kryen detyra të tjera të ngarkuara me ligj.

Prokuroria e Posaçme funksionon në mënyrë të pavarur, nëpërmjet prokurorëve të posaçëm, të cilët emërohen nga Këshilli i Lartë i Prokurorisë në përputhje me këtë ligj.

Byroja Kombëtare e Hetimit, siç parashikohet në nenin 5 të ligjit, është strukturë e specializuar e Policisë Gjyqësore, që heton veprat penale në juridiksionin penal të Prokurorisë së Posaçme, sipas parashikimeve të Kodit të Procedurës Penale.

Byroja Kombëtare e Hetimit përbëhet nga hetues dhe Shërbime të Policisë Gjyqësore sipas këtij ligji.

Drejtori i Byrosë Kombëtare të Hetimit, hetuesit dhe shërbimet e Policisë Gjyqësore drejtohen dhe kontrollohen nga prokurorët e Prokurorisë së Posaçme.

Një nga përpjekjet e rëndësishme ligjore zyrtare për tu trajtuar është korrupsioni dhe krimi i organizuar është Strategjia Ndër-Sektoriale kundër Korrupsionit 2015-2023²⁴².

Në këtë strategji janë përcaktuar një sërë Treguesish të Përgjithshëm dhe Objektiva Specifike që konsistojnë në një qasje të trefishtë: parandalimi, shtypja dhe sensibilizimi. Vizioni i kësaj strategjie është “Institucione shqiptare transparente dhe me integritet të lartë, që gëzojnë besimin e qytetarëve dhe garantojnë shërbim cilësor dhe të pakorruptueshëm”.

Në Prill 2020, Ministria e Drejtësisë raportoi se 12 nga 18 objektivat e Strategjisë Antikorrupsion dhe 53 nga 97 masat u zbatuan plotësisht gjatë vitit 2018. Sidoqoftë, një raport i Auditimit të Performancës të KLSH (Institucioni i Kontrollit të Lartë të Shtetit Shqiptar) mbi “Zbatimin e strategjisë antikorrupsion”²⁴³ gjeti disa boshllëqe në Strategji dhe Planin e Veprimit të saj që lidhen me rëndësinë e objektivave, mospërputhjen midis Strategjisë dhe Planeve të Veprimit, mungesën e përfshirjes së aktorëve jo-shtetërorë në zbatim dhe mungesën e vëmendjes së institucioneve në zbatim.²⁴⁴

Megjithatë, në përgjithësi, korrupsioni vazhdon të jetë i përhapur dhe është një shqetësim serioz.²⁴⁵

4.1. RRYSHFETI

Rryshfeti është premtimi, ofrimi, pranimi ose kërkimi i një përfitimi personal (p.sh. dhuratë, hua, shpërblim, favor etj.) në këmbim të një veprimi të paligjshëm dhe jo etik. Rryshfeti rezulton në vendime të marra jo në interes të publikut, çka ul besimin e publikut te këto institucione dhe çon në shërbime publike me një cilësi të ulët.

Standardet Ndërkombëtare

Konventat dhe standardet ndërkombëtare të mëposhtme lidhen me rryshfetin:

- ▶ **Konventa e OECD për Luftën kundër Rryshfeteve të marra nga Zyrtarët Publik të Huaj në Transaksionet Ndërkombëtare të Biznesit**²⁴⁶ vendos standardet e detyrueshme për të ndëshkuar zyrtarët publik të huaj për rryshfetet e marra në transaksionet ndërkombëtare të biznesit. Ky është instrumenti i parë dhe i vetëm ndërkombëtar anti-korrupsion i fokusuar në “anën e ofruesit” të rryshfetit.
- ▶ **Standarti Ndërkombëtar Anti-Rryshfet 37001**²⁴⁷ specifikon një seri masash që ndihmojnë institucionet të parandalojnë, zbulojnë dhe adresojnë rryshfetin.
- ▶ **Udhëzuesi i OECD i Praktikave të Mira mbi Kontrollin e Brendshëm, Etikën dhe Pajtueshmërinë**²⁴⁸ i cili mbështet konventën në luftën kundër rryshfetit.

Konteksti Kombëtar

Më pak se gjysma e qytetarëve shqiptarë (44%) deklarojnë se kanë pasur përvojë personale me rryshfetin në 2015²⁴⁹. Rryshfeti është më i përhapur në zonat rurale sesa në zonat urbane. Rryshfetet paguhen në formën e kontributeve në para dhe të mirave materiale. Rryshfetet paguhen kryesisht për të lehtësuar procedurat burokratike, ose për të shmangur mangësitë dhe bllokimet në sektorin publik.²⁵⁰ Arsyet më të zakonshme për pagimin e rryshfeteve të cituara nga bizneset janë: “përsheptimi i procedurave që lidhen me biznesin” (39.1 përqind e të gjitha rryshfeteve), “kryerja e një procedure të mundshme” (16.8 përqind), “marrja e një trajtimi më të mirë” (7.2 përqind), “ulja e kostos së një

procedure" (6.6 përqind) dhe "marrja e informacionit" (2.8 përqind). Në të njëjtën kohë, pothuajse një nga shtatë (13.5 përqind) rryshfete të paguara nuk kanë asnjë qëllim të menjëhershëm specifik për bizneset që i paguajnë, duke sugjeruar se këto janë "ëmbëlsues" që u jepen zyrtarëve publikë për t'iu "shërbyer" për ndërveprimet e ardhshme në interes të shoqërisë.²⁵¹

Qeveria ka lançuar disa portale online për të raportuar rryshfetin dhe format e tjera të korrupsionit.

Legjislacioni Kombëtar

Bazuar në nenin 244 të Kodit Penal,²⁵² korrupsioni aktiv i personave që ushtrojnë funksione publike përkufizohet si «premtimi, propozimi ose dhënia drejtpërdrejt ose tërthorazi i çfarëdo përfitimi të parregullt, personit që ushtron funksion publik, për vete ose për persona të tjera për të kryer ose mos kryer një veprim, që lidhet me detyrën ose funksionin e tij, dënohet me burgim nga gjashtë muaj deri në tre vjet».

Po kështu përsa i përket nenit 245 të Kodit Penal, kryerja e të njëjtës vepër nga ana e funksionarëve të lartë shtetërorë dhe të zgjedhurve vendorë konsiderohet si rrethanë rënduese, dhe ndëshkimi në këtë rast është dënim me burgim nga një deri në pesë vjet.

Lidhur me korrupsionin pasiv të kryer nga persona që ushtrojnë funksione publike përcaktohet në nenin 259 si në vijim «Kërkimi ose marrja, drejtpërdrejt ose tërthorazi, i çdo lloj përfitimi të parregullt ose i një premtimi të tillë, (deri në vlerën e 50,000 Lekë ose ekuivalentja në monedhë të huaj) për vete ose për persona të tjerë, ose pranimit i një oferte ose premtimi që vjen nga një përfitim i parregullt, për të kryer ose mos kryer një veprim që lidhet me detyrën a funksionin e tij, dënohet me burgim nga dy deri në tre vjet». I njëjti veprim, kur përfitimi i parregullt ose premtimi i një përfitimi të tillë është mbi vlerën e 50,000 lekëve ose ekuivalentimi në valutë, dënohet me burgim nga tre deri në tetë vjet»

Po ashtu si korrupsioni aktiv, siç përcaktohet në nenin 260, ndëshkimi për korrupsion pasiv të kryer nga funksionarët e lartë të shtetit ose të zgjedhurit vendorë rritet me burgim nga katër deri në dymbëdhjetë vjet.

Shembull rasti ligjor

Në 2016, policia njoftoi arrestimin e kryetarit të komunës Bërzhitë. Ai u shpall fajtor për veprën penale të korrupsionit pasiv, për pranimin e një rryshfeti prej 4500 Euro për dhënien e një leje parkimi për një prej hoteleve të zonës. Për të u lëshua një urdhër arresti, më pas u shpall fajtor në mungesë dhe u dënua me 5.4 vjet burgim.²⁵³

Ish-kryebashkiaku i Bërzhitës paraqiti një kërkesë për lirim në Gjykatën e Rrethit Tiranë më 7 Prill 2016, e justifikuar me shkakun se vuante nga një sëmundje e rëndë e frymëmarrjes.²⁵⁴ Asnjë informacion i mëtejshëm nuk është shpallur nga Gjykatat që atëherë.

4.2. KONFLIKTI I INTERESIT

Konflikti i interesit ndodh kur një individ është në pozicionin që nxjerr përfitime personale nga veprimet dhe vendimet që merr në një post zyrtar. Konflikti i interesit – si kur ndodh realisht, perceptohet, apo kur konsiderohet potencial- rezulton në vendime që janë, ose konsiderohet të jenë, jo të drejta dhe që i shërbejnë interesit vetjak. Kjo gjë redukton besimin e publikut në institucione dhe çon në rezultate jo të mira për publikun.

Standardet Ndërkombëtare

- ▶ **Rekomandimi i Këshillit të Evropës mbi Kodin Model të Sjelljes për Zyrtarët Publik²⁵⁵ dhe Kodi Evropian i Sjelljes për të gjithë Personat e përfshirë në Qeverisjen Vendore dhe Rajonale²⁵⁶** mbulon çështjet e përgjithshme të konsideruara si të nevojshme për të shmangur konfliktet e interesit.
- ▶ **Rezoluta dhe Rekomandimi i Kongresit të Këshillit të Evropës mbi Konfliktin e Interesit në nivel vendor dhe rajonal²⁵⁷** propozon një set masash për të shmangur riskun e konfliktit të interesit dhe për të garantuar identifikimin e tij në stadi të hershme.
- ▶ **Udhëzimet e OECD për Menaxhimin e Konfliktit të Interesit në Shërbimin Publik²⁵⁸** identifikojnë parimet dhe standartet për zhvillimin e politikave.
- ▶ **Rezoluta dhe Rekomandimi i Kongresit të Këshillit të Evropës në Bërjen e Prokurimit Publik Transparent në nivel vendor dhe rajonal²⁵⁹ dhe Lista verifikuese për Rritjen e Integritetit në Prokurimin Publik²⁶⁰** paraqet një guidë për promovimin e transparencës dhe integritetit në procesin e prokurimeve.

Konflikti i interesit gjithashtu mbulohet dhe nga udhëzimet dhe standartet e mëposhtme ndërkombëtare:

- ▶ **Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit²⁶¹** është instrumenti i vetëm ligjor universal për anti-korrupsionin. **Mbështetet nga Udhëzuesi Teknik i Konventës²⁶²**
- ▶ **Konventa Penale për Korrupsionin e Këshillit të Evropës (STE Nr. 173)²⁶³** synon të bashkërendojë kriminalizimin e praktikave korruptive dhe të përmirësojë bashkëpunimin ndërkombëtar në ndjekjen e veprave penale.
- ▶ **Konventa Civile për Korrupsionin e Këshillit të Evropës (STE Nr. 174)²⁶⁴** përcakton rregullat e përbashkëta ndërkombëtare për zgjidhje ligjore efektive për personat e dëmtuar nga korrupsioni.
- ▶ **Konventa e Bashkimit Evropian kundër Korrupsionit që Përfshin Zyrtarët²⁶⁵** synon luftën ndaj korrupsionit që përfshin zyrtarët e BE-së ose shtetet anëtare të BE-së.
- ▶ **Rekomandimi i OECD për Integritetin Publik²⁶⁶** zhvendos vëmendjen nga politikat e posaçme të integritetit tek një qasje e varur nga konteksti, sjellja dhe të bazuar në rrezik, me theks në kultivimin e një kulture integriteti në të gjithë shoqërinë.

Konteksti Kombëtar

Gjetjet e studimeve evidentojnë që manaxhimi dhe parandalimi i konfliktit të interesit në Shqipëri ka pasur mangësi për shkak të amendimeve të vazhdueshme të kuadrit rregullator dhe mungesës së zbatimit të ligjit. Rastet e raportuara të konfliktit të interesit fokusohen ekskluzivisht në konfliktet e interesit të natyrës ekonomike dhe financiare. Si rezultat i procesit të decentralizimit dhe interaktivitetit në rritje me publikun, është rritur ekspozimi ndaj rrezikut të konfliktit të interesit për qeveritë vendore. Rastet e konfliktit të interesit janë kryesisht të lidhura me lejet e ndërtimeve, prokurimin dhe përdorimin e hapësirave publike.²⁶⁷ Një nga përpjekjet për të adresuar këtë çështje është gjithashtu aprovimi i Strategjisë Ndërsektoriale kundër Korrupsionit 2015-2023²⁶⁸. Në 2014, amendimet e ligjeve lidhur me deklarimin e pasurisë dhe konfliktin e interesit u miratuan, duke rritur numrin dhe shpeshtësinë e kontrolleve nga Inspektorati i Lartë i Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesit (ILDKPKI).

Legjislacioni Kombëtar

Bazuar në nenin 3 të ligjit Nr. 9367 "Për Parandalimin e Konfliktit të Interesave në Ushtrimin e Funksioneve Publike", i amenduar,²⁶⁹ konflikti i interesit është një «situatë konflikti midis detyrës

publike dhe interesave privatë të një zyrtari, në të cilën ai ka interesa privatë, të drejtpërdrejtë ose të tërthortë, që ndikojnë, mund të ndikojnë ose duket sikur ndikojnë në kryerjen në mënyrë të padrejtë të përgjegjësiave dhe detyrave të tij publike».

Neni 29 i ligjit të mësipërm vendos kufizime për kryetarët e bashkive, dhe kryetarët e këshillave të qarkut, të cilët nuk mund të jenë drejtues të organizatave jofitimprurëse, të ushtrorëve veprimtari private, të jenë anëtarë në organet drejtuese të një shoqërie tregtare ose në një organizatë jofitimprurëse, të zotërojnë aksione ose kapital në një shoqëri tregtare. Autoriteti përgjegjës për zbatimin e këtij ligji është ILDKPKI. Në nenin 44, ky ligj paraqet një numër kundravajtjesh administrative të dënueshme me gjobë. Bazuar në llojin e konfliktit të interesit, gjoba varion nga 30 000 lekë në 500 000 lekë. Ligji përcakton edhe masat disiplinore në nenin 45.

Konflikti i Interesit përmendet gjithashtu në nenin 4 të ligjit Nr. 9131 "Për Rregullat e Etikës në Administratën Publike",²⁷⁰ nenin 46 të ligjit Nr. 152/2013 "Për Nëpunësin Civil",²⁷¹ dhe nenin 26 të ligjit Nr. 9643 datw 20.11.2006 "Për Prokurimin Publik",²⁷²

Legjislacioni dytësor përkatës dhe rregulloret e ILDKPKI janë pjesë të rëndësishme të legjislacionit që lidhet me Konfliktet e Interesit. Konflikti i Interesit nuk parashikohet si vepër penale në Kodin Penal të Shqipërisë, edhe pse përmendet në shumë ligje, siç është ligji Nr. 9367 "Për Parandalimin e Konfliktit të Interesit në Ushtrimin e Funksioneve Publike".

Shembull rasti ligjor

Inspektorati i Lartë i Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesave (ILDKPKI) ka nisur një hetim administrativ për një konflikt interesi të dyshuar kundër ish -kryebashkiakut të Mallakastrës.

Hetimi i ILDKPKI pasoi publikimet mediatike në lidhje me një tender të shpallur nga bashkia Mallakastër në vitin 2012 - i cili u fitua nga një kompani në pronësi të vëllait të ish -kryetarit të bashkisë²⁷³.

ILDKPKI nisi hetimin administrativ për verifikimin, trajtimin dhe zgjidhjen e rastit të dyshuar të konfliktit të interesit dhe, meqenëse kemi të bëjmë me një rast të dyshuar të konfliktit të interesit në fushën e prokurimit publik, e ka referuar rastin për ndjekje të mëtejshme nga strukturat e Agjencisë së Prokurimit Publik, si institucioni përgjegjës për zbatimin e ligjit për prokurimin publik.

Në një përgjigje me shkrim, ish -kryetari mohoi se gjendej në një situatë konflikti interesi në lidhje me këtë tender, duke argumentuar se procedura e prokurimit ishte e kontrolluar nga Kontrolli i Lartë i Shtetit²⁷⁴.

Asnjë informacion i mëtejshëm në lidhje me vazhdimin e hetimit nuk është shpallur nga ILDKPKI.

4.3. SHPËRDORIMI I DETYRËS

Shpërdorimi i detyrës është përvetësim i paligjshëm i parave, të mirave ose burimeve të tjera nga një zyrtar të cilit i janë besuar. Kjo rezulton në humbje të parave publike, çka redukton kapacitetin e institucioneve për të vepruar në interes të publikut, duke rezultuar në shërbime dhe rezultate jo cilësore për ta. Gjithashtu, kjo shkakton ulje të besimit publikut të qeveria.

Standardet Ndërkombëtare

Si një nga format e korrupsionit, shpërdorimi i detyrës mbulohet nga udhëzuesi dhe standartet ndërkombëtare të mëposhtme:

- ▶ **Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit**²⁷⁵ është instrumenti i vetëm ligjor i detyrueshëm anti-korrupsion.
- ▶ Mbështetet nga **Udhëzuesi Teknik i Konventës**²⁷⁶
- ▶ **Konventa Penale për Korrupsionin e Këshillit të Evropës (STE Nr. 173)**²⁷⁷ synon të bashkërendojë kriminalizimin e praktikave korruptive dhe të përmirësojë bashkëpunimin ndërkombëtar në ndjekjen e veprave penale.
- ▶ **Konventa Civile për Korrupsionin e Këshillit të Evropës (STE Nr. 174)**²⁷⁸ përcakton rregullat e përbashkëta ndërkombëtare për rregullime ligjore efektive për personat e dëmtuar nga korrupsioni.
- ▶ **Konventa e Bashkimit Evropian kundër Korrupsionit që Përfshin Zyrtarët**²⁷⁹ synon luftën ndaj korrupsionit që përfshin zyrtarët e BE-së ose shtetet anëtare të BE-së.

Konteksti Kombëtar

Vetëm 8.2% e nëpunësve civilë e perceptojnë shpërdorimin e detyrës si mbizotërues në kontekstin shqiptar. Sipas nëpunësve civilë, shpërdorimi i detyrës është një nga praktikatat korruptive më pak të dëshmuara.²⁸⁰ Megjithatë, pavarësisht perceptimit të dhënë nga zyrtarët publikë në studim, praktika tregon që ka shumë raste shpërdorimi detyre të raportuara nga Kontrolli i Lartë i Shtetit.²⁸¹ Për më tepër, ka disa raste të raportuara, të cilat janë ekzaminuar dhe ndjekur në mënyrë të suksesshme nga organet gjyqësore.

Legjislacioni Kombëtar

Siç përcaktohet në nenin 248 të Kodit Penal,²⁸² shpërdorimi i detyrës kuptohet si « kryerja ose moskryerja me dashje e veprimeve a e mosveprimeve në kundërshtim me ligjin, që përbën mospërbushje të rregullt të detyrës, nga personi që ushtron funksione publike, kur i kanë sjellë atij ose personave të tjerë përfitime materiale ose jomateriale të padrejta a kanë dëmtuar interesat e ligjshëm të shtetit, të shtetasve dhe të personave të tjerë juridikë, nëse nuk përbën vepër tjetër penale, dënohet me burgim deri në shtatë vjet».

Në vijim, bazuar në nenin 246, «përvetësimi i një titulli apo detyre shtetërore i shoqëruar me kryerjen e veprimeve që i takojnë mbajtësit të titullit apo të detyrës, përbën kundërvajtje penale dhe dënohet me gjobë ose me burgim deri në dy vjet. Kur vepra kryhet me qëllim fitimi apo ka prekur lirinë, dinjitetin apo të drejta të tjera themelore të shtetasit, dënohet me gjobë ose me burgim deri në pesë vjet».

Shpërdorimi i detyrës përmendet gjithashtu dhe në nenin 57 të ligjit Nr. 152/2013 "Për Nëpunësin Civil",²⁸³ dhe në nenin 13 të ligjit Nr. 9131 "Për Rregullat e Etikës në Administratën Publike".²⁸⁴

Shembull rasti ligjor

Prokuroria e Posaçme Kundër Korrupsionit dhe Krimin të Organizuar (SPAK) vendosi më 6 korrik 2021 masën "Arrest me burg" për kryebashkiakun e Lushnjës.²⁸⁵ Pas një hetimi një vjeçar nga SPAK, kryebashkiaku u arrestua si i dyshuar së bashku me 10 zyrtarë të tjerë të bashkisë së Lushnjës për kryerjen e veprës penale të "Përvetësimit". Ata dyshohen se janë përfshirë në afëra korruptive për tenderin prej 24 milionë lekësh që do të rehabilitonte kanalën e ujitjes në dy

fshatrat Bishqethëm dhe Bitaj.²⁸⁶ Ndërsa hetimi zbuloi sesi ishte shkelur barazia në tender nga Komisioni i Vlerësimit të Ofertave dhe Njësia e Prokurimit, SPAK pretendon se kryebashkiaku ka abuzuar me detyrën në raste të tjera, siç është keqmenaxhimi i karburantit në pronësi të bashkisë, i cili është përdorur për nevojat e fëmijëve të miqve të kryebashkiakut dhe disa zyrtarëve të tij.²⁸⁷

Kryeministri shkarkoi kryebashkiakun e Lushnjës me vendimin nr. 407 më 6 korrik 2021.²⁸⁸

Për sa i përket vijimit të procedimit penal, çështja është ende në hetim në Gjykatën Kundër Korrupsionit dhe Krimin të Organizuar.

4.4. MASHTRIMI

Mashtrimi është përdorim i gënjeshtres me qëllim përfitimin e një avantazhi të padrejtë ose të paligjshëm. Mashtrimi dëmton besimin e publikut ndaj qeverisë dhe redukton kapacitetin e qeverisë për të vepruar. Shpesh rezulton në humbje të parave publike, gjë që dëmton shërbimet publike dhe aftësinë e qeverive për të adresuar nevojat dhe aspiratat e publikut.

Standardet Ndërkombëtare

Si një nga format e korrupsionit, mashtrimi mbulohet nga udhëzuesit dhe standartet ndërkombëtare të mëposhtme:

- ▶ **Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit**²⁸⁹ është instrumenti i vetëm ligjor i detyrueshëm anti-korrupsion.
- ▶ **Mbështetet nga Udhëzuesi Teknik i Konventës**.²⁹⁰
- ▶ **Konventa Penale për Korrupsionin e Këshillit të Evropës (STE Nr. 173)**²⁹¹ synon të bashkërendojë kriminalizimin e praktikave korruptive dhe të përmirësojë bashkëpunimin ndërkombëtar në ndjekjen e veprave penale.
- ▶ **Konventa Civile për Korrupsionin e Këshillit të Evropës (STE Nr. 174)**²⁹² përcakton rregullat e përbashkëta ndërkombëtare për rregullime ligjore efektive për personat e dëmtuar nga korrupsioni.
- ▶ **Konventa e Bashkimit Evropian kundër Korrupsionit që Përfshin Zyrtarët**²⁹³ synon luftën ndaj korrupsionit që përfshin zyrtarët e BE-së ose shtetet anëtare të BE-së.

Konteksti Kombëtar

Bazuar në rezultatet e studimeve, 36.7% e nëpunësve civil e perceptojnë mashtrimin si disi dominues midis praktikave korruptive në shërbimin civil shqiptar. Përsa i përket gjinisë, meshkujt dominojnë midis dëshmitarëve të shpërdorimit të detyrës, mashtrimit dhe influencimit të vendimeve të padrejta.²⁹⁴ Masat për të eliminuar mashtrimin përfshihen dhe në Kodin e Ri të Doganave,²⁹⁵ i cili përsa i përket shkeljeve doganore dhe dënimeve është bazuar në propozimin e Komisionit Evropian dhe në praktikat më të mira të shteteve anëtare të BE-së. Sistemi i ri i elektronik i administratës tatimore mundëson thjeshtëzimin e proceseve dhe redukton mundësitë për mashtrim dhe korrupsion.²⁹⁶ Përsa i përket ligjit Nr. 112/2015 "Për Inspektimin Financiar Publik",²⁹⁷ Shërbimi i koordinimit të antimashtrimit (AFCOS) është caktuar në Shqipëri për të lehtësuar bashkëpunimin me organet përkatëse të Bashkimit Evropian.

Legjislacioni Kombëtar

Bazuar në nenin 143 të Kodit Penal,²⁹⁸ mashtrimi përkufizohet si «Përvetësimi i pasurisë nëpërmjet gënjeshtërs ose shpërdorimit të besimit, përbën veprën penale të mashtrimit dhe dënohet me burgim deri në pesë vjet. Kjo veprë, kur kryhet në bashkëpunim me disa persona, ose më shumë se një herë, dënohet me burgim nga dy deri në gjashtë vjet dhe, kur vepra sjell pasoja të rënda dënohet me burgim nga pesë deri në dhjetë vjet».

Shembull rasti ligjor

Në vitin 2016, Prokuroria e Krujës njoftoi se ish kryetari i bashkisë Krujë dhe katër ish zyrtarë publik të bashkisë Krujë u akuzuan për vjedhje duke shpërdoruar detyrën. Këta persona u akuzuan për abuzim me fondet e emergjencës prej 20.5 milion lekë, të alokuara nga ministria e Brendshme për Sistemimin e përroit, me qëllim evitimin e përmbytjeve. Si rezultat i investigimeve, prokuroria informoi se vlera reale e projektit ishte shumë e ulët, duke konkluduar që ish kryetari i bashkisë dhe kompania private e cila fitoi procesin e prokurimit, kanë vjedhur 8 milionë lekë.²⁹⁹

Gjykata e Rrethit Gjyqësor Krujë e dënoi ish-kryebashkiakun me dy vjet burg dhe më pas ai u lirua me kusht për një periudhë prej tre vjetësh. Për më tepër, gjykata vendosi t'i heqë të drejtën për të ushtruar funksione publike për një periudhë prej tre vjetësh. Çështja aktualisht është në hetim në Gjykatën e Lartë.

4.5. NEPOTIZMI

Nepotizmi është shfrytëzimi i një pozicioni zyrtar për të përfituar padrejtësisht nga një anëtar i familjes ose nga një mik (p.sh. nëpërmjet ofrimit të një vendi pune ose favorizimi). Nepotizmi, dhe forma të tjera të favorizimeve, rezultojnë në pamundësi të institucioneve qendrore dhe vendore për të rekrutuar nëpunësit më të aftë. Kjo nga ana tjetër krijon një mjedis të favorshëm për korrupsionin dhe redukton efikasitetin dhe efektivitetin e administratës.

Standardet Ndërkombëtare

Si një nga format e korrupsionit, nepotizmi mbulohet nga udhëzuesit dhe standartet ndërkombëtare të mëposhtme:

- ▶ **Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit**³⁰⁰ është instrumenti i vetëm ligjor i detyrueshëm anti-korrupsion.
- ▶ Mbështetet nga **Udhëzuesi Teknik i Konventës**.³⁰¹
- ▶ **Konventa Penale për Korrupsionin e Këshillit të Evropës (STE Nr. 173)**³⁰² synon të bashkërendojë kriminalizimin e praktikave korruptive dhe të përmirësojë bashkëpunimin ndërkombëtar në ndjekjen e veprave penale.
- ▶ **Konventa Civile për Korrupsionin e Këshillit të Evropës (STE Nr. 174)**³⁰³ përcakton rregullat e përbashkëta ndërkombëtare për rregullime ligjore efektive për personat e dëmtuar nga korrupsioni.
- ▶ **Konventa e Bashkimit Evropian kundër Korrupsionit që Përfshin Zyrtarët**³⁰⁴ synon luftën ndaj korrupsionit që përfshin zyrtarët e BE-së ose shtetet anëtare të BE-së.

- **Raporti i Komitetit të Qeverisjes së Kongresit të Këshillit të Evropës mbi Luftën e nepotizmit brenda autoriteteve vendore dhe rajonale**³⁰⁵ përcakton standartet për praktikën e mira dhe prezanton strategjitë për shmangjen e korrupsionit në procedurat e rekrutimit të qeverive vendore dhe rajonale Evropiane.

Konteksti Kombëtar

Të dhënat tregojnë që procedurat e rekrutimit në sektorin publik shqiptar kanë një mungesë të theksuar transparence. Më shumë se 36% e aplikantëve që nuk kanë fituar një vend pune mendojnë se dikush tjetër është punësuar për shkak të nepotizmit, ndërsa 25% besojnë se dikush tjetër është punësuar duke dhënë rryshfet.³⁰⁶ Nepotizmi mbizotëron ndër praktikave korruptive më të shpeshta në vendin e punës, që mund të ndodhë sepse në Shqipëri lidhjet shoqërore janë shumë të forta.³⁰⁷ Për shkak të kësaj, shumë praktika nepotike në Shqipëri bazohen në marrëdhëniet personale dhe në lidhjet e ndërveprimeve shoqërore.

Legjislacioni Kombëtar

Në Shqipëri, nuk ka një ligj specifik mbi nepotizmin. Sidoqoftë, në nenin 5 ("Interesat Privatë") të ligjit Nr. 9367 "Për Parandalimin e Konfliktit të Interesave në Ushtrimin e Funksioneve Publike" përmendet që interesat private të një zyrtari janë ato interesa që përputhen, përmbajnë, bazohen ose burojnë nga marrëdhënie familjare ose të bashkëjetesës, njohjeje, miqësore, dhe çdo marrëdhënie juridiko-civile, midis të tjerash.³⁰⁸

Në 27 janar 2006, u miratuan dy vendime të Këshillit të Ministrave: vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 43 "Për shmangjen e nepotizmit dhe ndikimin e pushtetit në rekrutimin dhe karrierën e personelit të administratës publike" dhe vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 44 "Për shmangjen e nepotizmit në administratën publike"³⁰⁹ i cili thotë:

"Punonjësit që lidhen me njëri-tjetrin nga marrëdhëniet familjare, farefisni ose martesë nuk lejohen të ushtrojnë detyra në të njëjtin institucion publik. Shkaku i përfundimit të punës është ekzistenca e ndonjë prej lidhjeve të mëposhtme:

- a) lidhjet familjare: bashkëshortë/bashkëjetues, i biri, e bija dhe fëmijët e tyre.*
- b) marrëdhëniet farefisnore: prindërit, vëllezërit e motrat dhe fëmijët e tyre, hallat/tezet ose xhaxhallarët/dajat.*
- c) marrëdhënia familjare: prindi, fëmija, vëllai/motra e bashkëshortit/es, si dhe bashkëshorti/ja / bashkëjetuesi/ja i/e fëmijëve".*

Megjithatë, Gjykata Kushtetuese i shfuqizoi vendimet e mësipërme si të papajtueshme me Kushtetutën.³¹⁰

Gjykata Kushtetuese çmoi se vendimet e lartpërmendura vendosën një kufizim në të drejtën e punës për qytetarët. E drejta për punë është e garantuar sipas nenit 49 të Kushtetutës.

"Secili ka të drejtë të fitojë mjetet e jetesës së tij me punë të ligjshme, që e ka zgjedhur ose pranuar vetë. Ai është i lirë të zgjedhë profesionin, vendin e punës, si dhe sistemin e kualifikimit të vet profesional."

Gjithashtu, neni 17 i Kushtetutës garanton që:

- 1. Kufizime të të drejtave dhe lirive të parashikuara në këtë Kushtetutë mund të vendosen vetëm me rregullore për një interes publik ose për mbrojtjen e të drejtave të të tjerëve. Kufizimi duhet të jetë në përpjesëtim me gjendjen që e ka diktuar atë.*
- 2. Këto kufizime nuk mund të cenojnë thelbin e lirive dhe të të drejtave dhe në asnjë rast nuk mund të tejkalojnë kufizimet e parashikuara në Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut.*

Gjykata Kushtetuese çmoi se kjo dispozitë, në mënyrën se si është formuluar, nuk i ka lënë mundësi delegimi ndonjë organi tjetër, përveç Kuvendit, si organ përfaqësues. Shprehja “vetëm me rregullore” do të thotë që nëse është e nevojshme të kufizohet një e drejtë e parashikuar në Kushtetutë, atëherë ky vlerësim është në diskrecionin e ligjvënësit dhe jo të organeve të tjera, përfshirë Këshillin e Ministrave.

Antikushtetueshmëria e vendimeve nuk qëndron vetëm në faktin se vendimet e Këshillit të Ministrave ndikojnë në marrëdhëniet e krijuara më parë, por edhe për shkak të shkeljes së parimit të proporcionalitetit, pasi punonjësit të prekur nga këto vendime nuk ju është siguruar një punë tjetër.

Në lidhje me rregulloret e miratuara nga vendimet e Këshillit të Ministrave në lidhje me efektet prapavepruese, duhet theksuar se edhe nëse këto kufizime janë miratuar me ligj, sipas kritereve të nenit 17/1 të Kushtetutës, duhen të zbatohen parimet e përmendura më lart.

Për këto arsye, këto vendime janë të pavlefshme pasi janë në mospërputhje me Kushtetutën.

Me pavlefshmërinë e vendimeve të Këshillit të Ministrave, legjislacioni mbi nepotizmin mbetet i dobët, pasi e vetmja dispozitë ligjore në lidhje me nepotizmin është neni 5 (“Interesat Private”) të Ligjit Nr. 9367 “Për Parandalimin e Konfliktit të Interesave në Ushtrimin e Funkcioneve Publike”, i amenduar. Në Shqipëri, nepotizmi nuk parashikohet si vepër penale por çmohet si kundërvajtje administrative dhe dënohet me gjobë që varion nga 50.000 lekë në 300.000 lekë.³¹¹

Shembull rasti ligjor

Për momentin nuk ka shembuj të praktikës gjyqësore përkatëse.

4.6. SHPËRDORIMI I BURIMEVE SHTETËRORE GJATË FUSHATAVE ZGJEDHORE

Përdorimi i burimeve shtetërore³¹² gjatë fushatave zgjedhore ka të bëjë me sjellje abuzive ose të paligjshme nga ana e politikanëve dhe nëpunësve civilë, të cilët përdorin burimet njerëzore, financiare, materiale, në natyrë, dhe burime të tjera jo materiale për të influencuar rezultatet e zgjedhjeve, duke penguar në këtë mënyrë drejtësinë e vetë procesit zgjedhor.

Standardet Ndërkombëtare

Shqipëria ka ratifikuar marrëveshjet e mëposhtme duke u zotuar të respektojë këto marrëveshje dhe instrumentat ligjorë:

- ▶ **Pakti Ndërkombëtar i Kombeve të Bashkuara për të Drejtat Civile dhe Politike**³¹³ (Neni 19, 21, 22 dhe 25), i shpjeguar më tej në paragrafin 25 të Komentit të Përgjithshëm të Komitetit të të Drejtave të Njeriut Nr. 25.³¹⁴
- ▶ **Konventa Evropiane e Këshillit të Evropës mbi të Drejtat e Njeriut (STE Nr. 5)**, në veçanti Neni 10 dhe 11, dhe Neni 3 në **Protokollin Nr. 1** të Konventës (STE Nr. 9).³¹⁵
- ▶ **Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit**,³¹⁶ në veçanti Neni 7, 17 dhe 19.
- ▶ **Konventa e Këshillit të Evropës për të Drejtën Penale mbi Korrupsionin (STE Nr. 173)**.³¹⁷
- ▶ **Konventa e Këshillit të Evropës për të Drejtën Civile mbi Korrupsionin (STE Nr. 174)**.³¹⁸

Shpërdorimi i burimeve shtetërore gjatë fushatave zgjedhore trajtohet nga standartet dhe udhëzimet e mëposhtme ndërkombëtare:

- ▶ **Raporti i Komisionit të Venecias të Këshillit të Evropës mbi Shpërdorimin e Burimeve Shtetërore gjatë proceseve zgjedhore**³¹⁹ specifikon një sërë masash dhe ligjesh për tu adaptuar.
- ▶ **Rezoluta e Kongresit në Këshillin e Evropës mbi Parandalimin e korrupsionit dhe promovimin e etikës publike në nivele vendore dhe rajonale dhe Memorandumi shpjegues.**³²⁰
- ▶ **Rezoluta e Kongresit në Këshillin e Evropës mbi Shpërdorimin e Burimeve Shtetërore gjatë proceseve zgjedhore: roli i përfaqësuesve të zgjedhur vendor dhe rajonal dhe zyrtarëve publik dhe Memorandumi shpjegues.**³²¹
- ▶ **Lista verifikuese e Kongresit të Këshillit të Evropës** për pajtueshmëri me standartet ndërkombëtare dhe praktikat e mira që parandalojnë shpërdorimin e burimeve shtetërore gjatë proceseve zgjedhore në nivel vendor dhe rajonal.³²²
- ▶ **Broshura e Kongresit të Këshillit të Evropës mbi Burimet Shtetërore dhe Zgjedhje të Drejta** paraqet shembuj praktikë dhe udhëzime.³²³

Konteksti Kombëtar

Shpërdorimi apo abuzimi me burimet shtetërore (ndonjëherë të referuara si “burime publike”) gjatë fushatave zgjedhore parlamentare³²⁴ dhe vendore³²⁵ në Shqipëri ka qenë një ndër shqetësimet më të përsëritura gjatë dy dekadave të fundit, siç raportohet nga vëzhguesit ndërkombëtarë të zgjedhjeve. Në kontekstin e zgjedhjeve parlamentare të vitit 2017, Kuvendi mblodhi një seancë të jashtëzakonshme më 22 maj 2017 për të ndërmarrë aksione reale lidhur me procesin zgjedhor.³²⁶ Midis masave të tjera, një marrëveshje politike midis dy partive kryesore çoi në krijimin e një strukture ndër- ministore në formën e një Task Force për të parandaluar abuzimin nga zyrtarët publikë në procesin zgjedhor.³²⁷ Gjithashtu, për të parandaluar rreziqet e shpërdorimit të burimeve shtetërore, u përcaktuan dënime të ashpra për nëpunësit publikë që mund të përfshiheshin në fushatë.³²⁸

Edhe pse hapa të rëndësishëm janë bërë në nivel kombëtar, vendor dhe rajonal, zgjedhjet kanë karakteristika dalluese, që i bëjnë ato veçanërisht vunerabël ndaj shpërdorimit të burimeve shtetërore. Kështu, aksione specifike duhet të ndërmerren për zgjedhjet vendore dhe parlamentare.

Në nivel vendor dhe rajonal, përfaqësuesit e zgjedhur zakonisht kanë lidhje personale me komunitetin në të cilin zhvillohen zgjedhjet. Po ashtu, lidhja e tyre me nëpunësit dhe zyrtarët publik që punojnë në bashki shpesh janë veçanërisht të ngushta.

Për më tepër, përfaqësuesit e zgjedhur dhe/ose nëpunësit vendorë shpesh kanë funksione të veçanta të cilat janë të lidhura me fushatat zgjedhore, si përcaktimi i vendeve ku do të zhvillohet fushata. Nëpunësit bashkiakë mund të kenë gjithashtu detyra lidhur me përgatitjen e zgjedhjeve, për shembull, si anëtarë të komisioneve në qendrat e votimit. Të tilla funksione mund tu japin atyre mundësi të caktuara ndërhyrjeje në favor të palës/ partive në pushtet, që mund të cilat rezultojë veçanërisht problematike në zgjedhjet vendore dhe rajonale.³²⁹

Legjislacioni Kombëtar

Në 22 Maj 2017, në kontekstin e sipërpërmendur të reformave, Kuvendi i Shqipërisë miratoi amendimet në kuadrin ligjor për zgjedhjet. Këto amendime u miratuan në Ligjin Nr. 8580 “Për

Partitë Politike”,³³⁰ Ligji Nr. 97/2013 “Për Median AudioVizive”,³³¹ dhe Kodi Penal.³³² Amendimet paraqitën kërkesa të reja për fushatën, financimin e fushatës, dhe reklamimin në media, si dhe përcaktuan vepra të reja penale lidhur me zgjedhjet e shtuan sanksionet për ato ekzistuese.

Megjithatë, këtij procesi reformues i mungonte transparenca dhe konsultimi me grupet e interesit, dhe vonesat në kohë krijuan vështirësi të mëdha në zbatimin e aspekteve kyçe të administrimit të zgjedhjeve.³³³

Amendimet në Ligjin Nr. 8580 “Për Partitë Politike” synuan kufizimet e shpenzimeve për fushatat.³³⁴ Ato kufizuan përdorimin e materialeve promocionale zgjedhore në qytete dhe ndaluan reklamimin politik të paguar në media, kanalet televizive dhe radio.³³⁵ Për më tepër, Neni 88 i Kodit Zgjedhor në Shqipëri³³⁶ ndaloi përdorimin e burimeve publike për mbështetjen e subjekteve zgjedhore.

Në linjë me amendimet e Ligjit Nr. 8580 “Për Partitë Politike”, rishikimi i Ligjit Nr. 97/2013 “Për Mediat Audiovizive” përcaktoi ndalimin e reklamave politike të paguara në media gjatë periudhës zgjedhore. Sidoqoftë, kuadri ligjor ende nuk e rregullon reklamimin politik, të paguar apo jo, të fshehur ose të drejtpërdrejtë, përtej periudhës zgjedhore, si dhe në mediat e shkruara dhe online gjatë ose përtej fushatës zgjedhore.³³⁷

Përsa i përket Kodit Penal, Neni 325-332 (Kapitulli X) parashikon 15 vepra penale të cilat kërcënojnë lirinë dhe integritetin e zgjedhjeve të lira.³³⁸ Veprat e reja penale të paraqitura në 2017 përfshijnë abuzimin me funksionet publike për veprimtari zgjedhore, përdorimin e dokumenteve identifikues të personave të tjerë, dhe vepra të tjera të detajuara mbi shit-blerjen e votës. Neni 328/a (Përdorimi i funksioneve publike për veprimtari politike ose zgjedhore) ka rëndësi të veçantë:

«Përdorimi i të mirave publike, funksionit apo veprimtarisë publike ose i burimeve njerëzore apo financiare nga një punonjës, i cili kryen një detyrë shtetërore, për të favorizuar një parti politike ose një kandidat në zgjedhje [...] përbën një vepër penale dhe dënohet me burgim nga një vit deri në tre vjet».

Shembull rasti ligjor

Gjatë periudhës parazgjedhore të zgjedhjeve parlamentare të vitit 2017 (janar-shkurt 2017), ka pasur disa vendime të këshillave bashkiakë të cilat kanë ngritur dyshime për shpërdorim të burimeve shtetërore, për shkak të një rritje të menjëhershme të numrit të personave që përfitojnë ndihmë sociale, e cila është e destinuar për familjet me të ardhura shumë të ulëta, në veçanti për personat me aftësi të kufizuara.³³⁹

Komisioni Qendror i Zgjedhjeve (KQZ) prezantoi aplikacionin për telefon celular ‘Voto 2017’ si një instrument për raportimin e rasteve korruptive. Në total, janë raportuar 22 raste abuzive përmes këtij aplikacioni që kanë ndikuar në integritetin dhe lirinë e votimit, nga të cilat 19 janë raportuar ditën e zgjedhjeve parlamentare (25 qershor 2017).

Përveç kësaj, në linjën telefonike të krijuar nga KQZ, raportet zyrtare konfirmuan se në periudhën prej 25 deri më 28 qershor janë raportuar gjithsej 240 raste. Asnjë nga këto raste të raportuara nuk u dërgua në prokurori dhe KQZ-ja sqaroi se rastet e raportuara ishin jo të plota.³⁴⁰ Për më tepër, shumica e ministrive ofruan mundësi alternative mekanizmash raportimi, siç janë linjat telefonike dhe zyrtarë publik të caktuar për qëllimin specifik të marrjes së rasteve të raportuara të korrupsionit gjatë fushatës zgjedhore dhe votimit. Në përgjithësi, numri i rasteve të raportuara ishte i ulët, me përjashtim të Ministrisë së Brendshme, me 484 raste të

raportuara për vepra penale lidhur me proceset zgjedhore.³⁴¹ Bazuar në komunikimet zyrtare me prokuroritë e rretheve gjyqësore, ka pasur një numër të ulët materialesh procedurale të paraqitura për veprat penale që kërcënuan lirinë dhe integritetin e zgjedhjeve, dhe nuk ka informacion për fazën e hetimeve apo masat e marra.³⁴²

Përsa i përket masave administrative për pjesëmarrjen në fushata zgjedhore të punonjësve të njësive të qeverisjes vendore në veprimtarinë zgjedhore, vetëm 45 bashki iu përgjigjën Task Forcës së krijuar për zgjedhjet e vitit 2017.³⁴³ Sipas raportit përmbledhës të përgatitur nga Task Forca, bashkia e Skraparit shkarkoi dy punonjës dhe pezulloi një për pjesëmarrje në veprimtari zgjedhore gjatë orarit të punës.³⁴⁴ Bashkitë e tjera nuk specifikuan arsyet për shkarkim. Zyra e Zëvendëskryeministrit raportoi 10 raste në prokurori, të cilat kryesisht ishin vepra penale kundër zgjedhjeve të lira. Vetëm disa nga këto raste kishin lidhje me zyrtarët vendor, siç është rasti i kryetarit të bashkisë së Vlorës, i cili u raportua për 'pengim të subjekteve zgjedhore'.³⁴⁵ Ende nuk ka informacion për hetime të mëtejshme apo masa të ndërmarra nga autoritetet përgjegjëse.

Gjatë Zgjedhjeve Parlamentare në Prill 2021, pavarësisht një kuadri të fortë ligjor për të ndaluar keqpërdorimin e burimeve administrative dhe minimizuar avantazhin e detyrës, ministrat vazhduan fushatën gjatë angazhimeve zyrtare.

4.7. ZHVATJA

Zhvatja është përdorimi i detyrimit për të marrë para, mallra, shërbime ose ndonjë avantazh tjetër nga një individ ose institucion. Përtej dëmit që i bën viktimës, zhvatja zvogëlon besimin e publikut në qeveri dhe mund të dekurajojë rritjen e biznesit dhe investimet në zonë

Standardet Ndërkombëtare

Si një prej formave të korrupsionit, zhvatja mbulohet nga udhëzuesit dhe standartet ndërkombëtare të mëposhtme:

- ▶ **Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit**³⁴⁶ është i vetmi instrument ligjor detyrues universal kundër korrupsionit.
- ▶ Mbështetet nga **Udhëzuesi Teknik i Konventës**.³⁴⁷
- ▶ **Konventa e Këshillit të Evropës mbi të Drejtën Penale kundër Korrupsionit** (ETS No. 173)³⁴⁸ synon të koordinojë kriminalizimin e praktikave korruptive dhe të përmirësojë bashkëpunimin ndërkombëtar në ndjekjen penale të veprave penale.
- ▶ **Konventa e së Drejtës Civile e Këshillit të Evropës mbi Korrupsionin** (ETS No. 174)³⁴⁹ përcakton rregullat e përbashkëta ndërkombëtare për mjetet juridike efektive për personat e prekur nga korrupsioni.
- ▶ **Konventa e Bashkimit Evropian kundër Korrupsionit që Përfshin Zyrtarët**³⁵⁰ synon luftën ndaj korrupsionit që përfshin zyrtarët e BE-së ose shtetet anëtare të BE-së.

Konteksti Kombëtar

Zhvatja ka qenë një veprimtari kriminale problematike në Shqipëri dhe, edhe pse jo në numër shumë të lartë, është një formë kriminale që ka marrë tipare të organizuara. Në çështjet e gjykuara

nga Gjykata e Shkallës së Parë për Krimet e Rënda gjatë periudhës 2008-2012, rreth 18% e vendimeve kishin të bënin me zhatje.³⁵¹

Edhe pse përhapja e zhatjes për bizneset në Shqipëri arrin vetëm 0.5%, të dhënat nga raporti i Zyrës së Kombeve të Bashkuara për Drogat dhe Krimin mbi Biznesin, Korrupsionin dhe Krimin në Shqipëri tregojnë se zhatja është një arsye për shqetësim. Zhatja është një krim shumë i rëndë në të cilin aktorët e krimit përpiqen të marrin para ose përfitime të tjera nga një shoqëri duke kërcënuar ose frikësuar menaxherët ose punonjësit. Në disa raste, zhatja paraqitet edhe si ofertë “mbrojtëse” nga dëmtimet e pronës ose personave. Ndonjëherë zhatja mund të bashkohet me grupet e krimit të organizuar, të cilët kanë fuqinë dhe mjetet për të bërë një kërcënim të besueshëm ndaj një biznesi me pasoja potencialisht të rënda nëse kërkesat e tyre nuk plotësohen.³⁵²

Në Raportin Studimor për Përkatësinë Gjimore dhe Korrupsionin në Shërbimin Civil Shqiptar,³⁵³ mes praktikave korruptive që renditen më së shumti nën përgjigjen “jo të ndaluara” duket se është edhe zhatja. Gratë më shpesh sesa burrat e përjetojnë zhatjen (duke përfshirë zhatjen seksuale) si jo të ndaluar (22.9% e grave në krahasim me 16.7% të burrave) ose pak të ndaluar (33.3% e grave në krahasim me 31.3% të burrave). Po kështu, më shumë burrat sesa gratë besojnë se zhatja është shumë e përhapur në Shërbimin Civil Shqiptar (6.3% burra kundrejt 4.2% gra).³⁵⁴

Raporti i vitit 2020 mbi Krimin dhe Sigurinë në Shqipëri i botuar nga OSAC (Këshilli Këshillimor i Sigurisë Kombëtare) shprehet se qeveria Shqiptare po bën një përpjekje të përbashkët për të përmirësuar aftësitë e zbatimit të ligjit të vendit dhe uljen e korrupsionit. Krimi i organizuar ka një ndikim të theksuar në Shqipëri, me një rrjet të organizatave kriminale të përfshira në trafikimin e drogës, zhatje, ryshfet etj.³⁵⁵

Legjislacioni Kombëtar

Bazuar në nenin 109/b të Kodit Penal,³⁵⁶ “Shtrëngimi me anë të kanosjes ose dhunës për dhënien e pasurisë (zhatje)”, përkufizohet si “Shtrëngimi me anë të kanosjes ose dhunës për të kryer ose mos kryer një veprim të caktuar, për të fituar padrejtësisht pasuri ose çdo lloj përfitimi tjetër, për vete ose për të tretë, dënohet me burgim nga dy deri në tetë vjet.

Po kjo veprë, kur kryhet duke përdorur a kërcënuar me përdorimin e armës, torturës, akteve çnjerëzore e poshtëruese që kanë shkaktuar dëmtime të shëndetit, dënohet me burgim nga shtatë deri në pesëmbëdhjetë vjet. Kur vepra ka sjellë si pasojë vdekjen, dënohet me burgim të përjetshëm».

Shembull rasti ligjor

Në Tetor 2019, Policia e Shtetit njoftoi publikun për operacionin “Përsëritësit” të ekzekutuar nga Sektori i Krimeve të Rënda ndaj Jetës dhe Pronës në Drejtorinë Vendore Policore Tiranë, nën drejtimin e Prokurorisë pranë Gjykatës së Shkallës së Parë për Krime të Rënda. Dy persona u arrestuan dhe një tjetër u shpall në kërkim. Ata dyshoheshin se ishin autorë të disa rasteve të zhatjes (shtrëngimi me anë të kanosjes ose dhunës për dhënien e pasurisë).³⁵⁷

Materialet hetimore i kaluan Prokurorisë pranë Gjykatës së Shkallës së Parë për Krime të Rënda për të vazhduar procedurën e ndjekjes penale.³⁵⁸

Asnjë informacion i mëtejshëm nuk është bërë publik në lidhje me këtë rast nga instancat kombëtare ose media.

4.8. KLIENTELIZMI

Klientelizmi është premtimi dhe pranimi i një përfitimi personal (p.sh. dhuratë, hua, shpërblim, favor, punë, etj.) Në këmbim të mbështetjes politike. Shpesh bazohet në një marrëdhënie të pabarabartë midis (p.sh. udhëheqës politik) dhe klientit (p.sh. votuesit). Klientelizmi rezulton në vendime që pasqyrojnë interesat e veçanta të disa njerëzve, në vend të interesit më të gjerë publik, duke çuar në rezultate të padrejta.

Standardet Ndërkombëtare

Si një prej formave të korrupsionit, zhvatja mbulohet nga udhëzuesit dhe standartet ndërkombëtare të mëposhtme:

- ▶ **Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit**³⁵⁹ është l vetmi instrument ligjor detyrues universal kundër korrupsionit.
- ▶ Mbështetet nga **Udhëzuesi Teknik i Konventës**.³⁶⁰
- ▶ **Konventa e Këshillit të Evropës mbi të Drejtën Penale kundër Korrupsionit** (ETS No. 173)³⁶¹ synon të koordinojë kriminalizimin e praktikave korruptive dhe të përmirësojë bashkëpunimin ndërkombëtar në ndjekjen penale të veprave penale.
- ▶ **Konventa e së Drejtës Civile e Këshillit të Evropës mbi Korrupsionin** (ETS No. 174)³⁶² përcakton rregullat e përbashkëta ndërkombëtare për mjetet juridike efektive për personat e prekur nga korrupsioni.
- ▶ **Konventa e Bashkimit Evropian kundër Korrupsionit që Përfshin Zyrtarët**³⁶³ synon luftën ndaj korrupsionit që përfshin zyrtarët e BEsë ose shtetet anëtare të BEsë.

Konteksti Kombëtar

Shqetësimet mbi llogaridhënien, transparencën dhe kapacitetin e organeve qeverisëse vendore për të ofruar shërbime cilësore vazhdojnë të jenë një çështje urgjente në Shqipëri.³⁶⁴ Klientelizmi është një fenomen i përhapur në të gjithë Ballkanin Perëndimor, por ai shfaqet në forma dhe mënyra të ndryshme, të cilat janë të vështira për t'u identifikuar dhe verifikuar shkencërisht.³⁶⁵

Përveç punësimit, përfshirja e familjeve brenda skemës së ndihmës sociale në muajt para zgjedhjeve është një formë e klientelizmit, veçanërisht e rëndësishme për familjet me të ardhura të ulëta. Rastet e vendimmarrjes nga institucionet vendore të cilat kanë rritur numrin e personave që marrin ndihmë sociale gjatë periudhës parazgjedhore në vitin 2017 tregojnë qëndrueshmërinë e kësaj forme të klientelizmit politik.³⁶⁶

Legjislacioni shqiptar për partitë është kufizues për partitë rajonale, lokale dhe fetare dhe ndalon partitë etnike. Megjithatë, nëse fenomeni i lobimit vazhdon të zhvillohet siç pritet, legjislacioni përkatës dhe profili i palëve aktuale do të duhet të rishikohen. Për aq kohë sa shteti vazhdon të jetë punëdhënësi më i madh, metodat klienteliste do të vazhdojnë të dëmtojnë cilësinë e administratës dhe sektorët e tjerë publik. Njëkohësisht, efekti negativ është dyfishuar: ata që përfitojnë identifikohen me partinë në pushtet, ata që humbasin identifikohen me alternativën konkurruese të partisë aktuale në qeveri dhe pritët të përsëritet në rast të fitores së ekipit të tyre, i njëjti proces përzgjedhës dhe klientelist.³⁶⁷

Legjislacioni Kombëtar

Sipas nenit 328 të Kodit Penal “Korrupsioni Aktiv në Zgjedhje” parashikon se “ofrimi ose dhënia e parave, të mirave materiale, bërja e premtimeve për vende pune ose për favorizime të tjera në cilëndo formë, ndaj votuesit ose personave të tjerë të lidhur, me qëllim që të marrë firmën për paraqitjen e kandidatit, për të votuar në një mënyrë të caktuar, për të marrë pjesë ose jo në votime, ose për tu angazhuar në aktivitete jo ligjore në mbështetje të një kandidati ose partie politike, përbën vepër penale dhe dënohet me burgim nga një deri në pesë vjet.”

Shembull rasti ligjor

Një marrëdhënie klienteliste dhe e korruptuar është krijuar midis partive politike dhe një numri qytetarësh në Shqipëri: “ti më jep një punë-unë të jap votën time”.³⁶⁸

Gjatë periudhës parazgjedhore të Zgjedhjeve Parlamentare 2017, policia në Korçë arrestoi një burrë i cili, sipas raportit të tyre, i premtoi punësim një individi të ri në këmbim të votës së tij për Lëvizjen Socialiste për Integrim (“LSI”) Policia gjeti në automjetin e tij listat e votuesve, kontaktet, numrat e telefonit dhe 20 000 lekë të cilat, sipas zyrës së drejtorit, do të ishin përdorur për të blerë vota për LSI. Regjistrimet e telefonatave të individit të arrestuar u siguruan nga policia dhe u paraqitën në prokurori si provë dhe dëshmi e blerjes së votës.³⁶⁹

Më 28 qershor 2017, Gjykata e Rrethit Korçë vendosi masën e sigurisë “arrest me burg” për këtë individ. Një muaj më vonë, më 24 korrik 2017, Gjykata e Apelit Korçë vendosi të lironte personin e dyshuar me argumentin se nuk kishte rrezik për tu larguar dhe se ai nuk mund të shkatërronte provat e hetimit.

Prokuroria e dërgoi çështjen në gjykatë, por pas disa seancave gjyqësore, prokurori i çështjes vendosi tërheqjen e çështjes penale.³⁷⁰

4.9. PATRONAZHI

Patronazhi është përdorimi i një pozicioni zyrtar për të emëruar një person në një pozicion publike bazuar në favorizim, shpesh në këmbim të mbështetjes politike. Mund të lidhet ngushtë me konceptet e klientelizmit dhe nepotizmit. Patronazhi rezulton në marrjen e vendimeve jo në bazë të asaj që është në interesin e shoqërisë në përgjithësi, por atë që është në interesat vetjak të vendimmarrësve dhe bashkëpunëtorëve të tyre. Ai shkel kufijtë e ndikimit të ligjshëm politik dhe parimet e meritës, dhe çon në shpërdorimin e parave publike.

Standardet Ndërkombëtare

Si një prej formave të korrupsionit, zhvatja mbulohet nga udhëzuesit dhe standartet ndërkombëtare të mëposhtme:

- ▶ **Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit**³⁷¹ është i vetmi instrument ligjor detyrues universal kundër korrupsionit.
- ▶ Mbështetet nga **Udhëzuesi Teknik i Konventës**.³⁷²

- ▶ **Konventa e Këshillit të Evropës mbi të Drejtën Penale kundër Korrupsionit** (ETS No. 173)³⁷³ synon të koordinojë kriminalizimin e praktikave korruptive dhe të përmirësojë bashkëpunimin ndërkombëtar në ndjekjen penale të veprave penale.
- ▶ **Konventa e së Drejtës Civile e Këshillit të Evropës mbi Korrupsionin** (ETS No. 174)³⁷⁴ përcakton rregullat e përbashkëta ndërkombëtare për mjetet juridike efektive për personat e prekur nga korrupsioni.
- ▶ **Konventa e Bashkimit Evropian kundër Korrupsionit që Përfshin Zyrtarët**³⁷⁵ synon luftën ndaj korrupsionit që përfshin zyrtarët e BEsë ose shtetet anëtare të BEsë.
- ▶ **Konventa e Bashkimit Evropian kundër Korrupsionit që Përfshin Zyrtarët**³⁷⁶ synon luftën ndaj korrupsionit që përfshin zyrtarët e BEsë ose shtetet anëtare të BEsë.

Meqenëse keqpërdorimi i burimeve administrative gjatë proceseve zgjedhore është mënyra më e përhapur për të përdorur patronazhin si një formë korrupsioni, Standardet ndërkombëtare të mëposhtme janë të rëndësishme:

- ▶ **Rezoluta e Kongresit të Këshillit të Evropës mbi Përdorimin e Burimeve Administrative gjatë Proceseve Zgjedhore: Roli i Përfaqësuesve të Zgjedhur Lokalë dhe Rajonalë dhe Zyrtarëve Publikë**³⁷⁷ përcakton standardet dhe praktikat më të mira për të trajtuar keqpërdorimin e burimeve administrative.
- ▶ **Udhëzime të përbashkëta të Komisionit të Venecias dhe OSBE/ODIHR për Parandalimin dhe Përgjigjen ndaj Keqpërdorimit të Burimeve Administrative gjatë Proceseve Zgjedhore**³⁷⁸ synojnë të ndihmojnë vendimmarrësit në miratimin e ligjeve dhe iniciimin e masave konkrete për të parandaluar keqpërdorimin e burimeve administrative.

Konteksti Kombëtar

Praktikat më të zakonshme korruptive në Shqipëri që duket se kontribuojnë në nivelet e larta të perceptimit të korrupsionit përfshijnë favorizimin, të tillë si nepotizmi dhe patronazhi.³⁷⁹

Gjatë periudhave zgjedhore, rrjetet e patronazhit përdorin blerjen/shitjen e votës si një mënyrë për të mbledhur vota në këmbim të formave të ndryshme të favoreve/mbështetjes.

Për të zvogëluar nivelet e patronazhit në Shqipëri, u bënë disa ndryshime në Kodin Zgjedhor në lidhje me punësimin gjatë fushatës zgjedhore. Duke marrë parasysh fushatën elektorale të zgjedhjeve parlamentare në prill 2021, nuk është përparuar shumë.

Legjislacioni Kombëtar

Kodi Zgjedhor i Shqipërisë në nenin 3, në "Parimet e Përgjithshme", paragrafi 7, parashikon se: *"Me përjashtim të rasteve të parashikuara në ligj, ndalohet vënia në përdorim të subjekteve zgjedhore të mjeteve, fondeve dhe materialeve të ndryshme pronë publike, si dhe i burimeve njerëzore të administratës publike të çdo niveli"*³⁸⁰

Kodi Zgjedhor i Shqipërisë përfshin gjithashtu rregullore të tilla si: "Gjatë fushatës zgjedhore, punësimi, shkarkimi nga puna dhe transferimi i pozicionit të punës, në subjekte publike ose institucione publike janë të ndaluara, përveç rasteve të justifikuara.

Gjithashtu, është e ndaluar për punonjësit e administratës shtetërore që gjatë orarit të punës dhe brenda ambienteve të institucioneve shtetërore, të marrin pjesë në aktivitete të natyrës politike, ose që përfitojnë një parti apo kandidat politik në fushatën zgjedhore. Një punonjës i administratës shtetërore ndalohet të përdorë të mirat publike, funksionin ose aktivitetin shtetëror ose burimet

financiare, materiale, njerëzore publike, në mënyrë që të favorizojë një parti politike, koalicion ose kandidat në zgjedhje.

Punonjësi i administratës shtetërore ka të drejtë të marrë pjesë në veprimtaritë politike ose zgjedhore të një subjekti ose kandidati elektoral, vetëm pas orarit zyrtar të punës dhe jashtë ambienteve të institucioneve shtetërore.

Shembull rasti ligjor

Për momentin nuk ka shembuj të praktikës gjyqësore përkatëse.

KONLUZIONE

Pushteti lokal luan rol kritik në ruajtjen e mirëqenies së qytetarëve, ofrimin e shërbimeve dhe sigurimin e pikës së parë të kontaktit midis njerëzve dhe administratës publike. Afërsia me qytetarët mund të ndihmojë në sigurimin që autoritetet dhe shërbimet publike janë vërtet të përgjegjshme dhe llogaridhënëse, të përshtatura me nevojat dhe aspiratat e njerëzve, duke përmirësuar jetën e njerëzve dhe duke forcuar besimin e tyre në institucionet lokale.

Pushtetet lokale po bëjnë hapa të rëndësishëm në përmirësimin e kornizës ligjore drejt vendimmarrjes më të hapur dhe gjithëpërfshirëse. Është thelbësore të përfshihen qytetarët dhe banorët e tjerë në vendimmarrje që në një fazë të hershme në procesin e politikëbërjes. Pushtetet lokale duhet t'i përkthejnë në praktikë ligjet dhe politikat për qeverisje të hapur dhe të rrisin përpjekjet e tyre për të siguruar transparencë, llogaridhënie dhe pjesëmarrje kuptimplote të qytetarëve në politikëbërje dhe vendimmarrje. Përveç të qenit cilësi të rëndësishme të demokracisë lokale, transparenca dhe pjesëmarrja qytetare mund të ndihmojnë në ofrimin e shërbimeve publike efektive, në luftimin dhe parandalimin e korrupsionit dhe në ndërtimin e besimit të qytetarëve në qeveri.

Mekanizmat e përvijuar në këtë doracak paraqesin një sërë mënyrash në të cilat autoritetet lokale dhe rajonale mund të parandalojnë korrupsionin, të zvogëlojnë rreziqet e tij dhe të zhvillojnë institucione efektive dhe të përgjegjshme në të gjitha nivelet. Reforma të tjera, të tilla si mbrojtja e sinjalizuesve dhe mbështetja për mediat e pavarura dhe shoqërinë civile, janë kritike në mënyrë të barabartë për ndërtimin e qeverisjes së hapur, etikës publike dhe llogaridhënies.

Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës është i përkushtuar për të mbështetur pushtetet lokale në përpjekjet e tyre për të përmirësuar cilësinë e demokracisë lokale, parandaluar korrupsionin, rritur standardet për etikë dhe llogaridhënie publike, dhe promovuar transparencën dhe pjesëmarrjen e qytetarëve.

BIBLIOGRAFIA

- ¹ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës (Mars 2021), *Prioritetet 2021-2026 të Kongresit të Autoriteteve Lokale dhe Rajonale*, Strasburg, gjenden në <https://rm.coe.int/2021-2026-priorities-of-the-congress-of-local-and-regional-authorities/1680a1b0bd>
- ² Organizata e Kombeve të Bashkuara OKB (2015), *Qëllimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm*, gjendet në <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- ³ Organizata e Kombeve të Bashkuara, Asambleja e Përgjithshme (Tetor 2015), *Transformimi i botës sonë: Agjenda për Zhvillim të Qëndrueshëm 2030*, A/RES/70/1, Organizata e Kombeve të Bashkuara, gjendet në <https://undocs.org/A/RES/70/1>
- ⁴ Për qëllimet e këtij publikimi, termi “zyrtar publik” i referohet përfaqësuesve të zgjedhur, autoriteteve publike dhe shërbyesve civilë (qoftë në nivel të qeverisë lokale, rajonale ose qendrore) të cilët mbajnë një funksion legjislativ, administrativ ose gjyqësor, dhe çdo personi që ushtron një funksion publik, përfshirë për një agjenci publike ose një ndërmarrje shtetërore.
- ⁵ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës (2018), *Rezoluta 433 (2018) mbi Kodin Evropian të Mirësjelljes për të gjithë Personat e Përfshirë në Qeverisjen Lokale dhe Rajonale*, në dispozicion në <https://rm.coe.int/16808d3295>
- ⁶ Komiteti Evropian i Rajoneve COR (2017), *Parandalimi i Korrupsionit dhe Promovimi i Etikës Publike në Nivelin Lokal dhe Rajonal në Vendet e Partneritetit Lindor*, gjendet në <https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/Preventing-Corruption.pdf>
- ⁷ Ligji Nr. 115/2014 “Për Ndarjen Administrativo-territoriale të Njërive të Qeverisjes Vendore në Republikën e Shqipërisë”. E disponueshme në: <http://www.vendime.al/wp-content/uploads/2015/08/137-2014.pdf>
- ⁸ Plani Kombëtar i Veprimit mbi Zbatimin e Strategjisë Ndër-sektoriale për Decentralizimin dhe Qeverisjen Vendore 2015-2020, Këshilli i Ministrave i Republikës së Shqipërisë, 2015. I disponueshëm në: <http://www.plgp.al/images/pdf-files/DecentralizationStrategy2015-202-Engilsh.pdf>
- ⁹ Plani Kombëtar i Veprimit 2020-2022 mbi Zbatimin e Strategjisë Ndër-sektoriale për Decentralizimin dhe Qeverisjen Vendore 2015-2020, Këshilli i Ministrave i Republikës së Shqipërisë, 2020, i disponueshëm në: <http://planifikimi.gov.al/index.php?eID=dumpFile&t=f&f=5523&token=88ee566e5f3786faeb79b2de711fc2e15935c1e6>
- ¹⁰ Komisioni Evropian, Raport 2016 Shqipëri, 2016, faqe 4. I disponueshëm në: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/42795/albania-2016-report_en
- ¹¹ Strategjia Ndër-Sektoriale kundër Korrupsionit, miratuar nga Këshilli i Ministrave më 20 Mars 2015. E disponueshme në: https://qbz.gov.al/share/wi_xYiMPQAOvd1bb4YkUHg
- ¹² Plani i Veprimit i Strategjisë Ndërsektoriale kundër Korrupsionit 2015-2023. E disponueshme në: https://www.drejtesia.gov.al/wp-content/uploads/2021/04/1.-PLANI-I-VEPRIMIT-ANTIKORRUPSION-2020-2023_AL.pdf
- ¹³ Ligji Nr. 9508 “Për Bashkëpunimin e Publikut në Luftën ndaj Korrupsionit”. E disponueshme në: http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2006/PDF-2006/37-2006.pdf
- ¹⁴ Ligji Nr. 60/2016 “Për Sinjalizimin Dhe Mbrojtjen E Sinjalizuesve”. E disponueshme në: <https://qbz.gov.al/share/1pIOXD0kTcSS1PaoXdwZ1g>

- ¹⁵ Entitete publike me më shumë se 80 punonjës duhet të caktojnë një njësi përgjegjëse, e cila regjistron, heton administrativisht dhe shqyrton sinjalizimet përmes kanaleve të jashtme dhe të brendshme, sipas ligjit Nr. 60/2016 “Për Sinjalizimin dhe Mbrojtjen e Sinjalizuesve”.
- ¹⁶ Transparency International, “Indeksi i Perceptimit të Korrupsionit 2016”, në dispozicion në: <https://www.transparency.org/en/news/corruption-perceptions-index-2016>
- ¹⁷ Instituti për Kërkimin dhe Alternativat e Zhvillimit (IDRA), “Korrupsioni në Shqipëri, Perceptimi dhe Përvoja”, Sondazh 2016, faqe 9. E disponueshme në: https://www.idrainstitute.org/files/Corruption%20In%20Albania%202016_EN.pdf
- ¹⁸ Instituti për Kërkimin dhe Alternativat e Zhvillimit (IDRA), “Hartësimi i Qeverisjes Vendore në Shqipëri”, 2017, faqe 19. E disponueshme në: https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/LG_Mapping_en.pdf
- ¹⁹ Ligji Nr. 119/2014 “Për të Drejtën e Informimit”. E disponueshme në: http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2014/PDF-2014/160-2014.pdf
- ²⁰ Ligji Nr. 146/2014 “Për Njoftimin dhe Konsultimin Publik”. E disponueshme në: http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2014/PDF-2014/178-2014.pdf
- ²¹ Instituti për Kërkimin dhe Alternativat e Zhvillimit (IDRA), “Hartësimi i Qeverisjes Vendore në Shqipëri”, 2017, faqe 143. E disponueshme në: https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/LG_Mapping_en.pdf
- ²² Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, “Sondazhi i Opinionit Publik: Besimi në Qeverisje”, Tiranë, 2016, faqe 42. E disponueshme në: <https://idmalbania.org/wp-content/uploads/2017/02/IDM-OpinionPoll-2016-EN.pdf>
- ²³ Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, Friedrich-Ebert-Stiftung, “Ndërtimi i Integritetit të Shërbimit Publik Shqiptar: Një Analizë e Kuadrit Etik që Drejton Sjelljen e Nëpunësit Publik Shqiptar”, Tiranë, 2016, faqe 5. E disponueshme në: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/albanien/12306.pdf>
- ²⁴ Këshilli i Evropës KiE (2000), *Rekomandimi Nr. R (2000) 10 i Komitetit të Ministrave të Shteteve Anëtare për kodet e sjelljes për zyrtarët publikë*, gjendet në <https://rm.coe.int/16806cc1ec>
- ²⁵ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës (2018), *Rezoluta 433 (2018) mbi Kodin Evropian të Mirësjelljes për të gjithë Personat e Përfshirë në Qeverisjen Lokale dhe Rajonale*, në dispozicion në <https://rm.coe.int/16808d3295>
- ²⁶ Këshilli i Evropës KiE (2020), *Udhëzimet e Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës për etikën publike*, Strasburg, gjendet në <http://rm.coe.int/16809a59e7>
- ²⁷ Komiteti Evropian për Demokracinë dhe Qeverisjen CDDG, Këshilli i Evropës KiE (2020), *Udhëzues mbi Etikën Publike: Hapat për zbatimin e etikës publike në organizata publike*, gjendet në <https://rm.coe.int/16809a4ae7>
- ²⁸ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2017), *Rekomandimi i OBZHE-së për Integritetin Publik*, OBZHE, gjendet në <http://www.oecd.org/gov/ethics/recommendation-public-integrity/>
- ²⁹ Whitton H., Transparency International TI (2001), *Zbatimi i Standardeve të Etikës Efektive në Qeverisje dhe Shërbimin Civil*, gjendet në <https://www.oecd.org/mena/governance/35521740.pdf>
- ³⁰ Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, Friedrich-Ebert-Stiftung, “Ndërtimi i Integritetit të Shërbimit Publik Shqiptar: Një Analizë e Kuadrit Etik që Drejton Sjelljen e Nëpunësit Publik Shqiptar”, Tiranë, 2016, faqe 48. E disponueshme në: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/albanien/12306.pdf>

- ³¹ Ligji Nr. 9131 “Për rregullat e Etikës në Admisitratën Publike”. E disponueshme në: http://www.hidaa.gov.al/english/laws/l_9131.htm
- ³² Ligji Nr. 152/2013 “Për Nëpunësit Civil”. E disponueshme në: <http://www.qbz.gov.al/botime/Permbledhese-Nepunesi%20Civil.pdf>
- ³³ Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, Friedrich-Ebert-Stiftung, “Ndërtimi i Integritetit të Shërbimit Publik Shqiptar: Një Analizë e Kuadrit Etik që Drejton Sjelljen e Nëpunësit Publik Shqiptar”, Tiranë, 2016, faqe 5. E disponueshme në: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/albanien/12306.pdf>
- ³⁴ Për më shumë informacion mbi legjislacionin shqiptar në lidhje me sjelljen e nëpunësve publik, referojuni: IDM, *Ndërtimi i Integritetit të Shërbimit Publik Shqiptar*, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2016, faqe 20-21. E disponueshme në: <http://idmalbania.org/wp-content/uploads/2015/12/Integrity-in-Public-Administration.pdf>
- ³⁵ Faqja zyrtare e Këshillit Bashkiak të Shkodrës: <http://www.bashkiashkoder.gov.al>
- ³⁶ Kodi i Etikës i Bashkisë Shkodër: http://www.bashkiashkoder.gov.al/web/kodi_etik_217.pdf
- ³⁷ Këshilli i Evropës KiE (2009), *Protokolli Shtesë i Kartës Evropiane për Vetëqeverisje Lokale mbi të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)*, gjendet në <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/207>
- ³⁸ *Mekanizmat e Ankesave e Transparency International TI (2016): Udhëzues referimi për praktika të mira*, gjendet në <https://knowledgehub.transparency.org/product/complaint-mechanisms-reference-guide-for-good-practice>
- ³⁹ Këshilli Danez i Refugjatëve DRC (2008), *Doracak i Mekanizmit të Ankesave*, gjendet në <https://www.alnap.org/help-library/complaints-mechanism-handbook>
- ⁴⁰ Wood A., World Vision (2011), *Vështrim i Përgjithshëm i OJQ-së - Mekanizmat e Ankesave të Komunitetit* gjenden në <https://www.alnap.org/help-library/overview-of-ngo-community-complaints-mechanisms-global-accountability-discussion-series>
- ⁴¹ Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, “Raport mbi Konsultimet e Forumeve Lokale me OSHC-të dhe Komunitetin e Biznesit”, Tiranë, 2016, në dispozicion në: https://idmalbania.org/wp-content/uploads/2017/12/IDM_REPORT-ON-LOCAL-FORUM-KONSULTIMET-ME-OSHC-DHE-BIZNESI-KOMUNITET-2016-.pdf
- ⁴² Ligji Nr. 139/2015 “Për Vetëqeverisjen Lokale”. E disponueshme në: <https://qbz.gov.al/share/zlFmnlVQ4KDTGwGdWSWCA>
- ⁴³ ¹⁵⁷ Ligji Nr. 44/2015 “Për Kodin e Procedurave Administrative”. E disponueshme në: <http://www.euralius.eu/index.php/en/albanian-legislation/send/6-administrative-procedure-code/68-code-of-administrative-procedure-en>
- ⁴⁴ “E drejta për informim: Procedura e ankimit dhe sanksionet në rast të refuzimit të kërkesës për informim” [The Right to Information: Appeal procedure and sanctions in case of refusal of the request for information], Office of the Commissioner for the Right to Information and Protection of Personal Data of Albania and Open Society Foundation for Albania, 2017. E disponueshme në: http://www.idp.al/wp-content/uploads/2017/03/E_drejta_per_informim-Procedura_e_ankimit.pdf
- ⁴⁵ Letër e standardizuar për adresimin e ankesave, Zyra e Komisionerit për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale të Shqipërisë: <http://www.pyetshtetin.al/ankohuni-tek-komisioneri/>

- ⁴⁶ OBZHE, *Besueshmëria në shërbime publike: Sigurimi i të drejtave të qytetarëve* (2013), gjendet në: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2013/reliability-of-public-services-ensuring-citizens-rights_gov_glance-2013-55-en
- ⁴⁷ OBZHE, *Rekomandimi i Këshillit për Instrumentet Ligjore të OBZHE-së Udhëheqja dhe Aftësitë e Shërbimit Publik* (2019), gjendet në: <https://www.oecd.org/gov/pem/recommendation-on-public-service-leadership-and-capability-en.pdf>.
- ⁴⁸ Si të bëni një ankesë në nivelin e BE-së, gjendet në: https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/contact/problems-and-complaints/complaints-about-breaches-eu-law/how-make-complaint-eu-level_en.
- ⁴⁹ BAZh, *Ndërtimi i Kapaciteteve për Mekanizmat e Zgjidhjes së Ankesave*, Fitzgerald K., (2010). gjendet në: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/29677/building-capacity-grievance-redress-mechanisms.pdf>.
- ⁵⁰ Instituti për Kërkim dhe Alternativa Zhvillimi (IDRA), *"Korrupsioni në Shqipëri, Perceptimi dhe Përvoja"*, Studim 2016, disponohet në: https://www.idrainstitute.org/files/Corruption%20In%20Albania%202016_EN.pdf
- ⁵¹ Instituti për Kërkime dhe Alternativa Zhvillimi (IDRA), *"Korrupsioni në Shqipëri, Perceptimi dhe Përvoja"*, Studim 2016, faqja 7. I disponueshëm në: https://www.idrainstitute.org/files/Corruption%20In%20Albania%202016_EN.pdf
- ⁵² Instituti për Kërkime dhe Alternativa Zhvillimi (IDRA), *"Korrupsioni në Shqipëri, Perceptimi dhe Përvoja"*, Studim 2016, faqja 7. I disponueshëm në: https://www.idrainstitute.org/files/Corruption%20In%20Albania%202016_EN.pdf
- ⁵³ Ligj nr 8454 datë 04.02.1999. plotësuar me Ligjin Nr.8600 datë 10.04.200, amenduar me ligjin Nr.9398 datë 12.05.2005, shtuar dhe amenduar me ligjin Nr.155/2014, datë 27.11.2014 "Për Avokatin e Popullit". I disponueshëm në: <https://qbz.gov.al/eli/ligj/1999/02/04/8454/16e23a51-7760-4d7e-97e9-7d5dcba948e;q=avokatin%20e%20popullit> <https://qbz.gov.al/eli/ligj/2005/05/12/9398/c8da95ce-b38b-4b9a-bd45-f928f1f524d6;q=avokatin%20e%20popullit> <https://qbz.gov.al/eli/ligj/2000/04/10/8600/8a38ff48-d792-4d21-bf6d-663a55df5a42;q=avokatin%20e%20popullit> <https://qbz.gov.al/eli/ligj/2014/11/27/155/25ce7743-4975-466f-bec1-59db79744f71;q=avokatin%20e%20popullit>
- ⁵⁴ Instituti për Kërkime dhe Alternativa Zhvillimi (IDRA), *"Korrupsioni në Shqipëri, Perceptimi dhe Përvoja"*, Studim 2016, faqja 25. I disponueshëm në: https://www.idrainstitute.org/files/Corruption%20In%20Albania%202016_EN.pdf
- ⁵⁵ Instituti për Kërkime dhe Alternativa Zhvillimi (IDRA), *"Korrupsioni në Shqipëri, Perceptimi dhe Përvoja"*, Studim 2016, faqja 22. I disponueshëm në: https://www.idrainstitute.org/files/Corruption%20In%20Albania%202016_EN.pdf
- ⁵⁶ Këshilli i Evropës, *Mbrojtja e Sinjalizuesve, Rekomandimi CM/Rec (2014)7 dhe memorandumit shpjegues* (30 Prill 2014), gjendet në: <https://rm.coe.int/16807096c7>; edhe Rekomandimi 435 (2019) i Kongresit të Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës mbi *Mbrojtja e sinjalizuesve - Sfidat dhe mundësitë për qeverisjen lokale dhe rajonale* (2019), gjendet në: https://search.coe.int/congress/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809f740e
- ⁵⁷ OBZHE, 1998 *Rekomandim për Përmirësimin e Sjelljes Etike në Shërbimin Publik, përfshirë Parimet për Menaxhimin e Etikës në Shërbimin Publik*; OBZHE, 2003 *Rekomandim për Udhëzimet për Menaxhimin e Konfliktit të Interesit në Shërbimin Publik*; OBZHE, 2009 *Rekomandim i Këshillit për Luftimin e Mëtejshëm të Ryshfetit të Zyrtarëve Publikë të Huaj në Transaksionet e Biznesit Ndërkombëtar*; OBZHE, *Zotimi për*

mbrojtje efektive të sinjalizuesve, 2016. Burimet gjenden në: <https://www.oecd.org/governance/ethics/whistleblower-protection/>

⁵⁸ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës KiE (2019), *Mbrojtja e sinjalizuesve. Sfidat dhe mundësitë për qeverisjen lokale dhe rajonale*, gjendet në https://search.coe.int/congress/pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809312bd

⁵⁹ Zyra e Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Droga dhe Krim UNODC (2004), *Konventa kundër Korrupsionit*, gjendet në <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>

⁶⁰ Zyra e Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Droga dhe Krim UNODC (2009), *Udhëzues Teknik i Konventës së Organizatës së Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit*, gjendet në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/technical-guide.html>

⁶¹ Parlamenti Evropian dhe Këshilli i BE-së, *Direktiva (BE) 2019/1937 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit (BE) e 23 tetorit 2019 për mbrojtjen e personave që raportojnë shkelje të ligjit të Unionit* (2019), gjendet në: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937>

⁶² Këshilli i Evropës (2002), *Konventa e së Drejtës Penale për Korrupsionin (ETS Nr. 173)*, gjendet në <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>

⁶³ Këshilli i Evropës KiE (2003), *Konventa e së Drejtës Civile për Korrupsionin (ETS Nr. 174)*, gjendet në <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/174>

⁶⁴ Partneriteti i Qeverisë së Hapur, “Plani i Tretë i Veprimit Kombëtar i Qeverisë së Hapur për Shqipërinë 2016-2018”, 2016. I disponueshëm në: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2017/04/Albania_NAP3_ENG.pdf

⁶⁵ Partneriteti i Qeverisë së Hapur, Plani i Veprimit Kombëtar për Shqipërinë 2020 – 2022, I disponueshëm në: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2021/01/Albania_Action-Plan_2020-2022_EN.pdf

⁶⁶ Një udhëzues për sinjalizimin dhe mbrojtjen e sinjalizuesit në Shqipëri, i disponueshëm në: <http://csdgalbania.org/wp-content/uploads/2017/08/A-Guide-to-Whistleblowing-in-Albania-Eng.pdf>

⁶⁷ Zbatimi i Ligjit “Për Mbrojtjen e Sinjalizuesve”, Ngritja e Kapaciteteve, Ndryshimet dhe Aktet nënligjore të tij (AL0052), Partneriteti i Hapur i Qeverisë, Shqipëri, I disponueshëm në: <https://www.opengovpartnership.org/members/albania/commitments/AL0052/>

⁶⁸ *Empowering Local government to enforce the law on whistleblowers*; Albanian Committee of Helsinki,, 2021, Available at: <https://ahc.org.al/sinjalizuesit-apo-bilbilfryresit-instrumentiligjor-i-pashfrytezuar/>

⁶⁹ Heronjtë e padëshiruar: Sinjalizuesit në Shqipëri ekspozojnë korrupsionin por mbeten të pavlerësuar, 5/04/2020, Koalicioni i Evropës Juglindore për Mbrojtjen e Sinjalizuesve, i disponueshëm në: <https://see-whistleblowing.org/unwelcome-heroes-whistleblowers-in-albania-still-not-properly-appreciated/>

⁷⁰ Freedom House, *Shtetet në Tranzicion 2020*, I disponueshëm në: https://freedomhouse.org/country/albania/nations-transit/2020#footnote2_mlx161i

⁷¹ Këshilli i Evropës KiE (2000), *Rekomandimi Nr. R (2000) 10 i Komitetit të Ministrave të Shteteve Anëtare për kodet e sjelljes për zyrtarët publikë*, gjendet në <https://rm.coe.int/16806cc1ec>

⁷² Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës (2018), *Rezoluta 433 (2018) mbi Kodin Evropian të Mirësjelljes për të gjithë Personat e Përfshirë në Qeverisjen Lokale dhe Rajonale*, në dispozicion në <https://rm.coe.int/16808d3295>

- ⁷³ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës KiE (2018), *Rezoluta 434 (2018) dhe Rekomandimi 423 (2018) për Konfliktet e interesit në nivel lokal dhe rajonal*, gjendet në <https://rm.coe.int/16808d33d0>
- ⁷⁴ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2003), *Menaxhimi i Konfliktit të Interesit në Shërbimin Publik: OBZHE Udhëzimet dhe përvojat e vendit*, gjenden në <https://www.oecd.org/gov/ethics/48994419.pdf>
- ⁷⁵ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2011), *Deklarimet e Pasurisë për Zyrtarët Publikë: Mjet për të parandaluar korrupsionin*, gjendet në <http://www.oecd.org/corruption/anti-bribery/47489446.pdf>
- ⁷⁶ Banka Ndërkombëtare për Rindërtim dhe Zhvillim / Banka Botërore, Konsultime, *Pjesëmarrja dhe zbulimi i informacionit* (2017), Banka Ndërkombëtare për Rindërtim dhe Zhvillim / Banka Botërore, gjendet në: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/28895/121756-WP-PUBLIC-ADD-SERIES-IPNConsultationReportFinalwebwithlinks.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- ⁷⁷ Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, "Konflikti i interesit në Shqipëri: Kuadri rregullator dhe sfidat në zbatim", 2014, faqe 20. E disponueshme në: https://idmalbania.org/wp-content/uploads/2014/11/Konflikti-Interes-ne-Shqiperi_Tetor-2014.pdf
- ⁷⁸ Ligji Nr. 9049 "Për Deklarimin dhe Kontrollin e Pasurive, Detyrimeve Financiare të Personave të Zgjedhur dhe Zyrtarëve të caktuar Publikë" në dispozicion në: <http://dap.gov.al/legjislacioni/per-administraten-publike/158-ligj-nr-%209049-date-10-4-2003-per-deklarimin-dhe-kontrollin-e-pasurive-te-detyrimeve-financa-te-te-zgjedhurve-dhe-te-disa-nepunesve-publike-i-ndryshuar-me-%20ligjin-nr-9367-dt-7-4-2005-me-ligjin-nr-9475-dt-9-2-2006-me-ligjin-nr-9529-dt-11-5-2006-me-ligji>
- ⁷⁹ Faqja zyrtare e Inspektoratit të Lartë të Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesave (ILDKPI): <http://www.hidaa.gov.al/root/misioni-yne/?lang=en>
- ⁸⁰ Ligji Nr.9367 "Për parandalimin e konfliktit të Interesave në ushtrimin e funksioneve publike", 7 Prill 2005. E disponueshme në: <http://www.hidaa.gov.al/ligji-nr-9367/?lang=en>
- ⁸¹ Idem. Neni 41 dhe 42.
- ⁸² Inspektorati i Lartë i Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesit (ILDKPI), *Guidë për parandalimin e konfliktit të interesave në qeverisjen vendore*, [Guide on the Prevention of Conflicts of Interests in Local Governance], 2014. E disponueshme: https://www.ildkpi.al/wp-content/uploads/2018/12/Guide_PKI_qeverisjen_vendore.pdf
- ⁸³ Inspektorati i Lartë i Deklarimit dhe Auditimit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesit (ILDKPI), *Manual Shpjegues mbi Parandalimin e Konflikteve të Interesit në Qeverisjen Vendore*, 2006. E disponueshme në: <https://www.ildkpi.al/wp-content/uploads/2018/12/manual-nr.1.pdf>
- ⁸⁴ "Rregullore e Funkcionimit të Këshillit të Bashkisë Tiranë" [Regulation on the Functioning of the Municipal Council of Tirana], Municipal Council of Tirana. Available at: <http://www.tirana.al/keshilli-bashkiak/rregullorja-e-keshillit-bashkiak/>
- ⁸⁵ <http://opendatahandbook.org/guide/en/what-is-open-data>
- ⁸⁶ Bashkimi Evropian/Capgemini Consulting, *Krijimi i vlerës përmes të dhënave të hapura: Studimi mbi Ndikimin e Ripërdorimit të Burimeve të të Dhënave Publike* (2015), Bashkimi Evropian, gjendet në: https://data.europa.eu/sites/default/files/edp_creating_value_through_open_data_0.pdf

- ⁸⁷ Më shumë detaje rreth parimeve të të dhënave të hapura, ju lutemi kontrolloni burimet e mëposhtme: Lessig L., *Parimet e të Dhënave të Qeverisjes së Hapur*, gjenden në: <https://opengovdata.org/>; 10 *Parimet për Përmirësimin e Transparencës Federale*, Kundra V., gjenden në: <https://bit.ly/37b8Y4o> *Parimet e të dhënave publike të Mbretërisë së Bashkuar*, gjenden në: <http://data.gov.uk/library/public-data-principles>
- ⁸⁸ Bosio, E., Djankov S., *Sa i madh është prokurimi publik?* (Shkurt 2020), gjendet në: <https://bit.ly/3k1QZHh>
- ⁸⁹ Komisioni Evropian, *Raporti për Shqipërinë 2019*, maj 2019, I disponueshëm në: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/COUNTRY_19_2775
- ⁹⁰ Inspektoriati i Lartë i Deklarimit dhe Kontrollit të Pasurive dhe Konfliktit të Interesit (BIRN), *"Pusheteti Vendor nën Lenten e të Drejtës për Informim: Një vlerësim krahasues i treguesve të transparencës në terren dhe online"*, Tirana 2016-2017, I disponueshëm në: http://www.levizalbania.al/images/Raport_Monitorimi_Pushteti_vendor_nen_lenten_e_te_drejtës_per_informim_2017_-_Faza_2.pdf
- ⁹¹ Instituti për Kërkime dhe Alternativa Zhvillimi (IDRA), *"Hartimi i Qeverisjes Vendore në Shqipëri"*, 2017, faqe 22. I disponueshëm në: https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/LG_Mapping_en.pdf
- ⁹² Komisioni Evropian, *Raporti për Shqipërinë 2020*, Tetor 2020, faqe 18. I disponueshëm në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/albania_report_2020.pdf
- ⁹³ Freedom House, *Liria në Botë Shqipëri 2021*, i disponueshëm në: <https://freedomhouse.org/country/albania/freedom-world/2020>
- ⁹⁴ Në sesionin e tij të parë në vitin 1946, Asambleja e Përgjithshme e OKB-së e miratoi Rezolutën 59(I), ku thuhet se "liria e informacionit është e drejtë themelore e njeriut dhe është gurëthemel për të gjitha liritë, për të cilat është përkushtuar Organizata e Kombeve të Bashkuara". Gjendet në: [https://undocs.org/en/A/RES/59\(I\)](https://undocs.org/en/A/RES/59(I))
Neni 19 i Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut (1948) thotë se e drejta themelore e lirisë së shprehjes përfshin lirinë për "të kërkuar, marrë dhe dhënë informacion dhe ide përmes çdo mediumi dhe pavarësisht nga kufijtë". Gjendet në: https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf
Sipas Konventës Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (1966), "secili ka të drejtën e lirisë së shprehjes; kjo e drejtë përfshin lirinë për të kërkuar, marrë dhe dhënë informacione dhe ide të të gjitha llojeve, pavarësisht nga kufijtë, gojarisht, me shkrim ose në shtyp, në formën e artit, ose përmes ndonjë mediumi tjetër të zgjedhjes së tij/saj. Gjendet në: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
- ⁹⁵ Këshilli i Evropës KiE (2009), *Konventa për Qasjen në Dokumente Publike (CETS Nr. 2015)*, gjendet në <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/205>
- ⁹⁶ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës KiE (2018), *Rezoluta 435 (2018) dhe Rekomandimi 424 (2018) për Transparencën dhe qeverisjen e hapur*, gjendet në <https://rm.coe.int/16808d33d0>
- ⁹⁷ Komisioni Ekonomik i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Evropë UNECE (1998), *Konventa për Qasjen në Informacion, Pjesëmarrjen Publike në Marrjen e Vendimeve dhe Qasjen në Drejtësi në Çështje Mjedisore*, gjendet në <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>
- ⁹⁸ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2017), *Rekomandimi i Këshillit për Qeverisje të Hapur*, gjendet në: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0438>

- ⁹⁹ Organizata e Kombeve të Bashkuara, Thirrja e një Konference Ndërkombëtare për Lirinë e Informacionit [1946] UNGA 87; A/RES/59 (I) (14 dhjetor 1946), gjendet në: <http://www.worldlii.org/int/other/UNGA/1946/87.pdf>; *Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut* (1948), gjendet në: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- ¹⁰⁰ Parlamenti Evropian dhe Këshilli i BE-së, *Direktiva (BE) 2019/1024 e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit (BE)* (2019), gjendet në: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1024/oj>
- ¹⁰¹ Rrjeti Ballkanik i Gazetarisë Hulumtuese (BIRN), *"Pushteti Vendor nën Lenten e të Drejtës për Informim: Një vlerësim krahasues i treguesve të transparencës në terren dhe online"*, Tiranë 2016-2017, E disponueshme në: http://www.levizalbania.al/images/Raport_Monitorimi_Pushteti_vendor_nen_lenten_e_te_drejtës_per_informim_2017_-_Faza_2.pdf
- ¹⁰² Instituti për Kërkimin dhe Alternativat e Zhvillimit (IDRA), *"Hartëzimi i Qeverisjes Vendore në Shqipëri"*, 2017, faqe 22. E disponueshme: https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/LG_Mapping_en.pdf
- ¹⁰³ Ligji Nr. 139/2015 "Për Vetëqeverisjen Lokale" E disponueshme në: https://qbz.gov.al/share/2-vAvQMvRkaPVz83f_eifg
- ¹⁰⁴ Ligji Nr. 119/2014 "Per te drejten e informimit" E disponueshme në: http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2014/PDF-2014/160-2014.pdf
- ¹⁰⁵ Ligji Nr. 44/2015 "Për Kodin e Procedurave Administrative" I disponueshëm në: <http://www.eurallius.eu/index.php/en/albanian-legislation/send/6-administrative-procedure-code/68-code-of-administrative-procedure-en>
- ¹⁰⁶ Programi i Transparencës i Zyrës së Komisionerit për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale. E disponueshme në: <http://www.idp.al/programi-i-transparencës-i-kdimdp/>
- ¹⁰⁷ Regjistri i kërkesave dhe përgjigjeve. E disponueshme në: <http://www.idp.al/regjistri-i-kerkesave-dhe-pergjigjeve/>
- ¹⁰⁸ Faqja zyrtare e internetit e Bashkisë Korçë: <http://www.bashkiakorçe.gov.al/>
- ¹⁰⁹ Rrjeti Ballkanik i Gazetarisë Investigative (BIRN), *"Pushteti Vendor nën Lenten e të Drejtës për Informim: Një vlerësim krahasues i treguesve të transparencës në terren dhe online"*, Tirana 2016-2017, I disponueshëm në: http://www.levizalbania.al/images/Raport_Monitorimi_Pushteti_vendor_nen_lenten_e_te_drejtës_per_informim_2017_-_Faza_2.pdf
- ¹¹⁰ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës KiE (2017), *Rezoluta 417 (2017) dhe Rekomandimi 398 (2017) për Të dhëna të hapura për shërbime publike më të mira*, gjendet në <https://rm.coe.int/16806fbd9c>
- ¹¹¹ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës KiE (2018), *Rezoluta 435 (2018) dhe Rekomandimi 424 (2018) për Transparencën dhe qeverisjen e hapur*, gjendet në <https://rm.coe.int/16808d33d0>
- ¹¹² Departamenti i Çështjeve Ekonomike dhe Sociale, Organizata e Kombeve të Bashkuara OKB (2013), *Udhëzime mbi të dhënat për qeverisje të hapur për angazhimin qytetar*, gjendet në <https://bit.ly/3lCmju3>
- ¹¹³ <http://opendatatoolkit.worldbank.org/en/>
- ¹¹⁴ <http://5stardata.info/en/>
- ¹¹⁵ http://opendatacharter.net/wp-content/uploads/2015/10/opendatacharter-charter_F.pdf

¹¹⁶ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2017), *Rekomandimi i Këshillit për Qeverisje të Hapur*, gjendet në: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0438>

¹¹⁷ Shqipëria, Indeksi Global i të Dhënave të Hapura 2015: Në dispozicion në: <http://2015.index.okfn.org/place/albania/>

¹¹⁸ Qendra e Botimeve Zyrtare Shqiptare: <http://www.qbz.gov.al/>

¹¹⁹ Partnerët Shqipëri (2017), *“Matrica e Monitorimit mbi Mundësimin e Mjedisit për Zhvillimin e Shoqërisë Civile-Raport i Vendeve për Shqipërinë 2016”*, Tiranë, faqe 22. E disponueshme në: <https://partnersalbania.org/publication/monitoring-matrix-on-enabling-mjedis-per-shoqerine-civile-zhvillim-vend-raport-per-shqiperi-2/>

¹²⁰ Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, *“Hartëzimi i Partneritetit të Qeverisjes së Hapur në Evropën Juglindore: Shqipëri”*, 2013, faqe 27. E disponueshme në: <https://idmalbania.org/wp-content/uploads/2014/09/mapping-open-qeveria-partneriteti-jug-lindje-evropa-rasti-i-shqiperise.pdf>

¹²¹ Vurmo G., *“Shqipëria: Raporti i Përfundimit të Afatit 2014-2016”*, Partneriteti i Qeverisë së Hapur, 2017. E disponueshme në: <https://www.opengovpartnership.org/documents/albania-end-of-term-report-2014-2016>

¹²² Vendimi Nr. 147 i Komitetit të Ministrave “Për Miratimin e Dokumentit mbi Politikën e të Dhënave të Hapura dhe Krijimin e Portalit të të Dhënave të Hapura 2015. E disponueshme në: http://www.ikub.al/LIGJE_CATEGORY/15/08/03/PeR-MIRATIMIN-E-DOKUMENTIT-TePOLITIKAVE-PeR-IMPLEMENTIMIN-E-Te-DHeNAVE-Te-HAPURA-0128.aspx

¹²³ Plani i Veprimit i tretë OGP i Qeverisë së Hapur Kombëtare për Shqipërinë: <https://www.opengovpartnership.org/documents/albania-third-action-plan-2016-2018-doc>

¹²⁴ Faqja zyrtare e internetit e platformës OpenAlb: <http://openalb.net/>

¹²⁵ “Standardet Teknike të Publikimit të të Dhënave në Formatin *Open Data*” [Technical Standards for Publication of Open Data], National Agency on Information Society, Council of Ministers of the Republic of Albania, 20 Mars 2013. E disponueshme në: http://www.akshi.gov.al/Standarde%20Teknike/standardet_teknike_te_publikimit_te_te_dhenave_ne_formatin_open_data.pdf

¹²⁶ Faqja zyrtare e portalit qeveritar e-Albania: <https://e-albania.al/>

¹²⁷ Faqja zyrtare e Agjencisë Kombëtare për Shoqërinë e Informacionit: <https://akshi.gov.al/>

¹²⁸ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës KiE-së (2017), *Rezoluta 421 (2017) dhe Rekomandimi 405 (2017) për bërjen transparente të prokurimit publik në nivele lokale dhe rajonale*, gjendet në <https://rm.coe.int/168074cf72>

¹²⁹ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik (OBZHE) (2008), *Rritja e integritetit në prokurimin publik: një listë kontrolli*, gjendet në <http://www.oecd.org/gov/ethics/enhancingintegrityinpublicprocurementchecklist.htm>

¹³⁰ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2015), *Rekomandimi i Këshillit për Prokurimin Publik*, OBZHE, 18 shkurt 2015. Gjendet në: <http://www.oecd.org/gov/public-procurement/recommendation/>

¹³¹ OBZHE Kutia e veglave e Prokurimit Publik: <http://www.oecd.org/governance/procurement/toolbox/>

¹³² Organizata Botërore e Tregtisë OBT (2014), *Marrëveshja e Rishikuar për Prokurimin Qeveritar*, gjendet në https://www.wto.org/english/tratop_e/gproc_e/gp_revised_gpa_e.htm

- ¹³³ Bashkimi Evropian BE, (2014), *Direktiva 2014/24/EU e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit e 26 shkurtit 2014 për prokurimin publik*, gjendet në <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02014L0024-20180101>
- ¹³⁴ Komisioni i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtën e Tregtisë Ndërkombëtare UNCITRAL (2^o14), *Ligji Model UNCITRAL për Prokurimin Publik*, gjendet në <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/procurem/ml-procurement-2011/2011-Model-Law-on-Public-Procurement-e.pdf>
- ¹³⁵ Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim BERZH (2015), *A jeni gati për prokurim elektronik? Udhëzues për Reformën e Prokurimit Elektronik*, gjendet në <https://www.ebrd.com/documents/legal-reform/guide-to-e-procurement-reform.pdf>
- ¹³⁶ Standardi i të dhënave të kontraktimit të hapur (OCDS), gjendet në: https://standard.open-contracting.org/latest/en/getting_started/
- ¹³⁷ Zyra e Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Drogën dhe Krimin (UNODC), *Udhëzues mbi anti-korrupsionin në prokurimet publike dhe menaxhimin e financave publike* (2013), gjendet në: <https://bit.ly/3BkP1lj>
- ¹³⁸ Banka Botërore. *Krahasimi i Prokurimit Publik 2017: Vlerësimi i Sistemeve Rregullative të Prokurimit Publik në 180 Ekonomi* (2018), gjendet në: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32500>
- ¹³⁹ Komisioni Evropian, Raporti për Shqipërinë 2020, tetor 2020, faqe 37. I disponueshëm në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/albania_report_2020.pdf
- ¹⁴⁰ Forumi i 28 Ekonomik dhe Mjedisor i OSBE, "Korrupsioni dhe Inovacioni në Sistemin Shqiptar të Prokurimit Publik", shkurt 2020, faqe 17-18, i disponueshëm në <https://www.osce.org/files/f/documents/1/e/446515.pdf>
- ¹⁴¹ Komisioni Evropian, Raporti për Shqipërinë 2020, tetor 2020, faqe 38. I disponueshëm në https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/albania_report_2020.pdf
- ¹⁴² Agjencia e Prokurimit Publik Republika e Shqipërisë, Raporti vjetor 2015, faqe 37. I disponueshëm në: <http://www.app.gov.al/GetData/DownloadDoc?documentId=e1035804-80db-494d-a746-4e8ae21f9964>
- ¹⁴³ Strategjia Ndërsektoriale Kundër Korrupsionit 2015-2023, Monitorimi për periudhën Janar-Mars 2021. I disponueshëm në: http://drejtesia.gov.al/wp-content/uploads/2021/07/Raporti-i-monitorimit-SNKK-Janar-Mars-2021_-AL.pdf
- ¹⁴⁴ Strategjia Ndërsektoriale Agjenda Digjitale e Shqipërisë 2015-2020. I disponueshëm në: https://akshi.gov.al/wp-content/uploads/2018/03/Digital_Agenda_Strategy_2015_-_2020.pdf
- ¹⁴⁵ Standardet Ndërkombëtare të Kontabilitetit të Sektorit Publik (IPSAS), Bordi IPSAS, më shumë informata gjenden në <https://www.iasplus.com/en/resources/global-organisations/ipsasb>
- ¹⁴⁶ Standardet Ndërkombëtare të Institucioneve Supreme të Auditimit ISSAI, më shumë informacion në lidhje me kornizën në dispozicion në <http://www.issai.org/>
- ¹⁴⁷ FMN, Shqipëri - Vlerësimi i Transparencës Fiskale (Raporti Vendor i FMN -së Nr.16/5), 2015, Uashington DC, faqe 19. E disponueshme në: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/31/Albania-Fiscal-Transparency-Evaluation-43553>
- ¹⁴⁸ Ligji Nr. 139/2015 "Për Vetëqeverisjen Lokale". E disponueshme në: https://qbz.gov.al/share/KJE20lswSs6DI_qmEC9geA

¹⁴⁹ Faqja zyrtare e Kontrollit të Lartë të Shtetit:http://www.klsh.org.al/web/Kontrolli_i_Larte_i_Shtetit_79_1.php

¹⁵⁰ Ligji Nr.154/2014 “Për organizimin dhe funksionimin e Kontrollit të Lartë të Shtetit”. I disponueshëm në: http://www.klsh.org.al/web/alsai_s_new_law_english_1715.pdf

¹⁵¹ Ndreja G., *Raportimi i Auditimit (Guidë)* [Audit Reporting (Guidelines)], Kontrolli i Lartë i Shtetit, Tiranë, 2013. E disponueshme në: http://www.klsh.org.al/web/raportimi_i_auditimit_953.pdf

¹⁵² Faqja zyrtare e Këshillit Bashkiak të Fierit:<http://bashkiafier.gov.al>

¹⁵³ *Vlerësimi PEFA në Bashkinë Fier*. E disponueshme në: https://issuu.com/co-plan_tirane/docs/al-fier_municipality-may17-pfmpnr-sn_4c581ad442201d

¹⁵⁴ The High Control of the State, “On the Financial Audit Exercised in the Municipality of Fier”, Tirana, 2020, Available at: <https://panel-klsh.almotech.co/storage/phpGuUpSL.pdf>

¹⁵⁵ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik (OBZHE), *Financimi i Demokracisë - Financimi i Subjekteve Politike dhe Fushatave Zgjedhore dhe Rreziku i Kapjes së Politikave*, OBZHE, (2016) gjendet këtu: <https://bit.ly/3roNrAN>.

¹⁵⁶ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale i Këshillit të Evropës KiE, *Rezoluta 402 (2016) për “Shpërdorimin e burimeve administrative gjatë proceseve zgjedhore*, gjendet këtu: <https://rm.coe.int/1680719382>

¹⁵⁷ Komisioni i Venecias, Këshilli i Evropës KiE, *Udhëzimet dhe raporti për financimin e subjekteve politike*, Këshilli i Evropës, Komisioni i Venecias (2001), gjendet në: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF\(2001\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(2001)008-e)

¹⁵⁸ Komisioni i Venecias, Këshilli i Evropës KiE, *Përmbledhje e Opinioneve dhe Raporteve të Komisionit të Venecias në lidhje me subjektet politike*, Këshilli i Evropës, Komisioni i Venecias (2013), gjendet në: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2013\)045-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2013)045-e)

¹⁵⁹ Këshilli i Evropës KiE, *Rekomandimi Rec(2003)4 i Komitetit të Ministrave për shtetet anëtare mbi rregullat e përbashkëta kundër korrupsionit në financimin e partive politike dhe fushatave elektorale*, gjendet në: <https://rm.coe.int/16806cc1f1>

¹⁶⁰ Freedom House, *Kombet në Tranzicion 2021 Shqipëri*, I disponueshëm në: <https://freedomhouse.org/country/albania/nations-transit/2021>

¹⁶¹ Ligji Nr. 8580 “Për Partitë Politike”. I disponueshëm në: <http://kqz.gov.al/wp-content/uploads/2021/03/ligji-per-partite-politike-2020.pdf>

¹⁶² Kodi Zgjedhor, Miratuar me Ligjin Nr. 10019/2008, Amenduar me Ligjin Nr. 118/2020, I disponueshëm në: <https://qbz.gov.al/preview/75122d2e-9ebc-45de-b0ea-b5efde2f6836>

¹⁶³ Projekt-Vendimi për miratimin e udhëzuesve për mënyrën e raportimit financiar nga partitë politike, kandidatët e listave shumë emërore dhe kandidatët e propozuar nga zgjedhësit për fushatën zgjedhore për zgjedhjet për Kuvendin e Shqipërisë, Komisioni Qendror i Zgjedhjeve, Prill 2021, I disponueshëm në: http://kqz.gov.al/wp-content/uploads/2021/04/dkfab_210420_Vendimi-nr.18_date-210414.pdf

¹⁶⁴ Raporti i ODHIR për Misionin e Vlerësimit të Nevojave 25-28 janar 2021, Zyra për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut, 19 shkurt 2021, E disponueshme në: https://www.osce.org/files/f/documents/2/0/478921_0.pdf

¹⁶⁵ Freedom House, *Kombet në Tranzicion 2021 Shqipëri*, I disponueshëm në: <https://freedomhouse.org/country/albania/nations-transit/2021>

- ¹⁶⁶ Këshilli i Evropës KiE, *Karta Evropiane e Vetëqeverisjes Lokale*. Këshilli i Evropës (1985), gjendet në: <https://rm.coe.int/168007a088>
- ¹⁶⁷ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale i Këshillit të Evropës KiE (2009), *Protokolli Shtesë i Kartës Evropiane për Vetëqeverisje Lokale mbi të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal*, gjendet në <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=207>
- ¹⁶⁸ Komisioni Evropian, Raporti për Shqipërinë 2020, Tetor 2020, faqe 9. I disponueshëm në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/albania_report_2020.pdf
- ¹⁶⁹ Bogdani M. and Loughlin J., *Shqipëria dhe Bashkimi Evropian: Rrugëtimi i trazuar drejt integritimit dhe aderimit*, I.B. Tauris & Co Ltd, Nju Jork, 2007.
- ¹⁷⁰ Komisioni Evropian, Raporti për Shqipërinë 2020, Tetor 2020, faqe 11. I disponueshëm në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/albania_report_2020.pdf
- ¹⁷¹ Freedom House Kombet në Tranzicion Shqipëri 2021, i disponueshëm në: <https://freedomhouse.org/country/albania/nations-transit/2021>
- ¹⁷² Këshilli i Evropës KiE (2009), *Protokolli Shtesë i Kartës Evropiane për Vetëqeverisje Lokale mbi të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)*, gjendet në <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/207>
- ¹⁷³ Këshilli i Evropës KiE, Komiteti i Ministrave (2017), *Udhëzime për pjesëmarrjen civile në vendim-marrjen politike, CM(2017)83-final*, gjendet në <https://rm.coe.int/16807626cf>
- ¹⁷⁴ Këshilli i Evropës KiE (2018), *Rekomandimi CM/Rec(2018)4 i Komitetit të Ministrave për shtetet anëtare për pjesëmarrjen e qytetarëve në jetën publike lokale*, gjendet në <http://rm.coe.int/16807954c3>
- ¹⁷⁵ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Këshillit të Evropës KiE (2018), *Rezoluta 435 (2018) dhe Rekomandimi 424 (2018) për Transparencën dhe qeverisjen e hapur*, gjendet në <https://rm.coe.int/16808d33d0>
- ¹⁷⁶ Konferenca e OJQ-ve Ndërkombëtare e Këshillit të Evropës KiE, *Kodi i Praktikës së Mirë për Pjesëmarrjen Civile në Procesin e Vendimmarrjes*, miratuar nga Konferenca e OJQ-ve Ndërkombëtare e Këshillit të Evropës (2009), gjendet në: <http://www.coe.int/en/web/ingo/civil-participation>
- ¹⁷⁷ Qendra Evropiane për Ligjin Jofitimprurës (ECNL) për Komitetin Evropian për Demokraci dhe Qeverisje, Këshilli i Evropës KiE, *Pjesëmarrja Civile në Proceset e Vendimmarrjes. Përmbledhje e standardeve dhe praktikave në shtetet anëtare të Këshillit të Evropës*, Qendra Evropiane për Ligjin Jofitimprurës (ECNL) për Komitetin Evropian për Demokraci dhe Qeverisje, Këshilli i Evropës KiE (2016), gjendet në: http://ecnl.org/wp-content/uploads/2016/10/Civil-participation-in-decision-making-processes_EN-An-Overview-of-Standards-and-Practices-in-CoE-Member-States.pdf
- ¹⁷⁸ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2017), *Rekomandimi i Këshillit për Qeverisje të Hapur*, gjendet në: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0438>
- ¹⁷⁹ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2010), *Parimet Udhëzuese për Krijimin e Politikëbërjes së Hapur dhe Gjithëpërfshirëse*, gjendet në <http://www.oecd.org/gov/46560128.pdf>
- ¹⁸⁰ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2009), *Fokusimi tek qytetarët: Angazhimi Publik për Politika dhe Shërbime më të Mira*, gjendet në <http://dx.doi.org/10.1787/9789264048874-en>

- ¹⁸¹ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE, Observatori i Inovacionit në Sektorin Publik, më shumë informacion gjendet në <https://www.oecd.org/governance/observatory-public-sector-innovation/blog/page/findingtherighttools.htm>
- ¹⁸² Partneriteti për Qeverisje të Hapur PQH (2015), *Udhëzues për Qeverisje të Hapur* gjendet në <https://www.opengovpartnership.org/documents/the-open-government-guide/>
- ¹⁸³ Partneriteti për Qeverisje të Hapur PQH (2017), *Kutia e veglave e PQH-së*, gjendet në <https://www.opengovpartnership.org/resources/ogp-toolbox>
- ¹⁸⁴ Rodrigo D. dhe Andrés Amo P. (2006), *Dokumenti i historikut për konsultimin publik*, Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE, gjendet në <https://www.oecd.org/mena/governance/36785341.pdf>
- ¹⁸⁵ Rrjeti i Inovacionit në Sektorin Publik, Qeveria Australiane, gjendet në <https://innovation.govspace.gov.au>
- ¹⁸⁶ Zyra e Kabinetit të Qeverisë së Mbretërisë së Bashkuar (2017), *Pako mjetesh për politikë-bërje të hapur*, gjendet në <https://www.gov.uk/guidance/open-policy-making-toolkit>
- ¹⁸⁷ Forumi për IA Etike, *Demokratizimi i vendimeve në lidhje me teknologjinë. Pako mjetesh* (2019), Shoqëria Mbretërore e Arteve, Mbretëria e Bashkuar, gjendet në: <https://www.thersa.org/globalassets/reports/2019/democratising-decisions-tech-report.pdf>
- ¹⁸⁸ Partneriteti i Qeverisë së Hapur, "Krijimi dhe zbatimi i planeve të integritetit në të gjitha ministritë", i disponueshëm në: <https://www.opengovpartnership.org/members/albania/commitments/AL0065/>
- ¹⁸⁹ Partneriteti i Qeverisë së Hapur, "Raporti i Monitorimit/ Raporti i Vetë-vlerësimit, Plani Kombëtar i Veprimit 2020-2022", i disponueshëm në: https://ogp.gov.al/uploads/2021/9/20210913140728_1monitoring-report_sa-nap-2020-2022_6mi-2021_en-version.pdf
- ¹⁹⁰ Ligji Nr. 139/2015 "Për Vetëqeverisjen Vendore". E disponueshme në: https://qbz.gov.al/share/KJE20lswSs6DI_qmEC9geA
- ¹⁹¹ Fondacionit Shoqëria e Hapur për Shqipërinë (SOROS), *Rritja e transparencës dhe promovimi i vendimmarrjes me pjesëmarrje në qeverisjen vendore në Shqipëri* [Increase of transparency and promotion of decision-making participation in local government in Albania], Transparency International Albania, Mars 2014. I disponueshëm në: <http://tia.al/wp-content/uploads/2014/04/RRITJA-E-TRANSPARENC%C3%8BS-DHE-PROMOVIMI-I-VENDIMMARRJES-ME-PJES%C3%8BMARRJE-N%C3%8B-QEVERISJEN-VENDORE-NE-SHQIP%C3%8BRI-1.pdf>
- ¹⁹² "Ngrihet në Durrës komisioni këshillimor qytetar vendor, projekt i USAID në bashkëpunim me Bashkinë e Durrësit" [A local citizenship advisory commission is set up in Durres, USAID project in co-operation with the Municipality of Durres] Faqja zyrtare e bashkisë së Durrësit, 2012. I disponueshëm në: <http://www.durres.gov.al/index.php/zyra-shtypit/378-ngrihet-ne-durres-komisioni-keshillimor-qytetar-vendor-projekt-i-usaid-ne-bashkepunim-me-bashkine-e-durresit>
- ¹⁹³ Këshilli i Evropës KiE (2009), *Protokolli Shtesë i Kartës Evropiane për Vetëqeverisje Lokale mbi të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)*, gjendet në <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/207>
- ¹⁹⁴ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale i Këshillit të Evropës KiE (2016), *Rezoluta 405 (2016) për Buxhetimin gjinor*, gjendet në <https://rm.coe.int/1680718ce9>
- ¹⁹⁵ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE, Heimans J. (2002), *Forcimi i Pjesëmarrjes në Menaxhimin e Shpenzimeve Publike: Rekomandimet e politikave për palët kyçe të*

interesit, Përmbledhje e Politikave Nr. 22, gjendet në http://www.oecd-ilibrary.org/development/strengthening-participation-in-public-expenditure-management_640564834060

¹⁹⁶ Banka Botërore BB, Shah A. (ed.) (2007), *Buxhetimi me Pjesëmarrje*, Seria e Qeverisjes dhe Llogaridhënies së Sektorit Publik, Uashington DC, gjendet në <https://documents.worldbank.org/curated/en/635011468330986995/pdf/394980REVISED0101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf>

¹⁹⁷ UN Habitat (2004), *72 Pyetje të Shpeshta mbi Buxhetimin me Pjesëmarrje*, Seria e pakos së mjeteve për qeverisje urbane, Quito, gjendet në <https://unhabitat.org/books/72-frequently-asked-questions-about-participatory-budgeting/>

¹⁹⁸ Dias N., Enríquez S. dhe Júlio S. (eds.) (2019), *Atlasi Botëror i Buxhetimit me pjesëmarrje*, gjendet në <https://www.oficina.org.pt/participatory-budgeting-world-atlas-2019.html>

¹⁹⁹ Rrjeti PB (2013), *Pako mjetesh të Njësisë së Buxhetimit me Pjesëmarrje dhe udhëzuesit për zbatim*, gjenden në <https://pbnetwork.org.uk/participatory-budgeting-toolkits-and-how-to-guides/>

²⁰⁰ Partneriteti Buxhetor Ndërkombëtar (2013), *Pyetësori i anketës për buxhet të hapur nënkombëtar*, Uashington DC, gjendet në https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/SN-OBS_Questionnaire_final020514vrquestions_em.pdf

²⁰¹ Nisma Globale për Transparencë Fiskale GIFT (2016), *Parimet e pjesëmarrjes së publikut në politikën fiskale*, gjendet në: http://www.fiscaltransparency.net/pp_principles/

²⁰² Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, Leviz Albania, "Udhërrëfyes për përfshirjen e Qytetarëve / Komuniteteve në Qeverisjen vendore" Tirana, 2017, faqe 48. I disponueshëm në: <https://portavendore.al/wp-content/uploads/2018/04/Raport-Studimor-IDRA-Pjesemarrja-Qytetarene-Vendimmarrje-2017.pdf>

²⁰³ "Anketa e Buxhetit të Hapur 2019: Shqipëri", Partneriteti Ndërkombëtar i Buxhetit. I disponueshëm në: <https://www.internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results/2019/albania>

²⁰⁴ "Anketa e Buxhetit të Hapur 2017: Shqipëri", Partneriteti Ndërkombëtar i Buxhetit. I disponueshëm në: <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/albania-open-budget-survey-2017-summary.pdf>

²⁰⁵ Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, Leviz Albania, "Udhërrëfyes për përfshirjen e Qytetarëve / Komuniteteve në Qeverisjen vendore" Tirana, 2017, faqe 48. I disponueshëm në: <https://portavendore.al/wp-content/uploads/2018/04/Raport-Studimor-IDRA-Pjesemarrja-Qytetarene-Vendimmarrje-2017.pdf>

²⁰⁶ Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë: <http://www.eurallius.eu/index.php/en/albanian-legislation/category/9-constitution>

²⁰⁷ Banka Botërore, Paketa e Buxhetimit me Pjesëmarrje për Qeverisjet Vendore në Shqipëri, 2006, Uashington DC. E disponueshme në: <http://documents.worldbank.org/curated/en/113141468193759381/Participatory-budgeting-toolkit-for-local-governments-in-Albania>

²⁰⁸ CRNVO - Centar za razvoj nevladinih organizacija, *Pjesëmarrja e qytetarëve dhe bashkëpunimi mes sektorit civil dhe vetëqeverisjeve lokale në Mal të Zi dhe Shqipëri* [Citizen Participation and Co-operation between the Civil Sector and Local Self-Governments in Montenegro and Albania], Studio Mouse, Podgorica, 2013. E disponueshme në: https://www.crnvo.me/sites/crnvo/files/article_files/ucesce_gradjana_alb_4_web.pdf

²⁰⁹ Këshilli i Evropës KiE (2009), *Protokolli Shtesë i Kartës Evropiane për Vetëqeverisje Lokale mbi të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)*, gjendet në <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/207>

- ²¹⁰ Rodrigo D. dhe Andrés Amo P., *Dokumenti i historikut për konsultimin publik*, Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2006), gjendet në: <https://www.oecd.org/mena/governance/36785341.pdf>
- ²¹¹ Këshilli i Evropës KiE, Komiteti i Ministrave (2017), *Udhëzime për pjesëmarrjen civile në vendim-marrjen politike, CM(2017)83-final*, gjendet në <https://rm.coe.int/16807626cf>
- ²¹² Këshilli i Evropës KiE (2018), *Rekomandimi CM/Rec(2018)4 i Komitetit të Ministrave për shtetet anëtare për pjesëmarrjen e qytetarëve në jetën publike lokale*, gjendet në <http://rm.coe.int/16807954c3>
- ²¹³ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2017), *Rekomandimi i Këshillit për Qeverisje të Hapur*, gjendet në: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0438>
- ²¹⁴ *Arritja: Udhëzimet mbi Konsultimet për Organet e Sektorit Publik (2016)*, Republika e Irlandës, gjendet në: https://www.hpra.ie/docs/default-source/publications-forms/corporate-policy-documents/reaching_out_-_guidelines_on_consultation_for_public_sector_bodies.pdf?sfvrsn=2
- ²¹⁵ Qendra "Res Publica" (2016), "Konsultimi Publik: Sfidat e vitit të parë të zbatimit të ligjit", Tiranë, fq 29. E disponueshme në: <http://www.respublica.org.al/wp-content/uploads/2016/07/konsultimi-publik-sfidat-e-vitit-te-pare-te-zbatimit-te-ligjit.pdf>
- ²¹⁶ Ligji Nr. 146/2014 "Për Njoftimin dhe Konsultimin Publik" E disponueshme në: <http://www.idp.al/2014/11/01/ligji-nr-1462014-per-njoftimin-dhe-konsultimin-publik/>
- ²¹⁷ Partnerët Shqipëri (2017), "Matrica e Monitorimit mbi Mundësimin e Mjedisit për Zhvillimin e Shoqërisë Civile-Raport i Vendeve për Shqipërinë 2016", Tiranë, faqe 22. E disponueshme në: <https://partnersalbania.org/publication/monitoring-matrix-on-enabling-mjedis-per-shoqerine-civile-zhvillim-vend-raport-per-shqiperi-2/>
- ²¹⁸ Strategjia Kombëtare Ndërsektoriale për Decentralizimin dhe Qeverisjen Vendore 2015-2020, Këshilli i Ministrave i Republikës së Shqipërisë, 29 korrik 2015. E disponueshme në: <https://www.bpe.al/sites/default/files/publications/Strategjia-ndersektoriale-per-decentralizimin-dhe-qeverisjen-vendore.pdf>
- ²¹⁹ Rrjeti Ballkanik i Gazetarisë Hulumtuese (BIRN), "Pushteti Vendor nën Lentën e të Drejtës për Informim: Një vlerësim krahasues i treguesve të transparencës në terren dhe online", Tiranë 2016-2017, E disponueshme në: http://www.levizalbania.al/images/Raport_Monitorimi_Pushteti_vendor_nen_lenten_e_te_drejtës_per_informim_2017_-_Faza_2.pdf
- ²²⁰ Këshilli i Evropës KiE (2009), *Protokolli Shtesë i Kartës Evropiane për Vetëqeverisje Lokale mbi të drejtën për të marrë pjesë në punët e një autoriteti lokal (CETS Nr. 207)*, gjendet në <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/207>
- ²²¹ Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik OBZHE (2003), *Premtimi dhe problemet e e-Demokracisë: Sfidat e Angazhimit Online të Qytetarëve*, gjendet në <http://www.oecd.org/gov/digital-government/35176328.pdf>
- ²²² Rregullorja e Kuvendit të Republikës së Shqipërisë: <https://www.parlament.al/aktet-normative/rregullorja-akte-normative/>
- ²²³ Ligji Nr. 44/2015 për "Kodin e Procedurave Administrative" të 30 Prillit 2015. E disponueshme në: <https://qbz.gov.al/eli/ligj/2015/04/30/44>
- ²²⁴ Ismailaj, A. , "Dita Nderkombetare e Personave me Aftesi të Kufizuar, 3 Dhjetor / Peticion në Bashkinë Tiranë", Agjensia Telegrafike Shqiptare, Tirana. 2015. I disponueshëm në: <https://www.>

ata.gov.al/international-day-of-persons-with-disabilities-december-3-petition-to-the-municipality-of-tirana/

²²⁵ Këshilli i Evropës KiE, *Mbajtja e Referendumeve në Nivel Lokal* (2021), Komiteti për Respektimin e Obligimeve dhe Përkushtimeve nga Shtetet Anëtare të Kartës Evropiane të Vetëqeverisjes Lokale (Komiteti Monitorues), gjendet në: <https://rm.coe.int/holding-referendums-at-local-level-monitoring-committee-rapporteur-vla/1680a287be>

²²⁶ Komisioni i Venecias, Këshilli i Evropës KiE, Kodi i Praktikës së Mirë për Referendume (2006), Komisioni Evropian për Demokracinë përmes Ligjit (Komisioni i Venecias), gjendet këtu: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)008rev-cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)008rev-cor-e)

²²⁷ Këshilli i Evropës KiE, *Deklarata e Komitetit të Ministrave mbi Kodin e Praktikave të Mira për Referendume*, gjendet në: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)008rev-cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)008rev-cor-e)

²²⁸ Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale i Këshillit të Evropës KiE, *Rezoluta 472 (2021) mbi Mbajtjen e referendumeve në nivel lokal*, gjendet në: <https://rm.coe.int/res-472-2021-en-local-referendums-monitoring-committee-rapporteur-vlad/1680a2dfdf>

²²⁹ Organizata e Kombeve të Bashkuara OKB (2015), *Qëllimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm*, gjendet në <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

²³⁰ Dibra, B., "Referendumi si e drejtë kushtetuese e pjesëmarrjes së qytetarëve në Shqipëri", *Gazeta Mesdhetare e Shkencave Sociale*, 2015, faqe 75. I disponueshëm në: <https://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/view/6062/5827>

²³¹ Ligji Nr 8417/1998 datë 21.10.1998 "Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë". I disponueshëm në: <https://qbz.gov.al/share/JiLN1sTiQu6JD0BWHggXjA>

²³² Ligji Nr. 139/2015 datë 17.12.2015 "Për Vetëqeverisjen Vendore", i amenduar. I disponueshëm në: <https://qbz.gov.al/eli/ligj/2015/12/17/139>

²³³ Ligji Nr. 9087/2003 "Kodi Zgjedhor i Republikës së Shqipërisë". I disponueshëm në: <https://qbz.gov.al/eli/ligj/2003/06/19/9087>

²³⁴ Rekomandime të Përbashkëta mbi Ligjin Zgjedhor dhe Administratën Zgjedhore në Shqipëri, Komisioni i Venecias dhe OSBE/ODIHR, 28 maj 2004. I disponueshëm në: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-EL\(2004\)002rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-EL(2004)002rev-e)

²³⁵ Nisma e localgate.al, i disponueshëm në: <https://portavendore.al/>

²³⁶ PortaVendore.al, Referendimet Vendore (Local referendums), I disponueshëm në: <https://portavendore.al/hyrnebashki/referendimet-vendore/>

²³⁷ Komisioni Evropian, Raporti për Shqipërinë 2020, faqja 3. I disponueshëm në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/albania_report_2020.pdf

²³⁸ SPAK-Struktura e Posaçme Kundër Korrupsionit dhe Krimin të Organizuar, faqja zyrtare e internetit: <https://spak.al/>

²³⁹ Komisioni Evropian, Raporti për Shqipërinë 2020, faqe 3. I disponueshëm në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/albania_report_2020.pdf

²⁴⁰ Departamenti Amerikan i Shtetit, 2020 Raportet e Shteteve mbi Praktikën e të Drejtave të Njeriut: Shqipëri, 2021, faqe 6. I disponueshëm në: <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/albania/>

- ²⁴¹ Ligji Nr. 95/2016 “Për Organizimin dhe Funksionimin e Institucioneve për të Luftuar Korrupsionin dhe Krimin e Organizuar”. Amenduar me ligjin 47/2021 Për Disa Ndryshime në ligjin nr. 95/2016 “Për Organizimin dhe Funksionimin e Institucioneve për të Luftuar Korrupsionin dhe Krimin e Organizuar”. I disponueshëm në: https://klp.al/wp-content/uploads/2021/05/llegj_nr_95_2016_per_organizimin_dhe_funksionimin_e_institucioneve_per_te_luftuar_korrupsionin_dhe_krimin_e_organizuar_ndrushuar-47.pdf
- ²⁴² Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 247, 2015, “Për miratimin e Strategjisë Ndërsektoriale Kundër Korrupsionit për periudhën 2015-2020”. I disponueshëm në: https://qbz.gov.al/share/wi_xYiMPQAovd1bb4YkUhg
- ²⁴³ Institucioni i Kontrollit të Lartë të Shtetit Shqiptar (KLSH), Departamenti i Auditimit të Performancës, “Raporti i Auditimit të Performancës, Zbatimi i Strategjisë Antikorrupsion”, 2018, faqe 32. I disponueshëm në: <https://panel-klsh.almotech.co/storage/phpRGAIQu.pdf>
- ²⁴⁴ Freedom House, Kombet në Tranzicion Shqipëri 2021, I disponueshëm në: <https://freedomhouse.org/country/albania/nations-transit/2021>
- ²⁴⁵ Komisioni Evropian, Raporti për Shqipërinë 2020, faqe 6. I disponueshëm në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/albania_report_2020.pdf
- ²⁴⁶ Konventa për Luftën e Rryshfetit të Zyrtarëve Publik të Huaj në Transaksionet Ndërkombëtare të Biznesit, Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim, 2003. I disponueshëm në: <http://www.oecd.org/corruption/oecdantibriberyconvention.htm>
- ²⁴⁷ ISO 37001 – Sistemet e Manaxhimit për Anti-Rryshfetin, Organizata Ndërkombëtare për Standartizim. I disponueshëm në: <https://www.iso.org/iso-37001-anti-bribery-management.html>
- ²⁴⁸ Udhëzues i Praktikave të Mira mbi Kontrollin e Brendshëm, Etikën dhe Pajtueshmërinë, Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim. I disponueshëm në: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/44884389.pdf>
- ²⁴⁹ Instituti për Kërkime dhe Alternativa Zhvillimi (IDRA), “Korrupsioni në Shqipëri, Perceptime dhe Përvoja”, Studimi 2016, faqe 8. I disponueshëm në: https://www.idrainstitute.org/files/Corruption%20In%20Albania%202016_EN.pdf
- ²⁵⁰ Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogën dhe Krimin dhe Institucionet e Statistikave (UNODC & INSTAT), “Korrupsioni në Shqipëri, Rryshfeti sipas Përvojës së Popullsisë”, 2011, faqe 4. I disponueshëm në: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Albania_corruption_report_2011_web_small.pdf
- ²⁵¹ Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogën dhe Krimin (UNODOC), “Biznesi, Korrupsioni dhe Krimi në Shqipëri, Ndikimi i rryshfetit dhe krimeve të tjera në ndërmarrjet private”, 2013, faqe 4. I disponueshëm në: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Albania_Business_Corruption_2013_EN.pdf
- ²⁵² Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë. E disponueshme në: https://qbz.gov.al/share/_YCVl02dROybrYpg2hNERg
- ²⁵³ “Arrestohet ish-kryetari i Komunës Bërzhitë” [The former mayor of Bërzhitë is arrested], TV KLAN, 9 Janar 2016. I disponueshëm në: <http://tvklan.al/arrestohet-ish-kryetari-i-komunes-berzhite/>
- ²⁵⁴ “Ish- kryebashkiaku i Bërzhitës kërkon lirinë: Jam në gjendje të rëndë shëndetësore” I disponueshëm në: <https://www.gazetatema.net/2016/05/25/ish-kryebashiaku-i-berzhites-kerkon-lirine-jam-ne-gjendje-te-rende-shendetesore/>

- ²⁵⁵ Rekomandimi Nr. R (2000) 10 i Komitetit të Ministrave të vendeve anëtare mbi Kodin e Sjelljes për Zyrtarët Publik, Këshilli i Evropës, I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/16806cc1ec>
- ²⁵⁶ Rezoluta 433 (2018) mbi Kodin Evropian të Sjelljes për të gjithë Personat e Përfshirë në Qeverisjen Vendore dhe Rajonale, Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës. I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/16808d3295>
- ²⁵⁷ Rezoluta 434 (2018) dhe Rekomandimi 423 (2018) mbi Konfliktet e Interesit në nivel vendor dhe rajonal, Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës. I disponueshëm në : <https://rm.coe.int/16808d33d0>
- ²⁵⁸ Udhëzues për Manaxhimin e Konfliktit të Interesit në Shërbimin Publik, Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim I disponueshëm në : <http://www.oecd.org/gov/ethics/managingconflictinterestinthepublicservice.htm>
- ²⁵⁹ Rezoluta 421 (2017) dhe Rekomandimi 405 (2017) mbi bërjen e prokurimit publik transparent në nivele vendore dhe rajonale, Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës. I disponueshëm në : <https://rm.coe.int/168074cf72>
- ²⁶⁰ Forcimi i integritetit në prokurimin publik: Një Listë Verifikuese, Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim, 2008. I disponueshëm në: <http://www.oecd.org/gov/ethics/enhancingintegrityinpublicprocurementchecklist.htm>
- ²⁶¹ Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit. I disponueshëm në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>
- ²⁶² Guida Teknike e Konventës së Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit. I disponueshëm në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/technical-guide.html>
- ²⁶³ Konventa Penale për Korrupsionin (ETS Nr. 173), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>
- ²⁶⁴ Konventa Penale për Korrupsionin (ETS Nr. 173), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>
- ²⁶⁵ Konventa Penale për Korrupsionin (ETS Nr. 173), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>
- ²⁶⁶ Rekomandimi i OECD për Integritetin, OECD, 2017. I disponueshëm në: <http://www.oecd.org/gov/ethics/recommendation-public-integrity/>
- ²⁶⁷ Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim, “Integriteti dhe Korrupsioni Policor në Shqipëri”, Tiranë, 2014, faqe 107. I disponueshëm në: https://idmalbania.org/wp-content/uploads/2014/12/Integriteti_dhe_korrupsioni_web_ENG.pdf
- ²⁶⁸ Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 247, 2015, “Për miratimin e Strategjisë Ndërsektoriale Kundër Korrupsionit për periudhën 2015-2020” I disponueshëm në: https://qzb.gov.al/share/wi_xYiMPQAovd1bb4YkUhg
- ²⁶⁹ Ligji Nr. 9367 “Për Parandalimin e Konfliktit të Interesit në Ushtrimin e Funksioneve Publike” i amenduar, I disponueshëm në: <http://qzb.gov.al/eli/ligj/2005/04/07/9367>
- ²⁷⁰ Ligji Nr. 9131 “Për Rregullat e Etikës në Administratën Publike”, I disponueshëm në: <http://qzb.gov.al/eli/ligj/2003/09/08/9131>
- ²⁷¹ Ligji Nr. 152/2013 “Për nëpunësin civil” I disponueshëm në: <http://qzb.gov.al/eli/ligj/2013/05/30/152-2013>

- ²⁷² Ligji Nr. 9643 “Për Prokurimin Publik”, I disponueshëm në: <http://qbz.gov.al/eli/ligj/2006/11/20/9643>
- ²⁷³ Dosja.al, Konflikt interesi, ndërtimi i ujësjellësit iu dha kompanisë së vëllait të kryebashkiakut të Mallakastrës, (Conflict of interest, construction of water supply was given to the company of the brother of the mayor of Mallakstra), May 2019, Available at: <https://dosja.al/konflikti-i-interesit-ndertimi-i-ujesjellesit-iu-dha-kompanise-se-vellait-te-kryebashkiakut-te-mallakastres/>
- ²⁷⁴ Reporter.al , “ILDKPKI heton kryebashkiakun e Mallakastrës për konflikt interesi” (HIDAACI investigates the mayor of Mallakstra for conflict of interes), June 2019, Available at: <https://www.reporter.al/ildkpk-i-heton-kryebashkiakun-e-mallakastres-per-konflikt-interesi/>
- ²⁷⁵ Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit I disponueshëm në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>
- ²⁷⁶ Guida Teknike e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit. I disponueshëm në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/technical-guide.html>
- ²⁷⁷ Konventa Civile për Korrupsionin (ETS Nr. 174), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/174>
- ²⁷⁸ Konventa kundër Korrupsionit Përfshirë Zyrtarët, Bashkimi Evropian, Fletorja Zyrtare C 195 , 25/06/1997 P. 0002 – 0011. I disponueshëm në: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33027>
- ²⁷⁹ Konventa kundër Korrupsionit Përfshirë Zyrtarët, Bashkimi Evropian, Fletorja Zyrtare C 195 , 25/06/1997 P. 0002 – 0011. I disponueshëm në: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33027>
- ²⁸⁰ Programi i Zhvillimit i Kombeve të Bashkuara (UNDP), “ Raport Studimi, Gjinia dhe Korrupsioni në Shërbimin Civil të Shqipërisë”, 2014, i disponueshëm në: <https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/Gender%20and%20Corruption%20Ang.pdf>
- ²⁸¹ Ka një numër rastesh të raportuara nga Kontrolli i Lartë i Shtetit lidhur me shpërdorimin e detyrës. Për informacion të mëtejshëm, shih “KLSH kallëzon në Prokurori Ish Kryetarin e Komunës Margegaj, Tropojë, Përgjegjësen e Financës dhe një Specialiste”;Kontrolli i Lartë i Shtetit, 9 Dhjetor 2017. I disponueshëm në: http://www.klsh.org.al/web/KLSH_kallezon_ne_Prokurori_Ish_Kryetarin_e_Komunes_Margegaj_Tropoje_Pergjegjesen_e_Finances_dhe_nje_Specialiste_3016_1-109.php
- ²⁸² Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë. I disponueshëm në: https://qbz.gov.al/share/_YcVl02dROybrYpg2hNERg
- ²⁸³ Ligji Nr. 152/2013 “Për Nëpunësin Civil”, 30 Maj 2013. I disponueshëm në: <http://www.qbz.gov.al/botime/Permbledhese-Nepunesi%20Civil.pdf>
- ²⁸⁴ Ligji Nr. 9131 “Për Rregullat e Etikës në Administratën Publike”, 8 Shtator 2003. I disponueshëm në: http://www.hidaa.gov.al/english/laws/l_9131.htm
- ²⁸⁵ Njoftim nga Struktura e Posaçme Kundër Korrupsionit (SPAK), e datës 06.07.2021, I disponueshëm në: <https://spak.al/2021/07/06/njoftim-31/>
- ²⁸⁶ Agjencia Telegafrike Shqiptare (ATA), U arrestuan për korrupsion dhe shpërdorim detyre/ Fatos Tushe lihet në burg, nuk ndryshon masa as për zyrtarët e tjerë (Arrested for corruption and abuse of office / Fatos Tushe left in prison, measures do not change for other officials either), I disponueshëm në: <https://ata.gov.al/2021/07/08/u-arrestuan-per-korrupsion-dhe-shperdorim-detyre-fatos-tushe-lihet-ne-burg-nuk-ndryshon-masa-as-per-zyrtaret-e-tjere/>

- ²⁸⁷ Top Channel, Fatos Tushe mbetet në burg. U arrestua për korrupsion. U arrestua për korrupsion), I disponueshëm në: <https://www.youtube.com/watch?v=Nsj1rt6E-l0>
- ²⁸⁸ Balkan Web, U arrestua me urdhër të SPAK, Rama shkarkon nga detyra kryebashkiakun e Lushnjës, Fatos Tushe, (Arrested by order of SPAK, Rama dismisses the mayor of Lushnja, Fatos Tushe), I disponueshëm në: <https://www.balkanweb.com/u-arrestua-me-urdher-te-spak-rama-shkarkon-kryebashkiakun-e-lushnjes-fatos-tushe/>
- ²⁸⁹ Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit. I disponueshëm në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>
- ²⁹⁰ Guida Teknike e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit.. I disponueshëm në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/technical-guide.html>
- ²⁹¹ Konventa Penale për Korrupsionin (ETS Nr. 173), Këshilli i Evropës I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>
- ²⁹² Konventa Civile për Korrupsionin (ETS Nr. 174), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/174>
- ²⁹³ Konventa kundër Korrupsionit Përfshirë Zyrtarët, Bashkimi Evropian, Fletorja Zyrtare C 195, 25/06/1997 P. 0002 – 0011. I disponueshëm në: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33027>
- ²⁹⁴ Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP), *“Raport kërkimor, Gjinia dhe Korrupsioni në Shërbimin Civil në Shqipëri”*, 2014, faqe 4. I disponueshëm në: <https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/Gender%20and%20Corruption%20Ang.pdf>
- ²⁹⁵ Kodi Doganor i Republikës së Shqipërisë. I disponueshëm në: <http://www.dogana.gov.al/english/c/171/198/205/customs-code>
- ²⁹⁶ Ministria e Financave, Republika e Shqipërisë, *“Strategjia e Menaxhimit të Financave Publike Shqipëri 2014-2020”*, dhjetor 2014, faqe 35. I disponueshëm në: https://financa.gov.al/wp-content/uploads/2017/09/Albanian_PFM_strategy_2014-2020-1.pdf
- ²⁹⁷ Ligji Nr. 112/2015 “Për Inspektimin Financiar Publik” I disponueshëm në: http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2015/PDF-2015/186-2015.pdf
- ²⁹⁸ Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë. I disponueshëm në: https://qbz.gov.al/share/_YcVl02dROYbrYpg2hNERg
- ²⁹⁹ “Ish kryebashkiaku i Krujës akuzohet për vjedhje nëpërmjet shpërdorimit të detyrës” [The former mayor of Krujë municipality is accused of stealing through Abuse of Office], Reporter.al, 24 Qershor 2016. I disponueshëm në: <http://pushtetivendor.reporter.al/ish-kryebashkiaku-i-krujes-akuzohet-pervjedhje-nepermjet-shperdorimit-te-detyres/>
- ³⁰⁰ Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit. I disponueshëm në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>
- ³⁰¹ Guida Teknike e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit. I disponueshëm në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/technical-guide.html>
- ³⁰² Konventa Penale për Korrupsionin (ETS Nr. 173), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>
- ³⁰³ Konventa Civile për Korrupsionin (ETS Nr. 174), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/174>

- ³⁰⁴ Konventa kundër Korrupsionit Përfshirë Zyrtarët, Bashkimi Evropian, Fletorja Zyrtare C 195, 25/06/1997 P. 0002 – 0011. I disponueshëm në: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33027>
- ³⁰⁵ Rezoluta 434 (2018) dhe Rekomandimi 423 (2018) Evropës mbi Luftën e nepotizmit brenda autoriteteve vendore dhe rajonale. I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/16809312c3>
- ³⁰⁶ Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogat dhe Krimin dhe Institucionet Statistike (UNODC & INSTAT), "Korrupsioni në Shqipëri, Ryshfeti i Përjetuar nga Popullsia", 2011, faqe 29. E disponueshme në: https://www.unodc.org/documents/data-dhe-analysis/statistika/korrupsioni/Albania_corruption_report_2011_web_small.pdf
- ³⁰⁷ Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP), "Raport kërkimor, Gjinia dhe Korrupsioni në Shërbimin Civil në Shqipëri", 2014, faqe 4. I disponueshëm në: <https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/Gender%20and%20Corruption%20Ang.pdf>
- ³⁰⁸ Ligji Nr. 9367 "Për Parandalimin e Konfliktit të Interesave në Ushtrimin e Funksioneve Publike", 7 Prill 2005. I disponueshëm në: <http://www.hidaa.gov.al/ligji-nr-9367/?lang=en>
- ³⁰⁹ Vendimi nr. 44, I datës 27.1.2006 44 "Për shmangien e nepotizmit në administratën publike". I disponueshëm në: <https://qbz.gov.al/eli/vendim/2006/01/27/43>
- ³¹⁰ Vendimi Nr. 20 i 11 Korrik 2006 i Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë. I disponueshëm në: http://www.ahc.org.al/wp-content/uploads/2017/04/vendimi_gjykata_ang.pdf
- ³¹¹ Neni 44 i Ligjit Nr. 9367 "Për parandalimin e Konfliktit të Interesave në Ushtrimin e Funksioneve Publike". I disponueshëm në: <http://www.hidaa.gov.al/ligji-nr-9367/?lang=en>
- ³¹² Për qëllime të këtij udhëzuesi, «burime shtetërore janë burime njerëzore, financiare, materiale "në natyrë" dhe burime të tjera jo materiale që i gëzojnë kandidatët dhe nëpunësit civil në zgjedhje, që rrjedhin nga kontrollimi i stafin e sektorit publik, financat dhe alokimin e tyre, akses në mjedise publike si dhe burime që gëzohen në formën e prestigjit ose prezencës publike, të cilat burojnë nga pozicioni si të zgjedhur ose zyrtarë publik që mund të shndërrohet në përkrahje politike ose forma të tjera mbështetjeje», siç përcaktohet në: "Raportin mbi Shpërdorimin e Burimeve Shtetërore gjatë Proceseve Zgjedhore", Studimi Nr.585/2010, Komisioni Evropian për Demokraci përmes ligjit (Komisioni i Venecias), Këshilli i Evropës, 16 Dhjetor 2013, Strasbourg. I disponueshëm në: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2013\)033-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2013)033-e)
- ³¹³ Konventa Ndërkombëtare mbi të Drejtat Civile dhe Politike, Kombet e Bashkuara. . I disponueshëm në: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
- ³¹⁴ Koment i Përgjithshëm Nr. 25, Shtesë e Komentit të Përgjithshëm miratuar nga Komiteti i të Drejtave Njerëzore në Nenin 40, 4, i Konventës Ndërkombëtare mbi të Drejtat Civile dhe Politike, CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, Kombet e Bashkuara, 27 Gusht 1996. I disponueshëm në: <https://undocs.org/CCPR/C/21/Rev.1/Add.7>
- ³¹⁵ Konventa për Mbrojtjen e të Drejtave Njerëzore dhe Lirive Themelore (ETS Nr. 5), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/convention>
- ³¹⁶ Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit. I disponueshëm në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>
- ³¹⁷ Konventa Penale për Korrupsionin (ETS Nr. 173), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>
- ³¹⁸ Konventa Civile për Korrupsionin (ETS Nr. 174), Këshilli i Evropës. I disponueshëm në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/174>

- ³¹⁹ "Raport mbi Shpërdorimin e Burimeve Shtetërore gjatë Proceseve Zgjedhore", CDL-AD(2013)033, Komisioni Evropian për Demokraci përmes Ligjit të Këshillit të Evropës. I disponueshëm në: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2013\)033-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2013)033-e)
- ³²⁰ Rezoluta 402 (2016) mbi Shpërdorimin e Burimeve Shtetërore gjatë Proceseve Zgjedhore: roli i përfaqësuesve vendor dhe rajonal dhe zyrtarëve publik, Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës. I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/168071a562>
- ³²¹ Rezoluta 401 (2016) mbi Parandalimin e korrupsionit dhe promovimin e etikës publike në nivele vendore dhe rajonale, Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës. I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/168071a737>
- ³²² Lista Verifikuese për pajtueshmërinë me standartet ndërkombëtare dhe praktikrat e mira që parandalojnë shpërdorimin e burimeve shtetërore gjatë proceseve elektorale në nivel vendor dhe rajonal, Raporti CG32(2017)12, Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale i Këshillit të Evropës. I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/16807000d1>
- ³²³ *Burimet Administrative dhe zgjedhje të drejta: Një guidë praktike për politikanët vendor dhe rajonalë dhe zyrtarët publik, Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale i Këshillit të Evropës*, Prill 2018, Strasbourg. I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/16807b6b94>
- ³²⁴ Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës, "Vëzhgimi i zgjedhjeve parlamentare në Shqipëri, 2017", Raport i vëzhgimit të Zgjedhjeve (Dok. 14392), 2017. E disponueshme në: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XXRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24008&lang=en>
- ³²⁵ Këshilli i Evropës, "Vëzhgimi i zgjedhjeve vendore në Shqipëri (21 qershor 2015)", CPL/2015 (29) 2FINAL, Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale, 2015. E disponueshme në: <https://rm.coe.int/1680718db0>
- ³²⁶ Koalicioni i Vëzhguesve Vendas, "Raporti Përfundimtar i Monitorimit: Zgjedhjet për Kuvendin e Shqipërisë të 25 Qershor 2017", 2017, faqe 18-20. E disponueshme në: <http://democracyinternational.com/resources/2017-final-monitoring-report-of-the-albanian-assembly-elections/>
- ³²⁷ Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 473 "Për marrjen e masave dhe monitorimin e veprimtarisë, sjelljes ose përdorimit të burimeve njerëzore, financiare dhe logjistike të administratës shtetërore gjatë procesit zgjedhor për zgjedhjet e Kuvendit të Shqipërisë", 1 Qershor 2017. E disponueshme në: http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2017/PDF-2017/126-2017.pdf
- ³²⁸ "Vëzhgimi i zgjedhjeve parlamentare në Shqipëri (25 qershor 2017)", op. cit
- ³²⁹ Këshilli i Evropës, "Shpërdorimet e burimeve administrative gjatë proceseve zgjedhore: roli i përfaqësuesve të zgjedhur vendorë dhe rajonalë dhe zyrtarëve publikë", Raporti CG31 (2016) 07final, Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale, faqe 8. E disponueshme në: <https://rm.coe.int/168071a562>
- ³³⁰ Ligji Nr. 8580 "Për Partitë Politike". E disponueshme në: <https://qbz.gov.al/share/sXjAYFBtQbyTPnddlc7Xcw>
- ³³¹ Ligji Nr. 97/2013 "Për Median Audiovizive", 4 Mars 2013. E disponueshme në: <http://ama.gov.al/preview/ligji-nr-972013-per-mediat-audiovizive-ne-republiken-e-shqiperise/>
- ³³² Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë: E disponueshme në: https://qbz.gov.al/share/_YcVl02dROybrYpg2hNERg
- ³³³ OSBE, "Shqipëria, Zgjedhjet Parlamentare, 25 qershor 2017: Deklarata e gjetjeve dhe përfundimeve paraprake", qershor 2017, faqe 4. E disponueshme në: <http://www.osce.org/odihr/elections/albania/325491>

- ³³⁴ Vëzhgimi i zgjedhjeve parlamentare në Shqipëri (25 qershor 2017)", op. cit., faqe 3.
- ³³⁵ "Raporti Final Monitorues: Zgjedhjet për Kuvendin e Shqipërisë 25 Qershor 2017", op. cit., faqe 42.
- ³³⁶ Ligji Nr. 10019 për "Kodin Zgjedhor të Republikës së Shqipërisë". E disponueshme në: https://qbz.gov.al/share/RjNVVgfgS3y0_xC9K_21xg
- ³³⁷ Raporti Final Monitorues: Zgjedhjet për Kuvendin e Shqipërisë 25 Qershor 2017", op. cit., faqet 45-46.
- ³³⁸ 15 veprat penale që ndikonin zgjedhjet e lira janë: Pengimi i subjekteve zgjedhore (325), Falsifikimi i materialit zgjedhor dhe rezultateve të zgjedhjeve (326), Dëmtimi me dashje i materialit zgjedhor (326/a), Shkelja e fshehtësisë së votimit (327), Votimi më shumë se një herë ose pa u identifikuar (327/a), Korrupsioni aktiv në zgjedhje (328), Përdorimi i funksionit publik për veprimtari politike ose zgjedhore (328/a), Korrupsioni pasiv në zgjedhje (328/b), Kanosja apo dhunimi ndaj pjesëmarrësve në zgjedhje (329), Pengimi i zgjedhësit (330), Braktisja e detyrës nga anëtarët e komisioneve të zgjedhjeve (330/a), Shkelja e së drejtës së zgjedhjes (331), Marrja ose përdorimi i paligjshëm i dokumenteve të identifikimit (331/a), Shpërdorimi i autoritetit ushtarak (332), dhe Shpërdorimi i autoritetit policor (332/a).
- ³³⁹ "Raporti Final Monitorues: Zgjedhjet për Kuvendin e Shqipërisë 25 Qershor 2017", op. cit., faqe 61.
- ³⁴⁰ "Raporti Final Monitorues: Zgjedhjet për Kuvendin e Shqipërisë 25 Qershor 2017", op. cit., faqe 58.
- ³⁴¹ "Material Përmbledhës: Për marrjen e masave dhe monitorimin e veprimtarisë, sjelljes apo përdorimit të burimeve njerëzore, financiare dhe logjistike të administratës shtetërore, gjatë procesit zgjedhor për zgjedhjet e Kuvendit të Shqipërisë për vitin 2017" [Summary Report: Taking measures and monitoring the activity, behaviour or use of financial and logistic resources of the state administration, during the electoral process for the Assembly elections of 2017], Task Forca, Gusht 2017, Tirana, faqe 121. E disponueshme në: <https://www.scribd.com/document/356547988/Material-Permbledhes>
- ³⁴² "Raporti Final Monitorues: Zgjedhjet për Kuvendin e Shqipërisë 25 Qershor 2017", op. cit., faqe 58-59
- ³⁴³ "Zyra e Zëvendëskryeministrit njofton publikun e gjerë se ka vënë në dispozicion Portalin Elektronik të Denoncimeve sipas seksionit: Task Forca për zgjedhjet 2017, e aksesueshme në faqen zyrtare të Kryeministrit me qëllim referimin e rasteve që përfshijnë administrimit të Kryeministrit dhe institucioneve vartëse, gjatë fushatës zgjedhore, ditës së zgjedhjeve dhe gjatë procesit të numërimit." - Faqja e lajmeve e Kryeministrit në faqen zyrtare të internetit, qershor 2017. E disponueshme në: <https://kryeministria.al/newsroom/task-forca-per-zgjedhjet-2017-vihet-ne-dispozicion-te-qytetareve-portali-i-denoncimeve/>
- ³⁴⁴ "Material Përmbledhës", op. cit., faqe 64.
- ³⁴⁵ "Material Përmbledhës", op. cit., faqe 96.
- ³⁴⁶ Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Korrupsionit. E disponueshme në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>
- ³⁴⁷ Udhëzues teknik i Konventës. E disponueshme në: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/technical-guide.html>
- ³⁴⁸ Konventa Penale për Korrupsionin (ETS Nr. 173), Këshilli i Evropës. E disponueshme në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>

- ³⁴⁹ Konventa Civile për Korrupsionin (ETS Nr. 174) , Këshilli i Evropës. E disponueshme në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/174>
- ³⁵⁰ Rezoluta 434 (2018) dhe Rekomandimi 423 (2018) mbi Konfliktet e Interesit në nivel vendor dhe rajonal, Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës. I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/16809312c3>
- ³⁵¹ Fondacioni Shoqëria e Hapur për Shqipërinë, “Evoluimi i strukturave të organizuara kriminale në Shqipëri”, 2016, faqe 35. I disponueshëm në: https://www.osfa.al/sites/default/files/evolution_of_the_albanian_organized_crime_groups.pdf
- ³⁵² Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogat dhe Krimin (UNODC), mbi “Biznesin, Korrupsionin dhe Krimin në Shqipëri, Ndikimi i ryshfetit dhe krimeve të tjera në ndërmarrjet private”, 2013, faqe 56. I disponueshëm në: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Albania_Business_Corruption_2013_EN.pdf
- ³⁵³ Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP), “Raporti Studimor, Përkatësia gjinore dhe Korrupsioni në Shërbimin Civil Shqiptar”, 2014, i disponueshëm në: <https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/Gender%20and%20Corruption%20Ang.pdf>
- ³⁵⁴ “Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP), “Raporti Studimor, Përkatësia gjinore dhe Korrupsioni në Shërbimin Civil Shqiptar”, 2014, faqe 4. I disponueshëm në: : <https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/Gender%20and%20Corruption%20Ang.pdf>
- ³⁵⁵ Këshilli Këshillimor i Sigurisë Kombëtare (OSAC), Raporti mbi Krimin dhe Sigurinë në Shqipëri 2020, I disponueshëm në: <https://www.osac.gov/Country/Albania/Content/Detail/Report/da8c250a-ca0d-4a80-a821-18cd2d9a7d97>
- ³⁵⁶ Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë. I disponueshëm në: https://qbz.gov.al/share/_YCVl02dROybrYpg2hNERg
- ³⁵⁷ EMRI/ “Tentuan të vrisnin presidentin e Korabit”, arrestohet pjesëtari i tretë i grupit që gjobëvënësve në Tiranë, Dosja.al. I disponueshëm në: <https://dosja.al/lajm-i-fundit-arrestohet-35-vjecari-netirane-policia-ka-kanosur-disa-qytetare-dhe-u-ka-marre-pasurine/>
- ³⁵⁸ Policia e shtetit njofton, “Vijon operacioni ‘Përsëritesit’ për goditjen e veprimtarisë kriminale në fushën e gjobëvënies”, i disponueshëm në: <https://www.facebook.com/1502420603377639/photos/tiran%C3%ABvijon-operacioni-p%C3%ABrs%C3%ABrit%C3%ABsit-p%C3%ABr-goditjen-e-veprimtaris%C3%AB-kriminale-n%C3%AB-fus/2557321597887529/>
- ³⁵⁹ <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>
- ³⁶⁰ <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/technical-guide.html>
- ³⁶¹ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>
- ³⁶² Rezoluta 441 (2019) and Rekomandimi 428 (2019) “Lufta e nepotizmit Brenda autoriteteve vendore dhe rajonale”, Komiteti Qeverisës i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës. , I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/16809312c3>
- ³⁶³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l33027>
- ³⁶⁴ Freedom House, “Kombet në Transit 2021 Shqipëri”, 2021, i disponueshëm në: <https://freedom-house.org/country/albania/nations-transit/2021>
- ³⁶⁵ Kapja e shtetit, klientelizmi politik dhe fasada: Fenomenet që vënë në pikëpyetje Integrimin European të Ballkanit Perëndimor, (State capture, political clientelism and the facade: Fenomenet që vënë në pikëpyetje Integrimin Evropian të Ballkanit Perëndimor), EuroSpeak, i disponueshëm

në: <https://www.eurospeak.al/news/zgjerimi/0206kapja-e-shtetit-klientelizmi-politik-dhe-fasada-fenomenet-qe-vene-ne-pikepyetje-integrimin-europian-te-ballkanit-perendimor/>

³⁶⁶ Mbyllja e hendekut midis institucioneve formale dhe joformale në Ballkan, praktikat politike joformale dhe klienteliste në Shqipëri: Rasti i zgjedhjeve të përgjithshme 2017, i disponueshëm në: <https://ec.europa.eu/research/participants/documents/downloadPublic?documentIds=080166e5b99f7a07&appId=PPGMS>

³⁶⁷ Friedrich Ebert Stiftung, "SHQIPËTARËT DHE MODELI SOCIAL EUROPIAN Demokracia e brendshme në partitë politike Shqiptare, iniciativa për bashkëpunim dhe zhvillim", 2014, faqe 129. I disponueshëm në: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/albanien/11317.pdf>

³⁶⁸ Dafa, A., Instituti për Demokraci dhe Ndërmjetësim (IDM), "Partitë politike po kërcënojnë sigurinë kombëtare dhe duhet të reformohen", i disponueshëm në: <https://idmalbania.org/partite-politike-po-kercenojne-sigurine-kombetare-dhe-duhet-te-reformohen-teresisht/>

³⁶⁹ U arrestuan për blerje votash, gjykata masë sigurie me arrest për dy anëtarët e LSI. Reporter, 28 qershor 2017 [online]. I disponueshëm në: <https://www.reporter.al/u-arrestuan-per-blerje-votash-gjykata-mase-sigurie-me-arrest-per-dy-anetaret-e-lsi>

³⁷⁰ Syri.al, "Falja e krimit zgjedhor mban gjallë blerjen e votës në Shqipëri", Available at: <https://www.syri.net/politike/114397/falja-e-krimit-zgjedhor-mban-gjalle-blerjen-e-votes-ne-shqiperi/> and Reporter.al, " Amnistia ndaj krimeve zgjedhore mban gjallë blerjen e votes në Shqipëri", i disponueshëm në: <https://www.reporter.al/amnistia-ndaj-krimeve-zgjedhore-mban-gjalle-blerjen-e-votes-ne-shqiperi/>

³⁷¹ <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>

³⁷² <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/technical-guide.html>

³⁷³ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/173>

³⁷⁴ Rezoluta 441 (2019) and Rekomandimi 428 (2019) "Lufta e nepotizmit Brenda autoriteteve vendore dhe rajonale", Komiteti Qeverisës i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës. , I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/16809312c3>

³⁷⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33027>

³⁷⁶ Konventa kundër Korrupsionit Përfshirë Zyrtarët, Bashkimi Evropian, I disponueshëm në: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33027>

³⁷⁷ Rezoluta 402 (2016) mbi Shpërdorimin e Burimeve Shtetërore gjatë Proceseve Zgjedhore: roli i përfaqësuesve vendor dhe rajonal dhe zyrtarëve publik, Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale të Këshillit të Evropës Raporti CG31(2016)07final. I disponueshëm në: <https://rm.coe.int/168071a562>

³⁷⁸ Udhëzime Të Përbashkëta Për Parandalimin Dhe Reagimin Ndaj Shpërdorimit Të Burimeve Shtetërore Gjatë Proceseve Zgjedhore", Komisioni i Venecias dhe OSCE/ODHIR, CDL-AD (2016)004, 14 Mars 2016, Strasbourg. I disponueshëm në: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/227506.pdf>

³⁷⁹ Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP), "Raporti Studimor, Përkatësia gjinore dhe Korrupsioni në Shërbimin Civil Shqiptar", 2014, i disponueshëm në: <https://www.al.undp.org/content/dam/albania/docs/Gender%20and%20Corruption%20Ang.pdf>

³⁸⁰ Kodi Zgjedhor i Shqipërisë, Ligji Nr. 10019/2008, I disponueshëm në <http://kqz.gov.al/wp-content/uploads/2021/04/Electoral-Code-of-Albania-english-2.pdf>

Ky doracak synon të mbështesë autoritetet lokale dhe rajonale në përpjekjet e tyre për t'i bërë komunitetet më të hapura, etike dhe më të orientuara drejt qytetarëve. Ai siguron qasje të lehtë në standardet përkatëse ndërkombëtare dhe kontekstin e brendshëm, legjislacionin, praktikën gjyqësore, udhëzimet dhe shembujt e praktikave të mira në lidhje me etikën publike, llogaridhënien, transparencën dhe pjesëmarrjen e qytetarëve. Ai përfshin gjithashtu një vlerësim konciz të rreziqeve më të përhapura të korrupsionit.

Zbatimi efektiv i mjeteve për të promovuar transparencën dhe pjesëmarrjen e qytetarëve, shoqëruar me përgjegjshmëri më të fortë dhe etikë publike, mund të ndihmojë në largimin e korrupsionit dhe keqpërdorimeve të qeverisë. Ato ndihmojnë qeveritë të përdorin aftësitë, njohuritë dhe përvojën e qytetarëve për të mundësuar vendimmarrje më të informuar, identifikimin e hershëm të ndikimeve negative të politikave të ardhshme, pronësi më të madhe të vendimeve që rezultojnë dhe ofrimin e shërbimeve publike më efektive.

Doracaku është gjithashtu i disponueshëm si pjesë e online veglës be-Open.

<http://www.coe.int/congress>

ALB

www.coe.int

Këshilli i Evropës është organizata udhëheqëse e kontinentit për të drejtat e njeriut. Ai përbëhet nga 46 shtete anëtare, 28 prej të cilave janë anëtare të Bashkimit Evropian. Kongresi i Autoriteteve Lokale dhe Rajonale është një institucion i Këshillit të Evropës, përgjegjës për forcimin e demokracisë lokale dhe rajonale në 46 shtetet anëtare të tij. I përbërë nga dy dhoma - Dhoma e Autoriteteve Lokale dhe Dhoma e Rajoneve - dhe tre komisione, ai sjell së bashku 612 zyrtarëve të zgjedhur që përfaqësojnë më shumë se 130.000 autoritetet lokale dhe rajonale.

